

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY TISZTELETE

SEGÉDANYAG

**Liturgikus és népi énekek, verses zsoltosma, litániák, versek, prédikációk,
orgonakísérek, életrajz és művészettörténeti leírás
Szent László királyról**

Szent László-év

2017

[2017. március 30.]

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	4
Szent László király miséje.....	5
• Kezdőének – Introitus: Örvendezzünk mindnyájan az Úrban... Szent László királynak tiszteletére... • Válaszos zsoltár – Graduale: Elébe siettél, Uram... • Alleluja – Boldog férfiú, Szent László király...; Szent László király, jöjj segítségére...; Boldog ember... • Szekvencia: Új dicséret szava zengjen... • Áldozási ének – Communio: Boldog az a szolga...	
Szent László király verses zsoltosmája	12
Szent László király legendája	19
Litániák Szent László király tiszteletére.....	26
Népelemek – himnikus és életrajzi költemények és könyörgő népelemek Szent László király tiszteletére	30
Himnikus énekek 1. A Szent László-himnusz: <i>Áve, égi király híve...</i> 2. A Szent László-ének: <i>Üdvözlégy, kegyes Szent László király...</i>	30
Énekek Szent László életéről, kortársairól és cselekedeteiről..... 3. Szent László-história Kájoni János örökségéből: <i>Szent László király, Istennek szolgálja...</i> 4. Az énekelt <i>Képes Krónika</i> – História a Szent Koronáról, Vác és Várad alapításáról: <i>Gyönyörködhetünk nyilván, magyar népek...</i> 5. Ének Szent László király életéről, csodáiról és hermájáról: <i>Jertek, örvendjünk kegyes Istenünkben...</i> 6. Ének a Mária-tisztelő Szent Lászlóról: <i>Pannóniának, Magyarországnak ragyogó csillaga...</i> 7. Ének Szent László életének bibliai párhuzamairól: <i>Isten, első királyunkkal, aki frigyet kötöttél...</i> 8. A Lovagkirály énekelt mondái: <i>Áldott legyen Isten az ő kedves sok szentiben...</i>	34
Könyörgő népelemek..... 9. Bakterének a Rábaközben: <i>Éjfél után egy óra már...</i> 10. Énekelt fohász Szent László, a Lámpás visszatéréséért: <i>Szent László, Isten szolgálja, magyarok fényes lámpása...</i> 11. Litániázó ének Szűz Mária fő hadnagyáról: <i>Serény szolgát Úr kedveli...</i> 12. Szép könyörgés Szent Lászlóhoz: <i>Dicsőséges Szent László, Istennek szolgálja...</i> 13. <i>Zengd, magyar nemzetünk, Szent László szentségét...!</i> 14. Foházkodás Szent László oltalmáért: <i>Ó, Szent László király, igaz hit fáklyája...</i> 15. Oltalmkérő ének: <i>Dicsérjük az Istent nagy szentjében...</i>	44

16. Köszöntő ének Szent László ünnepére: *Szenteljük ünnepét Szent László királynak...*
17. Fohász Szent László oltalmaért, békességért: *Szent László, Isten szolgája, magyarok fényes fáklyája...*
18. Esdő ének Szűz Mária választott vitézéhez: *László királyunk emlékét, kik buzgón ünnepeljük...*
19. Könyörgés Szent László király oltalmaért inséges időben: *Ó, mi édes hazánk, romlott Magyarország...*
20. Győr város fohásza Pártfogójához: *Szent László, csoda királyunk, e fölről hozzád kiáltunk...*

Prohászka Ottokár: A csatabárdos Szent a mi nemzeti ideálunk.....58

Versek.....60

- Arany János: Szent László.....60
- Arany János: Szent László füve.....63
- Tompa Mihály: Szent László királyról.....69
- Vörösmarty Mihály: Cserhalom.....72
- Janus Pannonius: Elégia, melyben a költő búcsúzik Várad szent királyaitól.....87

Szent László király életrajza, tisztelete és Hermájának története.....90

- Kerny Terézia: Szent László király élete.....90
- Kerny Terézia: A Szent László-herma története.....92
- Kerny Terézia: Szent László király tisztelete a képzőművészetben94

Orgonakíséreték 104

1. Mise – Responsorium: Elébe siettél, Uram...
2. Mise – Communio: Boldog az a szolga...
3. Isten, első királyunkkal, aki frigyet kötöttél (Segédanyag, nr. 7.)
4. Áldott légyen Isten az ő kedves sok szentiben (Segédanyag, nr. 8.)
5. Bakterének a Rábaközéből: Éjfél után egy óra már (Segédanyag, nr. 9.)
6. Serény szolgát Úr kedveli (Segédanyag, nr. 11.)
7. Zengd, magyar nemzetünk, Szent László szentségét (Segédanyag, nr. 13.)

Szent László király énekelt életrajza 108

Szindarab Szent László és Salamon küzdelmeiről 122

ELŐSZÓ

A Győri Egyházmegye a Szent László-év alkalmából az alábbiakban hitéleti és oktatási, továbbá ünnepi alkalmakon szabadon felhasználható segédanyagot tesz közzé. Összeállításunkban liturgikus, historikus és könyörgő énekek, litániák, prédikációk, legenda- és mondaszövegek, továbbá a Lovagkirályról szóló költemények olvashatók. Az összeállítással szeretnénk segítséget nyújtani a lelkipásztoroknak, kántoroknak, hitoktatóknak, kórusoknak, együtteseknek, plébániai közösségeknek, ifjúsági csoportoknak, irodalom-, történelem- és honismeret-tanároknak és minden hívőnek, hogy az egyház által jóváhagyott tételekkel és további értékes, hiteles irodalmi és színházi alkotásokkal gazdagítsák ünnepségeiket és imáságos életüket Szent László király tiszteletére.

A 30–57. oldalon található népénekeket három csoportba osztottuk: a himnikus énekek (1–2. tétel) a legősibb és legértékesebb alkotások a Lovagkirály tiszteletére. A 3–8. szám alatti költemények valóságos énekelt történelemórák, amelyek könyörgő versszakokkal zárulnak. Az iskolai oktatás mellett – rövidítve – liturgikus alkalmakon és imaórákon is alkalmazhatók. A 9–20. számú énekek kevésbé hangsúlyozzák Szent László cselekedeteit, inkább könyörgő jellegűek. Az énekek szövegében látható aláhúzások a hajlításokat jelölik.

Az énekek az Esztergom-budapesti Főegyházmegye által cenzúrázott és 1553/2012 szám alatt, 2012. június 13-án imprimált, *Énekek Szent László király tiszteletére* (szerkesztette: Kovács Andrea és Medgyesy S. Norbert, Magyar Napló, Budapest, 2012, 2017²) című könyvből valók.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY MISÉJE

A rövidítések feloldása:

ÉE = Éneklő Egyház. Római Katolikus Népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal. Szent István Társulat, Budapest, 1985.

SZLÉ = Szent László-énekeskönyv, azaz: Énekek Szent László király tiszteletére. Szerk. Kovács Andrea-Medgyesy S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2012. (CD-melléklettel)

Introitus – Kezdőének *Gaudeamus omnes in Domino* (ÉE 646, SZLÉ 12/b)

Ör-ven-dez-zünk, mindnyájan az Úr -ban, ün-ne-pi na-pot ül-vén

Szent László ki-rály-nak tisz-te-le-té-re; ki-nek ün-nepén örül-nek az

an-gya-lok, és magasztal-ják az Is-ten-nek Fi - át.

1. t. † *

Zsoltár (32. zsoltár, 1. és 12. vers):

1. Örvendezzetek, igazak, az / Úrban, * az igazakhoz il/lik a dicséret.
2. Boldog nemzetség, akinek az Úr az / Istene, * a nép, akit örökségül vá/lasztott magának. ANT.
3. Dicsőség az Atyának és / Fiúnak * és Szent/lélek Istennek.

4. Miképpen kezdetben vala, most és / mindenkor, * és mindörökkön ö/rö^{kk}é, ámen. ANT.

Graduale (Responsorium) – Válaszos zsoltár

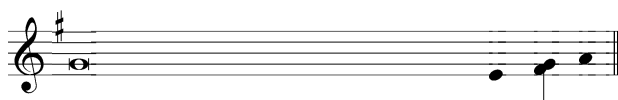
Domine prævenisti eum (20. zsoltár, 3. vers: SZLÉ 14/a)

Elébe si- et- tél, U - ram, édességes ál-dá- sok- kal, fejére koronát

tettél drá- ga - kő- ből. **V)** Szí-ve kívánságát megadtad né - ki,

és ajkának kéréseit nem tagadtad meg tő- le.

= FEJÉRE koronát tettél / drágakő**ből**.

ELÉBE SI/ETTÉL, Uram, † édességes ál/dás**o**kkal, * fejére koronát tettél / drágakő**ből**.

Alleluia *Sancte rex Ladislave* (SZLÉ 15; Alleluja-dallam: ÉE 434)

Al- le- lu - ja.

2. t. † *

V) Szent László király, jöjj segítségére a te szolgál/idnak, * kik a te ünneped miatt mindenkor örven/dezünk.

vagy

Alleluia *Beatus vir sanctus rex Ladislaus*

V1) Boldog férfiú, Szent László / király, * ki úgy ragyog, mint a nap az / égen.
(ALLELUJA) **V2)** A halhatatlanság ajándékát magához / ölelve * már a mennyei
paradicsomban örvendezik ö/rökké.

vagy

Alleluia *Beatus vir qui suffert*

V) Boldog ember, ki a kísértésben helytáll, † mert miután kiállja a / próbát, *
megkapja az élet koro/náját.

Sequentia – Szekvencia

Novæ laudis extollamus (Missale Notatum Strigoniense, 1341 előtt; SZLÉ 16)

1. Új di-csé- ret sza-va zengjen, a ki- rály-nak é- ne- kel- jen uj- jon-

gá-sunk dal-la-ma. 2a Mint a lépes méz, az é- nek o-lyan édes, a di-

csé-ret Lász-ló ki-rályt zeng-je ma. 2bKi- rá-lyunknak szóljon é- nek,

e-rő- sít- se a di- csé- ret mennyor-szá-gi hang-ja-it. 3a Hit- val-

lóknak U- ra ál-dott, tő- le nyer-ték a ki- rá-lyok é- let a- ján-

dé-ka- it. Di- cső- ít- nek e- sengve min- de-nek, ki- rá-lyok- nak

gyöngye, ki meny-nyeket í-gérsz, s üdvnek ja-va- it. 3b Ó mily boldog

s mi-lyen é-kes, szent ne-vé- vel fé-nyes-séges Vá-rad hí-res temp-lo-ma.

Szá-zadoknak ki-rá-lya mosta ke-zét tisztá-ra, szenny ne ér-je már

so-ha. 4a Ő a lép-cső, ma-gyar nem-zet, raj-ta lép-del az e-gek-

nek trónjá-hoz, Pan-nó-ni-a. 4b Hí-re ne-ve é-gig szár-nyal, el-

jut se-bes hír-a-dás-sal föl-dünk négy ha-tá-ri-ra. 5a Vé-le ke-gyet,

ál-dást nye-rünk, meg is tart-ván, mit meglel-tünk hit-vallásunk haj-na-

lán. 5b Gyó-gyít-ja a be-teg-sé-get, mun-kálja az üd-vös-sé-get, ahogy

Mó-zes haj-da-nán. 6a E ház-ban meghallga-tást nyer min-den-re, mit kér

az em-ber, ha a ki-rály pártol-ja. 6b Vé-le sem-mi kard-csa-pást, el-len-sé-

ges tá-ma-dást nem ret-teg már a ha-za. 7a El-len-séggel bár csa-táz-va,

a ki-rály-nak i-má-já-ra üd-vös-sé-get nyer a nép. 7b Hit szer-ző-je

ál-ta- la szá-za-dok-ra á- raszt-ja o-la-já-nak e- re-jét. 8a Ó sze-

rez a ma-gyar nép-nek, mely az i-gaz hitre tért meg, bi-ro-dal-mi hír-

ne- vet. 8b I- de- ge-nek, ellen-sé-gek bé-kes- ség-ben jól meg-fér-nek,

ne-ki en-ge-del-me-sek. 9a Ön-lel-ké-ből, rejtett-ség-ből csil-lag tá-mad

a vi-lág-nak, tűn-dő-köl-nek a cso-dák. 9b E- re- jé-vel, győ-zel-mé-vel

el-len-ség-nek, bar-bár nép-nek fu-ta-mítja nagy hadát. 10a A-ki őt di-

csé-ri, áld- ja, bíz a pok-lot meg-u- tál- ja, nya-va-lyá-it jó-ra vált-ja,

s el- ú-zi ör- dö-ge- it. 10b Ki szent vol-tát meg-tisz-te-li, gyó-gyu-lá-sát

meg-nyer-he- ti, mert a ki-rály meg-se- gí- ti é-let- re ő hí- ve- it.

11a Di-cső-sé- ge ki- rály sarj-nak, á-ve, üdve ma-gya-rok-nak, ér-tünk tá-

madt fé-nyes csil-lag, vi-rág or-szág gyö-ke-rén. 11b Ki-rályt a-dó szent

gyö-kér-zet, i- gaz hit-tel a di-csé-ret né- ked is zeng, em-ber - é-nek

te ne-ved i- gé-ze- tén. 12a Urunk, ki megkoro-náz-tad, hall-gasd meg,

kik it-ten áld-nak, s szent ki-rá-lyunk hú szol-gá- it ez é- let-ből egy-kor

át- vidd meny-nye-i pa- lo-tád-ba. 12b A-kik hí- rét e-gyütt zeng-ve

ősz-sze-gyűl-tünk ör-ven-dez-ve, add, hogy vé-le ta- lál-koz-zunk, és meg-

nyer-vén el- jut -has-sunk az ö- rök bol- dogság-ra. A- men.

Communio - Áldozási ének *Beatus servus: Máté 24,45-46 (SZLÉ 20/a)*

Bol-dog az a szol- ga, kit mi-kor ura eljövend, ébren ta-lál: bi-zony

mon-dom nék-tek, minden va-gyo- na fö- lé ren-de - li.

1. t. † *

Zsoltár (A 71. zsoltárból):

1. Isten, add ítéletedet a / Királynak, * és igazságodat a / Király Fiának.
2. Hogy a te népedet igazságban / ítélje, * és szegényeidet igaz / ítélettel. ANT.
3. Megítéli majd a népnek szegényeit, † és megszabadítja a szegények / fiait, * és megalázza a ha/misan vádolót.
4. Tarzisz királyai és a szigetek ajándékokat / áldoznak, * Arábia és Sába királyai adomá/nyokat hoznak. ANT.
5. És imádják őt a földnek minden kirá/lyai, * és minden népek szol/gálnak néki.
6. Mert megszabadítja a szegényt a hatal/mastól, * a szegényt, kinek segí/tője nem volt. ANT.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY VERSES ZSOLOZSMÁJA

Officium Rhythmicum Sancti Ladislai regis

Az alábbi *historia* antifónái és responzóriumi verses formájúak. Váradon, László szentté avatása, 1192 körül keletkezett kompozíció. Szerzője valószínűleg Elvinus váradi püspök. A mű valamennyi magyarországi liturgikus forrásban megtalálható, a középkori hazai liturgia-, irodalom- és zenetörténet egyik remekműve. A virrasztó zsolozsma olvasmányai – a műfaj természeténél fogva – a *Szent László-legendából* valók.

I. vesperás (előesti zsolozsma)

Zsoltárantifóna *Fons æterne pietatis*

Örök kútja szent jósnak, – égi fénye igazságnak – Krisztus Urunk, tetszéseddel, – László király segélyével – add, hogy téged kik dicsérünk – mennyi öröme jusson nekünk.

A vesperást a „Quinque Laudate” (öt dicsőítő) zsoltárral énekeljük:

112., 116., 145., 146. és 147. zsoltár

Responzórium *Salve, rex benigne, Ladislave*

László, jó királyunk, – üdvözlégy, téged áldunk, – Pátrónusunk, tisztességünk, – kegyes, erős segítségünk! – velünk hordod bajok súlyát, – minden jóra kegyes jószág!

Himnusz *Regis regum civis, ave – Áve, égi király híve* (lásd alább, a népénekek között: 1. tétel; EE 271; SZLÉ 27.)

Magnificat-antifóna *Confessor Domini Ladislave*

Szent László, Urunk hitvallója, – itt álló népedet segítsd meg – jószágos közbenjárásoddal: – hogy mi, akiket terhel – a bűnök roppant súlya, – felemeltessünk Tőled, – kinek boldogság jut ma, – s vígy fel oda, hol vár ránk – égi boldogság útja.

Szűz Mária hálaéneke: Magasztalja...

Matutinum (virrasztó zsolozsma)

Invitatórium-antifóna *Confessorum regem adoremus*

A hitvallók szent Urát imádjuk, ki az égi ország érdemes dicsőségét odaadta az ő kedves Lászlójának!

94. zsoltár

I. nocturnus

1. antifóna *Hic iniquis non consensit*

Gonoszokkal nem cimborált, – útjaikon sohasem járt – Úr igáját vállra vette, – Isten kedvét: azt kereste. – Amit munkált, amit gondolt, – élete mind tanítás volt.

1. zsoltár

2. antifóna *Rex a Christo constitutus est*

Őt királlyá Krisztus tette, – támogatta, segítette, – erényekbe öltöztette, – szent hegyen védelmezte.

2. zsoltár

3. antifóna *Tua Christe est gloria*

Krisztus, a Te dicsőséged, – győzedelmed, üdvösséged, – ő emelt fel ily magasba, – legyen mindnyájunk oltalma.

3. zsoltár

I. olvasmány Szent László király Legendájából *Beatus rex Ladislaus...*

Boldog László király kiragyogva kimagaslott Magyarország királyainak fényes nemzetségéből. Az igaz Isten ismeretében a keresztény hit rendkívüli tisztelője lett, Krisztusnak szolgálni lelke tiszta vonzalmával igen buzgón törekedett. Megvilágosította ugyanis a Szentlélek kegyelme: a rá mosolygó és hízelgő világi dicsőséget esendőnek és átmenetinek vélte, az igazságot szomjúhozta és éhezte, hogy az örök hazába szerencsésen eljusson. Mert ámbár a világ virágjában ragyogott rá, mégis elhervadt az ő szívében; csak az a vágy vont a kínpadra: bár ő maga is Isten gyermekei közé jutna. Ennek okáért halandó testében már nem is ő maga élt, hanem benne a helyes, igazi katolikus hit, amely Krisztus Jézuson alapszik, a próféták és pátriárkák szívében gyökeredzik, az apostolok hirdetik, s ezt dédelgette hűségesen egész lelkében. S erre a kedves fundamentumra aranyból, ezüsből és drágakövekből építette az apostol szerint a mindenható Isten hajlékát, s a Szentlélek szentélyét.

1. responzórium *Edoctus Spiritus Sancti*

Kibe a Szentlélek szállt volt, – Szent királyunk, boldog László, – Megvetette a dicsőség – E világi, múltó hírét – Csak méltányos célok vitték. – Aki – s Krisztus részes ebben – Most örökké örvendez fenn. – A hízelgő szép világot, – Mely népének mindig ártott – Megvetette azt lebírva, – És magát az Úrra bízta.

II. olvasmány Szent László király Legendájából (folytatás) *Erat enim copiosus...*

Mert bőkezű volt az ínségben, nagy türelmű a tűrésben, derűs király a kegyességben, a kegyelem ajándékaival teljességben, az igazság gondozója, a szemérem pártfogója, meggyötörtek vigasza, elnyomottak támasza, árvák megkönyörölője, gyöngék gyöngéd gyámszülője, a nyomorultak és nincstelenek szükségét bensőséges irgalommal gazdagon orvosolta. Természeti adottságaiban pedig az isteni irgalom különös kegyelme a kiválóság kiváltságával a közönséges emberi értékek fölé emelte. Mert erős volt a keze, tetszetős a külseje, s miként az oroszlánnak, hatalmas lába-keze, óriási a termete, a többi ember közül vállal kimagaslott: így árasztotta el az adományok teljessége, s ez már testileg is méltóvá nyilvánította a királyi koronára. Az ítéletek mérlegelésekor nem annyira ítélni félt, mint megítéltetni: úgy hitte, őt magát inkább fenyegeti rettenetes ítélet, mint azokat, akiket ő ítélt meg.

2. responzórium *Diuturnis excubiis*

Tartósan az őrhelyeken, – buzgóbban szent gyűléseken – egyre kérte Istenét. – Böjtöléssel, virrasztással – mind gyötörte termetét, – edzve a szellemét. – Ahogy kiment Izsák a rétre – s ott elmélkedve, – míg az isteni magasságok – égi képét szemlélgette.

III. olvasmány Szent László király Legendájából (folytatás) *Unde rigorem justitiæ...*

Ezért az igazság szigorát az irgalom szelídségével mérsékelve olyannak mutatkozott, hogy alattvalói inkább szerették, mint félték. Mert az ország kormányzása neki nemcsak rangot adott: gondot is. Nem a maga, hanem – az apostol szerint – Jézus Krisztus javát kereste kesergés nélkül. Ezért a tények s elnevezésük sajátságai miatt mintegy nevét változtatva,

minden népe kegyes királynak hívta. Folytonosan böjtölt és imádkozott, népe bűneiért zokogott, s szíve oltárán önmagát ajánlotta fel Istennek: eleven áldozatot. Ha pedig úgy esett, hogy éjszaka virrasztással és hosszas imádkozással kifárasztotta magát, nem kívánt puha párnát, hanem a templomok csarnokában pihent meg egy órácskát. Egy éjszaka, szokása szerint a váradi kolostorba ment imádkozni. Történt pedig, mialatt az imádságba hosszasan belemélyedt, hogy inasa, aki odakünn egymaga várta, a hosszú időt elunva felkelt és bepillantott, s meglátta, hogy ura megdicsőült testtel csudálatosan a levegőbe emelkedett. Ó, valóban szent férfi, húsból alkottatott, s nem húzta le a hús terhe: az érdemek kiváltsága az égi lakók közösségébe emelte.

3. responzórium *In iudicandis et examinandis*

Bölcs ítéletében, – döntendő ügyében – sosem a hatalmával, – de jó belátásával – ítélkezett. – A kemény törvénynek – jószívű szelídséget – mind elébe helyezett. – Illő volt megszólalása, – hasznos volt elhallgatása, – mindig biztos a tanácsa.

II. nocturnus

4. antifóna *Invocantem exaudivit*

Az esdeklőt meghallgatta, – Krisztus magához fogadta, – szeretettel neki adta – a legfőbb jót, mint akarta.

4. zsoltár

5. antifóna *Scuto bonae voluntatis*

Jóakarát védpajzsával, – kegyes hittel, koronával, – Krisztus, felékesítetted, – és a mennybe fölemelted.

5. zsoltár

6. antifóna *Admirabile et ineffabile est*

Csodálatos és kifejezhetetlen, – Urunk, a te neved! – Szentünk dicsőségesen – Neved zengi fényesen. – Veled él már szüntelen – Boldogságos mennyekben.

8. zsoltár

IV. olvasmány Szent László király Legendájából (folytatás) *Post hoc latrunculi...*

Ezután besenyő zsványok törtek be Magyarországra, és férfiakat, nőket hurcoltak onnan rabságba. Seregével üldözték őket a király nagy pusztaságba jutott, s nem volt mit enniük. S míg a sereget az éhség kísértette, ő eltávolodott tőlük, imádkozva földre borult, és Isten irgalmáért könyörgött, hogy aki egykoron Izrael fiait mannaesővel táplálta, ne engedje a keresztény népet éhségtől, koplalástól elpusztulni. Mikor pedig imádságából felkelve visszaindult, íme szarvas- és marhanyáj ballagott vele szemben, s vadságát levetkezve, a királlyal együtt vonult a sereg közepébe. Szedett tehát ki-kí az állatokból annyit, amennyire szüksége volt, dicsérve és dicsőítve Istent, aki így megkönyörült rajtuk.

4. responzórium *In naturalibus bonis*

Természet javából – s égi adományából – már a természet – adta testének – a jósjeleket: – oly értékeket, – miket kioszthat, – mindenből a jobbat. – László égre gyúlt szeme – méltó volt a koronához, – tisztas arca, termete – angyaloknak táborához.

V. olvasmány Szent László király Legendájából (folytatás) *Cum itaque pius rex...*

Ámbár a kegyes királyt az alázatosság páncélja védte, hatalmas volt kegyessége, kivált mégis bőkezűsége. Mindahány királyi egyházat s kolostort – akár ő, akár más alapította –

adományokkal gazdagította, ezért méltán mesél adományairól a magyarok egész egyháza. Két püspökséget szervezett, s királyi bőkezűséggel berendezett. Nagy és adakozó volt ugyanis dicsőséges neve szerint. Mert ha nevének etimológiájával enyeltünk, „Ladislaus” a népeknek istenadta dicsőségét jelenti. „Laosz”-t ugyanis „nép”-nek fordítják, „doszisz” pedig: „adó” vagy „adott”, illetve „adás”. Nevének első szótagja pedig szótagtoldással: „dicsőség”. Megfogadta, hogy Jeruzsálembé megy, hogy ahol a mi Urunk Jézus Krisztus vére megváltásunkért kiontatott, ő a maga vérével Krisztus keresztségének ellenségeivel küzdjön.

5. responzórium *Hunc circumdat veritas*

Kit az igazság körbevett – és irgalmas érzések, – megcsókolt a szeretet – és méltányos ítélet: – azzal nézhet a földre – az egeknek jósága, – adományként részünkre – istenségtől leszállva. – Vak látását gyógyította, – néma nyelvét mozdította, – gyógyírt küldött tört tagokra, – a rossz testrészt helyrehozta.

VI. olvasmány Szent László király Legendájából (folytatás) *Duces autem Francorum...*

Minthyogy pedig Szent László híre s a király neve szélteben-hosszában elterjedt, a frankok, lotaringok és alemánok fejedelmei ugyanarra a zarándoklatra vállalkoztak, kérték Lászlót, a kegyes királyt legyen vezére s irányítója nekik maguknak s alattvalóiknak. De mielőtt Magyarországra érkeztek volna, a kegyes király királysága szorongató szükségét orvoslandó a csehek elleni hadjáratra utazott, itt tisztességgel helyreállította a békét, s mikor már a visszatérésre gondolt, váratlan betegség döntötte le lábáról, testi ereje már-már teljesen elhagyta: összehívta az ország főembereit, s bejelentette, hogy testi feloszlása közeleg. Ezt hallván az oly kegyes király halálán jajveszékélő tömeg sírása az egekig hatolt. De a kegyes király magához vette az Oltáriszentséget, a mi Urunk Jézus Krisztus Testét és Véré, amelyben híven hitt, amelyet egész szívvel szeretett, boldogan tért meg az Úrhoz. Siratta az egyetemes magyarság, a papság és a nép, együtt a gazdag és a szegény. A gyászoló ifjak és szüzek, sötét ruhában, három éven át nem táncoltak, és mindenféle zenész és csábos csalogányhang elnémult a gyász idején túl is. A mi időnkben Isten sok csodákkal dicsőítette meg az Ő szent hitvallóját, Lászlót. Mert szent teste az Úr 1192. esztendejében szentté avattatott. A mi Urunk Jézus Krisztus által, aki az Atyával és a Szentlélekkel együtt él és uralkodik mindörökkön örökké. Ámen.

6. responzórium *Salve rex benigne*

Jó, királyunk, üdvöz légy, Te, – László, méltóképp dicsérve – vagy mindnyájunk tisztessége, – pártfogója, jó vezére. – Ki sújtottak terhét hordja, – s minden jó ügy pártfogója.

III. nocturnus

7. antifóna *Domine qui operatus est*

Ki igazságos volt éltében – és erős volt Isten kegyelmében, – most az örök fényességben – szenteknek seregében örvend boldog örömeiben.

14. zsoltár

8. antifóna *Ladislaus honoratur*

László királyt népünk áldja, – a királyok koronája – ragyog fején, azzal ékes, – ékkövekkel fényességes, – övé a nagy méltóság, – örök égi boldogság.

20. zsoltár

9. antifóna *Hic accepit benedictionem*

Az atyai áldást ő megnyerte, – Őt magához Isten felemelte, – s életének szolgálata – mindenkinek fénylő példa: – ígért öröksége várta – és mennyei koronája.

23. zsoltár

A szent Evangélium szakasza Lukács szerint

Azon időben. Mondá Jézus az ő tanítványainak: „Senki nem gyújt lámpást, és teszi a rejtékbe, sem a véka alá, hanem a gyertyatartóra, hogy akik belépnek, a fényt lássák.” És tovább.

VII. olvasmány: Beda Venerabilis áldozár homíliája *De seipso Dominus hæc loquitur...*

Önmagáról mondja ezeket az Úr, megmutatván, hogy jóllehet föntebb azt mondta, semmi jelet nem lehet kapnia e hitvány nemzedéknek, hanem csak Jónásét, mégsem szabad elrejtteni az ő fényének világosságát a hívek előtt. Mert ő gyújt lámpást, aki az emberi természet edényét az ő istenségének lángjával tölti be. Amely lámpást nyilván nem akart sem a hívek előtt elrejtteni, sem véka alá tenni, azaz a törvény mértéke alá zárni, vagy az egyetlen zsidó nemzet határai között tartani, hanem a gyertyatartóra tenni, úgymond, hogy akik a házba lépnek, lássák a fényt.

7. responzórium *De radice regię*

Mint királyi sarj nőtt fel – tősgyökeres, ős törzsből; – tündöklött szent őssökkel, – természetével így tűnt föl. – Mint aki szent sarjadék, – kit királyok szültek, – az erények hada véd, – s attól lesz erősebb. – Tartásában nemesebb, – erkölcsében híresebb, – mint a neme; – az élete – Krisztus égi jelene.

VIII. olvasmány Beda Venerabilis áldozár homíliájából (folytatás) *Candelabrum ecclesiam dicit...*

Gyertyatartónak ez Egyházat mondja, amelyre a lámpást helyezte, mert a mi homlokunkra szögezte az ő megtestesülésébe vetett hitet, hogy akik az Egyházba hűségesen akarnak belépni, az igazság fényét nyíltan szemlélhessék. Ezzel az ítélettel a zsidók előkelőit is megítéli, akik jeleket kérve kívül, a világosság nyitott kapuján nem akartak belépni a hit által.

8. responzórium *Jesu bone per Ladislai merita*

Jézus, László – érdemeit el ne feledd, – bocsáss nekünk – meg minden vétkeket, – nézd e házat, – várost, sírkerteket. – S hármass sírból – támaszd fel népedet. – Mit tett, ész és – erkölcs elveszteget, – azt szokásos – jószágod mentse meg.

IX. olvasmány Beda Venerabilis áldozár homíliájából (folytatás) *Denique præcepit...*

Végül megparancsolja, hogy nemcsak cselekedeteiket, hanem gondolataikat és még szívük szándékait is emlékezzenek megtisztítani és kijavítani. Mert ez következik: „A te tested lámpása a te szemed.” Mert testnek a cselekedeteket mondja, amelyek nyíltan megjelennek mindenki előtt. Szemnek viszont magát a lélek szándékát, amely munkálkodik, és amelynek érdeme alapján eldöntetik, hogy ugyanazon cselekedetek a világosság, avagy a sötétség cselekedetei, amint a továbbiakban maga is megmagyarázza, mondván: „Ha a te szemed egyszerű, a te egész tested világos lesz. Ha pedig hitvány lenne, a te egész tested is sötét lesz.”

9. responzórium *Surge gaude Pannonia*

Kelj fel, boldog Pannónia, – öregbítsed jó sorsodat, – ünnepelve boldogságát, – a Szent László diadalmát! – Űzd el már az éj unalmát – Felébredt csillagfény alatt! – Serkenj fel, és Urad dicsérd, – mert nemzedet vitézeként – László által Ő mentett meg: – Elfogadta

rendeletnek, – Akár idők előtti fényt. – Dicsőség az Atyának és Fiúnak, és Szentlélek Istennek.

Te Deum (Éneklő Egyház 369–370; SzVU/Hozsanna 276/A)

Laudes (hajnali dicséret)

1. antifóna *Sanctus iste indutus est*

Tisztes címét immár a szent – ma felvette; – szent útra ment – Krisztust követve; – Így ért ma lent – Nagy tiszteletre – És legjobb ünnepekre, – Mert sajátja az erősség, – Az örökké tartó szépség.

92. zsoltár

2. antifóna *Jubilare et invocate*

Harsogjátok és hívjátok – a Szent László hű segélyét, – hogy az által mind átéljék – Krisztus boldog üdvösségét!

99. zsoltár

3. antifóna *Qui passus est propter nos*

Aki szenvedett értünk, – világosítsa meg felettünk az ő arcát, – kegyelemmel a boldog dicsőségben!

62. + 66. zsoltár

4. antifóna *Mundialis fabricæ gaudens universitas*

A világ nagy műhelyében – örvendezik a mindenség, – boldog, hármass Egy-Istenség – megszentelve visszakér most; – dicséretnek illetnek még.

A három fiú éneke: Áldjátok...

5. antifóna *Laudet te rex gloriæ*

Dicsérjen téged, dicsőség királya, – ünnepeljen legkivált – Egyházunk szent hangja ma – édes hangú dallamon!

148. + 149. + 150. zsoltár

Himnusz *Hungarorum gens*

A Regis regum civis, ave (Áve, égi király híve) himnusz 3–4. versszaka. Lásd az alábbi 1. tételt a népénekek között; továbbá: EE 271, SZLÉ 27.

Benedictus-antifóna *Benedictus est Salvator*

Áldott légy, föld megváltója, – épségünknek orvoslója, – Krisztus, aki az ép szentet, – Boldog Lászlót kitüntetted – ráruházva oly kegyet, – mely csodákat is tehet – sok-sok betegeskedőnek – és a sok gyengélkedőnek, – kik gyógyírban már nem bízva, – kiket a vég terhe húzta: – égi orvosságokat – alkalmazva, – mind épségét osztogatta.

Zakariás hálaéneke: Áldott az Úr, Izraelnek Istene...

II. vesperás (esti dicséret)

Zsoltár-antifónák a laudesből (hajnali dicséretből)

109., 110., 111., 115. és 125. zsoltár

Himnusz *Regis regum civis, ave – Áve, égi király híve*
(Lásd az alábbi 1. tételt a népénekek között; továbbá: EE 271, SZLÉ 27.)

Magnificat-antifóna *O, Sancte rex Ladislave*

Ó, Szent László király, – Keresztény lovagoknak oszlópa, – ó, nagy, erős reménye te nemzetednek, – hű népedre tekints, hogyan áhít, – Ó, irgalmas, tenmagad is irgalmat nyervén, – mindnyájunk üdvéért légy a mi közbenjárónk.

Szűz Mária hálaéneke: Magasztalja...

Fordítások: Antifónák: CSANÁD Béla; Responzóriumok és a II. vesperás Magnificat-antifónája: TÓTH István; Legenda: KURCZ Ágnes; Beda Venerabilis-homília: FÖLDVÁRY Miklós István.

Kiadásai:

- KURCZ Ágnes (vál.), GYÖRFFY György (bev.), KATONA Tamás (szerk.): *László király emlékezete*. Magyar Helikon, Budapest, 1977. 25–29.
- MADAS Edit (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez, Középkor (1000–1530)*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 278–279.
- TÓTH István (szerk.): „Üdvözlégy, te boldog Várad!” *Versek Szent László királyról*. Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1992. 8–21.
- KOVÁCS Andrea–MEDGYESY S. Norbert (szerk.): *Énekek Szent László király tiszteletére – Cantiones de Sancto Ladislao rege*. Magyar Napló, Budapest, 2012, 2017². 105–119.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY LEGENDÁJA

(1192 után)

A legendának két változatát közöljük, ahol eltérnek egymástól, a két szöveg párhuzamosan olvasható. Latin kiadása: *Scriptores rerum Hungaricarum* 2. Utószó, bibliográfia és s. a. r.: Szovák Kornél és Veszprémy László. Nap Kiadó, Budapest, 1999. 515–527.

Magyar fordítása Kurcz Ágnes munkájaként: *Árpád-kori legendák és intelmek*. Szerkesztette: Érszegi Géza. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 95–102.

Világhálón:

http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=059_064_Laszlo_legend

1. Boldog László király kiragyogva kimagaslott Magyarország királyainak fényes nemzetségéből. Kétségtelen édesatyja a nevezetes első Béla, a hírneves András király öccseura; alkotóereje szorgalmából azon években, midőn uralkodott, az állam, sőt az egész Pannónia annyira rendezetten s meggyarapodva virágzott, hogy boldog István király ideje óta törvények, szabadság és bőség tekintetében soha még ily csodálatosan nem csillogott. Minden korábbi állapotánál gazdagabban Magyarország azidért kezdte szabadságának fejét a bőség telt szaruival az egekig emelni, s gazdagságában, rangban és dicsőségben szinte valamennyi vidéket legyőzni. Magnus, a dicsőséges király volt az ő vértestvére: ezt Gézának nevezte népe; vallásos és katolikus férfiú teljességre, kit tisztas erkölcsi és jeles cselekedetei olyannyira ékesítették, hogy ha közte és Salamon király között nem keletkezett volna testvérviszály, a szentség érdemével és dicsőségével kitüntetve már régóta nyilvánvalóan fényeskedne.

2. Így hát László király, a Boldog, akár a csillagok közül támadt új csillag, testi-lelki alkatával már születésekor *Isten kegyelmének szándékát* (Róm. 4,5) nyilvánította, s már csecsemőként megmutatta, milyen király lesz valaha. Kétségtelen gondviselése a Teremtőnek – kiről írják, hogy *szebb az emberek fiainál* (Zsolt. 44,3), és *nincs határa bölcsességének* (vö. Zsolt. 146,5) –, hogy önnön hasonlatosságára műve jó reményű helytartójául állította, s eljövendő méltósága fundamentumát úgy alkotta, hogy mindjárt alkatában testi és szellemi szépségére kiválasztott fiúnak nyilvánítsa, ki azért jött e világra, hogy e szerepet felnőttként is eljátszhassa. Imigyen a kegyelem emez első ajándékaival született, a neve pedig László lett, s úgy látszik, kiváltképpen az eljövendők előérzetében adták neki e nevet. Mert ha nevének etimológiájával enyelgünk, „Ladislaus” a népeknek istenadta dicsőségét jelenti. „Laosz”-t ugyanis „nép”-nek fordítják, „doszisz” pedig: „ad” vagy „adott”, illetve „adás”. Nevének első szótagja pedig szótagtoldással: „dicsőség”.^[1] Hiszen dicsőség adatott a népeknek, mert valóban dicsérendő a nép, és boldog a nemzet, melyből ilyen fejedelem támadt, és hírnévben sütkérezik, amiért ilyen Istentől rendelt irányító látogatta meg.

3. Megnőtt tehát a gyermek, a korát megelőzően osztályrészüln kapott érdemekkel kiemelkedett, a gyarapodásban erényről erényre haladva – miután az erény első fokára hágott –, az igaz Isten ismeretében a keresztény hit rendkívüli tisztelője lett, Krisztusnak szolgáltni

lelke tiszta vonzalmával igen buzgón törekedett. Megvilágosította ugyanis a Szentlélek kegyelme: a rámosolygó s hízogó világi dicsőséget esendőnek és átmenetinek vélte, *az igazságot szomjúhozta és éhezte* (vö. Máté 5,6), hogy az örök hazába szerencsésen eljusson. Mert ámbár a világ virágjában ragyogott rá, mégis elhervadt az ő szívében; csak az a vágy vonta kánpadra: bár ő maga is *Isten gyermekei közé jutna* (vö. János 1,12). Ennek okáért halandó testében már nem is ő maga élt, hanem benne a helyes, igazi, katolikus hit, amely Krisztus Jézuson alapszik, a próféták és pátriárkák szívében gyökeredzik, az apostolok hirdetik, s ezt dédelgette hűségesen egész lelkében. S erre a kedves *fundamentumra aranyból, ezüstből és drágakövekből építette* (vö. 1Kor. 3,12) az apostol szerint a mindenható *Isten hajlékát* (vö. Ef. 2,22), s a Szentlélek szentélyét. Mert bőkezű volt az ínségben, nagy türelmű a türesben, derűs király a kegyességben, a kegyelem ajándékaival teljességben, az igazság gondozója, a szemérem pártfogója, meggyötörtek vigasza, elnyomottak támasza, árvák megkönyörölője, gyöngék gyöngéd gyámszülője, a nyomorultak s nincstelenek szükségét bensőséges irgalommal gazdagon orvosolta. Természeti adottságaiban pedig az isteni irgalom különös kegyelme a kiválóság kiváltságával a közönséges emberi értékek fölé emelte. Mert erős volt a keze, tetszetős a külseje, s miként az oroszlának, hatalmas lába-keze, óriási a termete, a többi ember közül vállal kimagaslott: így árasztotta el az adományok teljessége, s ez már testileg is méltóvá nyilvánította a királyi koronára. Ám mikor látta, hogy kitüntető javakkal dicsekedhet, nem fuvalkodott fel göggyében, nem foglalta el mások jogait ármányosan vagy erőszakkal, hanem a kapott jótéteményekért köteles hálát adva annak, aki megelőző érdemek nélkül szokta osztogatni a javakat, valahányat észrevett magában, Isten tiszteletének szentelte.

4. Közben a Teremtő csodálatos gondviseléséből – hogy ekkora ékesség lappangva ne rejtezzék, ne pihenjen tétlenül ekkora erényesség, különösképpen a magyar népben, amely újhíttú lévén még mindig nagyon is rászorult a bölcs irányításra – eljött az alkalmas idő, hogy Isten választottját egyrészt megmutassa, másrészt népét ilyen pártfogó erényével védelmezze és példájával oktassa. Így hát az Istentől választott fejedelem előbb a hercegség tisztét töltötte be igen vallásosan, majd az országra veszélyes elemeken s királyukon, Salamonon diadalmaskodott (ám ők a gonoszsággal mégsem hagytak fel, csak mikor Salamon király börtönbe került), a főemberek s egész Magyarország egyetértésével (boldog ország, ahol a jóra valókat ilyen ember vezérli!), anélkül, hogy hatalomra vagy rangra tört volna, anélkül hogy akármilyen világi vagyponra vágyakozott volna, átvette az ország kormányzását. Mikor ugyanis tetszésén múlt, hogy a királyi méltóságot isteni végzésből magának tulajdonítsa, nem igyekezett sem felkenekedni, sem királlyá koronáztatni magát: a királyi jelvényeket tisztelettel maga előtt vitetve nem azért töltötte be a királyi méltóság feladatát, hogy az első legyen, hanem hogy hasznos legyen.

Mikor pedig a királyi méltóság feladatát méltó módon elvállalta, szavakkal nem lehet kifejtteni, mennyire s miképpen látta el. Mert *nem hajlott szíve a felé áramló gazdagságra* (vö. Zsolt. 61,11) vagy más földi javakra: lelke mélyén mindig az örök jóra gondolt, arra vágyott kielégíthetetlen kívánsággal, azt kutatta, szüntelen nagylelkű munkálkodással. Hiszen nem kételkedett, hogy minden, ami számára kívánatos: Isten, s minden lelki erénye az ő felségére irányult; megőrizte a királyi méltóságot, kinek-kinek megadta a magáét, Istent magáért szerette, a világi hívságokat Isten kedvéért. Hűséges és odaadó volt tehát a Teremtőhöz fogadalmakban és felajánlásokban, jóakarátú a népével, bőkezű a külföldiekkel, adakozott az alattvalóknak, irgalmazott a megkínzottoknak, s az elnyomottak hatalmas megszabadítója volt. Jóságos hát indulatában, megfontolt a tanácskozásban, igazmondó a beszédben, állhatatos az ígéletben, igazságos az ítéletben, derűs a korholásban, s az ítéletek mérlegelésekor *nem annyira ítélni félt, mint megítéltetni*: úgy hitte, *őt magát inkább fenyegeti*

rettenetes ítélet,[\[2\]](#) mint azokat, akiket ő ítelt meg. Ezért az igazság szigorát az irgalom szelídségével mérsékelve olyannak mutatkozott, hogy alattvalói inkább szerették, mint félték. Mert az ország kormányzása néki nemcsak rangot adott: gondot is. *Nem a maga*, hanem – az apostol szerint – Jézus Krisztus *javát kereste* (vö. Fil. 2,21) kesergés nélkül. Ezért a tények s elnevezésük sajátságai miatt mintegy nevét változtatva, minden népe kegyes királynak hívta.

5. Ámbár a kegyes királyt az alázatosság páncélja védte, hatalmas volt kegyessége, legkivált mégis bőkezűsége. Mindahány királyi egyházat s kolostort – akár ő, akár más alapította – adományokkal gazdagította, ezért méltán *mesél adományiról* a magyarok *egész egyháza* (vö. Sirák 31,11). Két püspökséget szervezett, s királyi bőkezűséggel berendezett.[\[3\]](#) Nagy és adakozó volt ugyanis dicsőséges neve szerint. Folytonosan böjtölt és imádkozott, népe bűneiért zokogott, s szíve oltárán önmagát ajánlotta fel Istennek: eleven áldozatot. Ha pedig úgy esett, hogy éjszaka virrasztással és hosszas imádkozással kifárasztotta magát, nem kívánt puha párnát, hanem a templomok csarnokában pihent meg egy órácskát. Egy éjszaka szokása szerint a váradi kolostorba ment imádkozni. Történt pedig, mialatt az imádságba hosszasan belemélyedt, hogy inasa, aki odakünn egymaga várta, a hosszú időt elunva felkelt és bepillantott, s meglátta, hogy ura megdicsőült testtel csudálatosan a levegőbe emelkedett. Ó, valóban szent férfi, húsból alkottatott, s nem húzta le a hús terhe: az érdemek kiváltsága az égi lakók közösségébe emelte.

6. Ezután besenyő zsványok törtek be Magyarországra, és férfiakat, nőket hurcoltak onnan rabságba. Seregével üldöztetve őket a király nagy pusztaságba jutott, s nem volt mit enniük. S míg a sereget az éhség kísértette, ő eltávolodott tőlük, imádkozva földre borult, és Isten irgalmáért könyörgött, hogy aki egykoron Izrael fiait mannaesővel táplálta (vö. 2Mózes 16,13-15), ne engedje a keresztény népet éhségtől, koplalástól elpusztulni. Mikor pedig imájából felkelve visszaindult, íme szarvas- és marhanyáj ballagott vele szemben, s vadságát levetkezve, a királlyal együtt vonult a sereg közepébe. *Szedett tehát ki-ki az állatokból annyit, amennyire szüksége volt* (vö. 2Mózes 16,16), dicsérve és dicsőítve szentségében Istent, aki így megkönyörült rajtuk. Megjelenik Isten az ő választottainak, hogy a jó ügy szolgálatára irányítsa indulatukat.

Mikor Istennek e választott szolgája azon gondolkodott, hogy minden erejével Istennek tetszöt cselekedjen, mennyei sugallatra elsősorban az ötlött eszébe, hogy a szentek testét – akiket a világegyetem alkotója megtisztelni méltóztatott azzal, hogy kebelébe fogadta – ne engedje tovább a porban feküdni. Így a pápa parancsát kieszközölve felemeltette a szent testeket: mármint Boldog István királyét, aki elsőnek mutatta meg az *örök üdvösség* (Zsid. 5,9) útját a magyaroknak; fiáét, Szent Imréét, ki a király egyetlen fia volt, s azért könyörgött, hogy mennyei sugallat tárja fel, mit fogadna el Isten tőle a legszívesebben, s mikor azt a választ kapta, hogy Istennek legkedvesebb a szüzesség, a házasság akarataival és trónutódok reményével ellentétben szüzességi fogadalmat tett; továbbá Szent Gellért vértanú, Boldog András és Benedek testét avattatta csodálatosan szentté.[\[4\]](#)

7. Ez időben tehát, látva, hogy óhajára sorsában az isteni szeretet jelei nyilvánulnak meg körülötte, azon kezdett gondosan elmélkedni, milyen kegyes, milyen egyedülálló, milyen Istennek igen kedves dologgal viszonzza a jók forrásának annyi jóságát.

Elhatározta tehát, hogy Jeruzsálembe megy, s ott, ha kell, meghal	Megfogadta, hogy Jeruzsálembe megy, hogy ahol a mi urunk Jézus Krisztusért, aki Isten <i>dicsőségének</i>	Krisztus vére megváltásunkért
---	---	-------------------------------

kisugárzása és lényegének képmása (Zsid. 1,3), s nem habozott vállalni a legkegyetlenebb kereszthalált az emberek megváltására. Minthogy pedig Szent László híre s a király neve szélteben-hosszában elterjedt, a frankok, lotaringok és alemánok fejedelmei ugyanarra a zarándokútra vállalkoztak, kérték Lászlót, a kegyes királyt, legyen vezére s irányítója nekik maguknak s alattvalóiknak. De kiontatott, ő a maga vérével Krisztus keresztségének ellenségeivel küzdjön. A frankok, lotaringok és alemánok fejedelmei, akik az Úr seregével ugyanoda igyekeztek, mind egyformán, egyhangúlag méltón méltó vezérükké és irányítójukká választották. Előbb azonban, mintsem Franciaországból és Németországból s a többi nyugati vidékről az Úr seregei

Magyarországra érkeztek volna, a kegyes király királysága szorongató szükségét orvoslandó a csehek elleni hadjáratra utazott, itt tisztességgel helyreállította a békét, s mikor már a visszatérésre gondolt, váratlan betegség döntötte le lábáról, testi ereje már-már teljesen elhagyta: összehívta az ország főembereit, s bejelentette, hogy testi feloszlása közeleg. Ezt hallván az oly kegyes király halálán jajveszékélő tömeg sírása az egekig hatolt. De a király magához vette az oltáriszentséget, amelyben híven hitt, amelyet *egész szívével szeretett* (vö. Máté 22,37), s amelyet az erények teljességével keresett, boldogan tért meg az Úrhoz. Így veszett el az egy László királyban a Krisztus szentségére felesküdt lovagok minden reménysége. Síratta az egyetemes magyarság, a papság és a nép, *együtt a gazdag és a szegény* (Zsolt. 48,3), a gyászoló *ifjak és szűzek* (Zsolt. 148,12), sötét ruhában, három éven át nem táncoltak,

és mindenféle hangszer elnémult a gyász ideje alatt. és mindenféle zenész és csábos csalogányhang elnémult a gyász idején is túl.

8. Míglen a hívek a nyári napok hőse s a hosszú út miatt haboztak, hogy testét Váradra vigyék-e (ugyanis az ő meghagyása szerint ide kellett volna temetni, de úgy látszott, okosabb a fehérvári egyház mellett dönteni, minthogy az volt közelebb), egy fogadóhoz értek, ahol a fáradtságtól és a szomorúságtól elaludtak. Miután elnyomta őket az álom, a kocsi, amelyre a testet rakták, mindenféle állati vonóerő nélkül

8. Miközben pedig hívei testét Váradra vitték, a fáradtságtól és a gyásztól elcsigázva elaludtak. S mivel álomba merülván a kelleténél hosszabban időztek, a kocsi, amelyre testét helyezték, mindenféle állati vonóerő és segítség nélkül

magától indult Váradra a helyes úton. Felébredvén nem találták a kocsit, és vigasztalhatatlanul futkostak szerte a vidéken, amíg meg nem találták a Várad felé magától futó szekeret, s a ráhelyezett szent testet. Látván hát a csodát, hogy tudniillik a boldog hitvalló testét isteni erő viszi ama helyre, ahová temetkezését maga választotta,

hálát adva annak, *aki félelmetes az ő* Istennek hálát adva Istent
szent helyén (Zsolt. 67,36), útjukat dicsőítették.
 minden habozás nélkül Várad felé
 vették.

9. Miután tehát megérkeztek a
 mondott városhoz, s az emberek a
 tisztesség adóját leróva 9. Mikor pedig az emberek nagy
 tömegben, hogy a tisztesség adóját
 leróják,

részt vettek temetésén, valaki a körülállók közül azt mondotta, hogy a test bűzlik, noha mindenki más édes illatot érzett. Legott hátracsavarodott annak az álla, és nem tudta visszatekerni. Láta, hogy isteni bosszú büntette meg, s nyomorultan jajgatva kiáltozott: „Vétettem Isten szentje ellen!” Szent László sírjánál földre borulva könyörgött az ő irgalmasságához, hogy meggyógyítsa. Erre leszakadt álla bőre és húsa, amely a hátához ragadt, és visszanyerte épségét, de állán a szakadt bőr sebhelye megkeményedett. Büntetve s gyógyítva mutatta meg tehát Isten, hogy egyaránt kell őt félni és szeretni. Isten szem előtt tartva a szentté avatáshoz szükséges eljárást, míg választottjainak szétszarta magát, e választottját magához alakította s királyi méltósággal magasította fel; miként a földi helytartóságot is rábízta, az égi királyságban is uralkodótársnak választotta, s megajándékozta azzal, hogy mindenkinek, aki hozzá, Lászlóhoz fohászkodik, isteni beleegyezését közvetítse. *Vakoknak látását* (Lukács 4,19), siketeknek hallását, némáknak beszédét, sántáknak járását (vö. Lukács 7,22), s mint a *szükség napjaiban* egyetlen *mentség* (Zsolt. 9,10), a szorongatottaknak a védelem vigaszát nyújtja.

László szentségének hírére hallva egy szegény szűz jött a sírhoz, és kiérdekelte, hogy elvesztett látását visszanyerje; visszakapván testi épségét, akkora lelki jámborság ejtette hatalmába, hogy azt hitték, isteni szellem látogatta meg. Egy nemes leányt pedig, aki megfosztatott szeme világától, és a testi orvosságban minden reményét elvesztette, szülei az ő sírjánál hagytak: s ő beteg szemét hallatlan módon egészségesre cserélte. Mert midőn kínos fájdalmát s meghibásodott testrészét siratva a leány letörölte patakzó könnyeit, kezébe estek bizonyos gömb alakú, szem formájú, vérrel teljesen megalvadott húsdarabok. A leány kiáltozott, mert azt hitte, elveszítette szemgolyóit, s a megdöbben nép összefutott, hogy lássa, mi történt: látják őt s a kiütött húsgömböket kezében, amint a csodálkozóknak mutatja, s ő csodálkozva új, látó szemmel bámul rájuk. A némákról, siketokról és sántákról pedig, akik László érdeméből gyógyultak meg, az örömek közepette az esetek közönségessége s a megszokott csodás képességek miatt ne is beszéljünk, inkább a szokatlanokat meséljük el.

10. Egy vitéz nyomasztó szükségében ezüst ivócsészéjét, melyet apjának a kegyes király adományozott, egy ispánnak eladásra kínálta, de az ispán a kapzsiság szenvedélyében azt hazudta, hogy éppen tőle lopta. István király, Kálmán fia, Valter, váradi püspököt bízta meg, hogy ezt a pert törvényes eljárással folytassa le. A püspök nagy bizonyossággal bízva a boldog király érdemeiben, olyan bírósági ítéletet hozott, hogy tegyék a csészét Szent László király sírjára: bizonyítsa be az Úr, ki érdemli meg kettejük közül igazság szerint. Az ispán pedig maga felől nagy reménységben lépett a sírhoz, hogy megragadja a csészét: mint egy halott zuhant le nyomban, és súlyos kábulatában sem a csészét nem tudta megragadni, sem a földről nem tudott felkelni.

11. Míg tehát a világegyetem alkotója ilyen nagy csodákkal nyilvánította ki, hogy a szent király isteni erőben részesül, az Úr 1192. évében szent teste dicsőségesen szentté avattatott.[\[5\]](#)

A természet nemzője kétségtelenül úgy kötelezte le jószágának a természetet, hogy láthatóan semmit se tagadjon meg tőle, amit az isteni jámborság jóváhagyandónak jelezne. Több vak jött ugyanis Szent László király sírjához, és segítségéhez fohászkodván, csudálato-san megvilágosodott.

Sánták és némák, siketek és bénák, kik régóta nyögték különféle szenvedések kínját, megszabadultak betegségüktől, ha nevét segítségül hívták. Egy fiú, akinek nem volt se keze, se lába, éppen szentté avatásának órájában nyerte vissza épségét.

Akkor tehát a fenti okokból a természeti törvények megváltoztak, s a jelenségek megfordítható rendben jártak a szabályostól eltérő utat. Több vakot ugyanis Boldog László király érdemei világosítottak meg, mert lehullott szemükről a hályog, mint a pikkely: látták ezt a szerzetesek, akik tanúságot is tettek. Soknak eloldódott nyelvéről a bilincs, s elnyerte a helyes beszéd képességét.

Sánták, bénák, kik régóta nyögték különféle szenvedések kínját, sírjához járultak, segítségért fohászkodtak és meggyógyultak. Egyesek nyomorúságukban folyamodtak a kegyes hitvalló-hoz, s elnyerték a kívánt javakat. És éppen a szentté avatás órájában egy fiú, akinek keze s lába helyén – minthogy csontjai teljesen hiányoztak – dagadt hústömeg himbálódzott, a szent érdemeiből tökéletesen visszanyerte lába s keze épségét: csont nőtt tagjaiba.

A napnak ugyanebben a hatodik órájában vöröslő

Ugyanebben az órában

fényes ragyogású csillag mutatott az égen a kolostor irányába, ahová szent testét helyezték, s miközben nagy tömeg gyűlt össze a kolostor előtt, majdnem két teljes órán át vöröslött átható fénnel. Nagy örömmel örültek, akik látták. Továbbá egy leprás, útban az ünnepségre, az ő érdemének közbenjárásával megtisztult.

Gyógyítójának, a szent királynak leróta dicséretét és háláját. Különféle emberek még ma is megszabadulnak betegségüktől, ha Szent László király nevéhez fohászkodnak, mert kérésüket teljesíti a mi urunk, Jézus Krisztus, akié a tisztelet és a dicsőség mindörökké. Amen.

Majd 1204-ben, június elsején, pünkösd napján,[\[6\]](#) miközben a kanonokok imádkoztak s az első órai misét mondták, Boldog László sírjánál meggyógyult egy asszony, akinek keze-karja melléhez tapadt. De Magyarország sok más távol eső részén, s a környező vidékeken is

rengeteg csodát és számos jót tett az ő pártfogásáért fohászkodó híveivel: azért nem írtuk le mindet ebben a könyvben, hogy az olvasók ne utálják meg az unalmas terjengősséget. A fentieket pedig azért írtuk, hogy hallgatói és olvasói úgy vonuljanak át a földi javakon a kegyes László közbenjárására, hogy az örök örömök következzenek utána. Teljesítse a mi urunk, Jézus Krisztus, aki az Atyaistennel és a Szentlélekkel él és uralkodik mint Isten mindörökké. Ámen.

Fordította KURCZ ÁGNES

Jegyzetek:

[1] A László név szláv eredetű (Vlagyiszláv), jelentése 'hatalom' és 'dicsőség'.

[2] Vö. Justinianus, Codex 3,1,14.

[3] Ld. Szent István király Nagy legendája, 9. jegyzet.

[4] Andrást és Benedeket 1083. július 17-én, Gellért püspököt július 26-án Csanádon, István királyt augusztus 20-án, Imre herceget pedig november 5-én Székesfehérváron avatták szentté.

[5] László király szentté avatására 1192. július 27-én került sor a pápai követ, Gergely bíboros és a király, III. Béla jelenlétében.

[6] 1204-ben pünkösd július 13-ra esett, a legendaíró vagy az évet, vagy a napot elírta.

LITÁNIÁK SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY TISZTELETÉRE

A litánia Áts Benjamin ferences szerzetesnek *A' Nagy Koróna* (1888) című imakönyvéből való, (SZLÉ 60):

Uram, irgalmazz!
 Krisztus, kegyelmezz!
 Uram, irgalmazz!
 Krisztus, hallgass minket!
 Krisztus, hallgass meg minket!
 Menyei Atyaisten, – irgalmazz nekünk!
 Megváltó Fiúisten, – irgalmazz nekünk!
 Szentlélek Úristen, – irgalmazz nekünk!
 Szentháromság egy Isten, – irgalmazz nekünk!

Szent László király, – könyörögj érettünk! (minden fohász után mondandó)

Istentől választott király, –
 Isten tiszteletét terjesztő király, –
 Boldogságos Szűznek kedves szolgája, –
 Népednek kegyes istápjá, –
 Csendességnek szivárványa, –
 Tisztaság oltalmazója, –
 Szerzetesek édes atyja, –
 Szegények táplálója, –
 Elesettek vigasztalója, –
 Szomorú szívek vidámítója, –
 Országodnak ragyogó napja, –
 Világi hiúságok megutálója, –
 Békességnek nagy szeretője, –
 Tökéletes fejedelemnek épséges képe, –
 Ellenségeid meggyőzője, –
 A pogányok félelme, –
 Kegyesség királyi széke, –
 Isteni malasztoknak edénye, –
 Szentegyházaknak buzgó építője, –
 Kolostorok gazdagítója, –
 Magyarország terjesztője, –
 Isteni félelem öregbítője, –
 Kárvallottak reménysége, –
 Tudatlanok oktatója, –
 Erős férfiú, –
 Állhatatos férfiú, –
 Isten szíve szerint való férfiú, –
 Isten útján járó bölcs férfiú, –
 Isten előtt kedvet találó férfiú, –
 Csudákkal felékesített méltóság, –
 Eleven testben ábrázolt tisztaság, –
 Vitézek példája, –
 Népednek áldása, –
 Alattvalóidnak bátorsága, –

Vitézid pajzsa, –
Új források támasztója, –
Hadaidnak kincses tárháza, –
Alázatosság követője, –
Nyavalyák eltávoztatója, –
Világtalanoknak megvilágosítója, –
Némák nyelvének megoldója, –
Kereszténység oltalmazó bástyája, –
Igaz hitnek terjesztője, –
Téged igazán tisztelőknak pártfogója, –
Angyaloknak boldog társa, –
Pátriárák mása, –
Proféták tisztelője, –
Mártírok becsülője, –
Hitvallók drágaköve, –
Szűzeknek és szüzességnek nagy védelmezője, –
Keseredett édes hazánk boldog és szerencsés vezérlője, –
Magyar nemzet dicsősége, –
Minden szentek barátja, –

Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit, kegyelmezz nekünk!
Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit, hallgass meg minket!
Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit, irgalmazz nekünk!
Krisztus, hallgass minket! (3x)
Uram, irgalmazz nekünk! (3x)

Miatyánk...

Üdvözlégy, Mária...

Szent László királyunk, ki nagy bölcsességgel hozott törvényeid által atyaként gondoskodtál alattvalóidról, s a hazát dúló ellenségnek bátor legyőzése, igazságszereteted, a szegények iránti hajlamod, de jelesen a vallásnak terjesztése s kitűnő ájtatosságod által Isten előtt kedvessé tetted magadat, úgy, hogy szeretett népedért Istennek segedelméből több csudában megnyilvánítád az Istennek néped iránti határtalan nagy kegyelmességét, ki éhes és szomjas hadseregednek, mely Isten után benned vetette bizodalmát, az erdőből sok szarvast és a kősziklákból pedig csodálatosan vizet idéztél elő, kit a mi őseink, a magyarok, midőn a pogányok ellen tett nagy keresztes hadi készüléteid közül Isten magához szólított, három egész évig gyászoltak. Oh, Szent László királyunk! Emlékezz meg rólunk az örök dicsőségnek országában, hol az Istennek jobbjára felül ülsz, és látod a te sanyargatott, gyarló népedet. Te, ki kedves valál az Istennél e világon s szeretett atyja nemzetednek, Szent László; most pedig a dicsőült lelkek sorában ragyogsz Isten előtt, esedezz érettünk, hogy mi is méltók lehessünk az örök boldogságra, a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

* * *

Újabb litánia

Az alábbi litániát Jánossy Gábor fogalmazta 2007-ben (SZLÉ 61):

Uram, irgalmazz!
 Krisztus kegyelmezz!
 Uram, irgalmazz!
 Krisztus, hallgass minket!
 Krisztus, hallgass meg minket!
 Mennyei Atyaisten! – irgalmazz nekünk!
 Megváltó Fiúisten! – irgalmazz nekünk!
 Szentlélek Úristen! – irgalmazz nekünk!
 Szentháromság egy Isten! – irgalmazz nekünk!

Szűz Mária, Istennek szent Anyja, – *Könyörögi érettünk!*
 Szent László király, a Boldogságos Szűz kedves szolgája, –
 Szent László király, az istenfélelem példaképe, –
 Szent László király, országunk hírneves és fenséges királya, –
 Szent László király, hazánk büszkesége, –
 Szent László király, jóságos és bölcs uralkodó, –
 Szent László király, igazságosan ítélkező király, –
 Szent László király, csodák kieszközlője, –
 Szent László király, új források támasztója, –
 Szent László király, a béke védelmezője, –
 Szent László király, népünk szilárd reménysége, –
 Szent László király, akit apostolának hívott az Isten, –
 Szent László király, a bőkezű adakozás gyakorlója, –
 Szent László király, a tökéletes fejedelmek példaképe, –
 Szent László király, monostorok alapítója, –
 Szent László király, templomok építője, –
 Szent László király, a vendégszeretet példaképe, –
 Szent László király, az elnyomottak felemelője, –
 Szent László király, a legyőzött ellenfél feletti kegyelem gyakorlója, –
 Szent László király, a vitéz lovagság példaképe, –
 Szent László király, a katonák védőszentje, –

Hogy az istenhitet és a magyarságot újból egységben tudjuk megélni,
 – *Kérjük közbenjárásodat!*

Hogy hazánktól az ellenséget távol tarthassuk, –
 Hogy Egyházunk lelkiélete újjáéledjen, –
 Hogy a katolikus hit alapjaihoz tudjunk ragaszkodni, –
 Hogy a szeretet és az igazságosság uralkodjon köztünk, –
 Hogy napi cselekedeteinket az imádságos lelkület hassa át, –
 Hogy a papság és a világi vezetők között egyetértés legyen, –

Isten Báránya, ki elveszed a világ bűneit, kegyelmezz nekünk!
 Isten Báránya, ki elveszed a világ bűneit, hallgass meg minket!
 Isten Báránya, ki elveszed a világ bűneit, irgalmazz nekünk!

Imádkozzál érettünk Szent László király!
Hogy méltók lehessünk Krisztus ígéreteire!

Könyörögjünk!

Istenünk, a te kedves szolgádnak, Szent László királynak érdemei által kérünk, adj hazánknak csendes békességet és terjeszd ránk országunk régi egységét, hogy egy szívvel-lélekkel szolgáljunk az Isten-hitben! A mi Urunk, Jézus Krisztus által. Ámen.

Jézus Neve litánia

Az 1763. évi földrengések után gróf Zichy Ferenc győri püspök engesztelésül elrendelte a Jézus Neve litánia rendszeres végzését Szent László király ünnepének nyolcadában.

A litánia szövegét lásd: *Éneklő Egyház* 692. ének, 988–990. oldal; *Hozsanna* 54–58. oldal. Barokk kori változatát kiadta: BÁLINT Sándor: *Ünnepi Kalendárium*, január 2. Budapest, 1977.

HIMNIKUS ÉS ÉLETRAJZI KÖLTEMÉNYEK ÉS KÖNYÖRGŐ NÉPÉNEKEK SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY TISZTELETÉRE

A rövidítések feloldása:

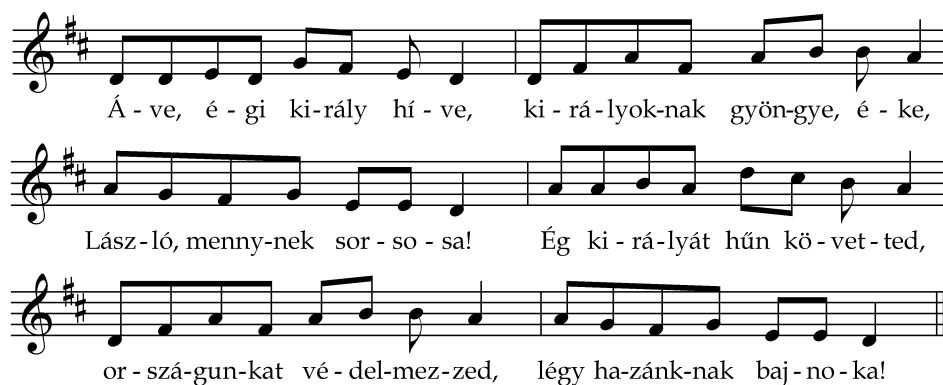
ÉE = *Éneklő Egyház. Római Katolikus Népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal.* Szent István Társulat, Budapest, 1985.
SZLÉ = *Szent László-énekeskönyv, azaz: Énekek Szent László király tiszteletére.* Szerk. Kovács Andrea–Medgyesy S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2012. (CD-melléklettel)

HIMNIKUS ÉNEKEK

1.

A Szent László-himnusz

Regis regum civis, ave... kezdősorral László szentté avatása idején, 1192 után keletkezett Váradon, latinból fordította: Csanád Béla. Ez a himnusz magyarországi liturgikus költészet egyik legkitűnőbb darabja, középkori zenetörténetünk jeles alkotása. **Az ATHLETA PATRIÆ – A HAZA BAJNOKA dicsérő jelzöt itt olvashatjuk először a Lovagkirály jellemzéseként.** Dallama: 12. századi szekvencia-származék a Szentviktori iskola szerint, a *Budai Psalterium* (15. század) szerint egyszerűsítve. Kiadta: ÉE 271; SZLÉ 27.

Á - ve, é - gi ki - rály hí - ve, ki - rá - lyok - nak gyön - gye, é - ke,
Lász - ló, menny - nek sor - so - sa! Ég ki - rá - lyát hűn kö - vet - ted,
or - szá - gun - kat vé - del - mez - zed, légy ha - zánk - nak baj - no - ka!

2. **M**enedéke magyaroknak,
Örök társa angyaloknak,
Égi kegynek eszköze.
Üdvözlégy, ó, kiváltságos,
Híres, neves, igazságos,
Jó ítélet védnöke.
3. **V**igadozzál, magyar nemzet,
Harsonáljad, énekeljed
Új királynak új dalod!
Boldog Várad, szálljon híred,
Növekedjék dicsőséged,

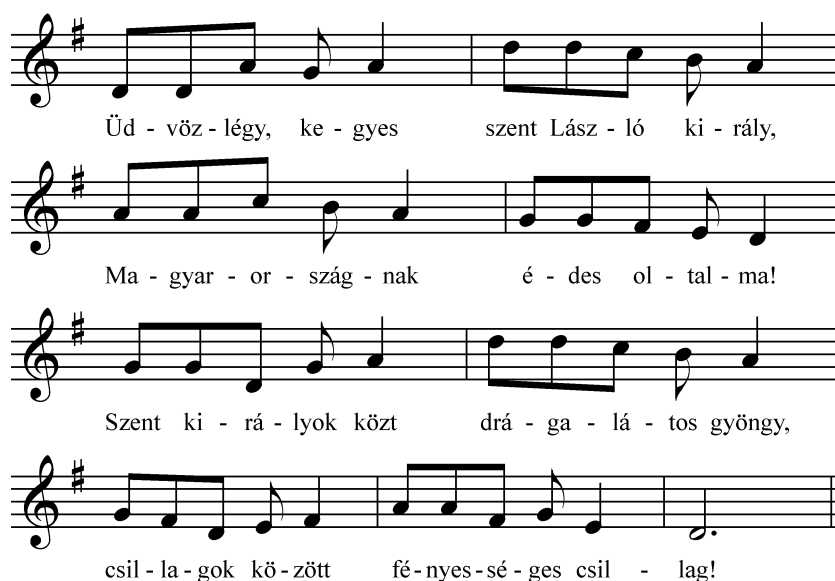
Visszhangozzák századok!

4. **K**risztus, földről himnusz szárnyal,
Hozzád, aki keresztfáddal
Magadhoz vonsz népeket.
Szentek útja Te vagy égbe,
Az örökös dicsőségbe,
Néked áldás, tisztelet! Ámen.

2.

A Szent László-ének

A történetírásban **SZENT LÁSZLÓ-ÉNEK** névvel illetett alábbi alkotás **az első eredeti magyar vers, a magyar nyelvű világi líra legelső alkotása és egyben himnikus remekműve, egyben a magyar szentek tiszteletének első magyar nyelvű emléke**. Szövege 1470 körül, Hunyadi Mátyás király korában keletkezett, amelyet a *Peer-kódex* (1526) őrzött meg. Dallama régi magyar és európai epikus zenei stílus származéka (15–16. század); HUSZÁR Gál: *Isteni Dicséreték*. 1560; *Eperjesi graduál* (1635–1652). Kiadta: ÉE 272, SZLÉ 29.

Üd - vőz - légy, ke - gyes szent Lász - ló ki - rály,
Ma - gyar - or - szág - nak é - des ol - tal - ma!
Szent ki - rá - lyok közt drá - ga - lá - tos gyöngy,
csil - la - gok kö - zött fé - nyes - sé - ges csil - lag!

2. **S**zentháromságnak igaz szolgája,
Jézus Krisztusnak jó tanítványa,
Te Szentléleknek tiszta edénye,
Szűz Máriának választott vitéze.
3. **T**estedben ékes, karodban erős,
Lelkedben fényes, szívedben bátor,
Igaz ügyeknek gondját viselted,
A szegényeknek te voltál oltalma.
4. **M**ert kiválasztott a Szűz Mária,
És felmagasztalt sok ajándékkal,

Hogy Te őrizzed, s megoltalmazd,
Néki ajánlott jó Magyarországot!

5. **D**icsérnek Téged szent zsolozsmával,
Papok, diákok és városnépek,
Dicsérnek téged magyarok, mondván:
Üdvözlégymennyben, Szent László királyunk!

A himnikus hősköltemény teljes formája a *Peer-kódex* (1526 előtt) szövegével:

1. **I**dvezlégym, kegyelmes Szent László kerály,
Magyarországnak édes oltalma,
Szent kerályok közt drágalátos gyöngy,
Csillagok között fényességes csillag.
2. **S**zentháromságnak te vagy szolgája,
Jézus Krisztusnak nyomdoka követi,
Te Szentléleknek tiszta edénye,
Szíz Máriának választott vitéze.
3. **M**agyarországnak vagy kerályi magzatja,
Szent kerályoknak fényes tüköre,
Tenéked atyád kegyes Béla kerály,
Hogy hozzá képest kegyes kerály lennél.
4. **N**ekönm sziletíl Lengyelországban,
Mennyből adatál nagy csuda képpen,
Másszor sziletíl szent kereszt víztől,
Ősödnek nevén László lön neved.
5. **M**ikoron méglen gyermekded volnál,
Kihoza Béla kerály jó Magyarországba,
Hogy dicsekednél te két országban:
Magyarországban és mennyországban.
6. **L**etelepedél Bihar-Váradon,
Az városnak löl édes oltalma,
Templomot rakatál Szíz Máriának,
Kiben most nyugoszol minden tisztességgel.
7. **K**örnyölfekszenek téged császárok,
Püspökök, kerályok és jobbágy urak,
Olaj származik szent koporsódból,
Tetemed foglalták az szép sár aranyból.
8. **T**éged dicsérnek szent zsolozsmával
Papok, diákok és városnépek,
Téged földnek kereksege,
Mert téged dicsérnek Istennek angyali.

9. **T**e dicsekedel kerályi székedben,
Képed feltöltték az magas kőszálra,
Félnlik, mint nap, salyog, mint arany,
Nem elégszik senki terád nézni.

10. **T**e arcul teljes, szép piros valál,
Tekéntettedben embereknel kedvesb,
Beszédedben ékes, karodban erős,
Lám, mendent te ejtesz, ki tevéled küzdik.

11. **T**estedben tiszta, lelkedben fényes,
Szívedben bátor, miként vad oroszlán,
Azért neveztek Bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjúdad volnál.

12. **T**agodban ékes, termetedben díszes,
Válladtul fogva mindeneknél magasb,
Csak szépséged császárságra méltó,
Hogy szent korona téged méltán illet.

13. **M**ert választá az Szíz Mária,
Megdicsőíte sok jó ajándékkal,
Hogy te őriznéd és oltalmaznád
Néki ajánlád jó Magyarországot.

14. **F**ejedben kele az Szent Korona,
Mebátorejta téged az Szentlélek,
Kezdéd követni atyádnak életét,
Rózsákat szaggtatál, koronádban fizéd.

15. **T**e tatároknak vagy megtörője,
Magokat szaggtád az havasokban,
Te pogányoknak vagy rettenetük,
Terek mondtak feled félelmének.

16. **T**e kivagdalád az eretnekeket,
Elszaggtád, mind kigyomláltad,
Nem volt idédben gonoszól tevé,
Mert csak hírved mindenek rettegék.

17. **A**zért igazságnak valál bírója,
Az szép szízségnek valál koronája,
Te tisztaságnak tiszta oltalma,
Irgalmasságnak teljes követője.

18. **D**icsérjük, magyarok, Szent László kerályt,
Bizony érdemli mi dicséretönköt,
Dicsérik ötet angyalok, mondván:

Üdvözlégy, kegyelmes Szent László király!¹

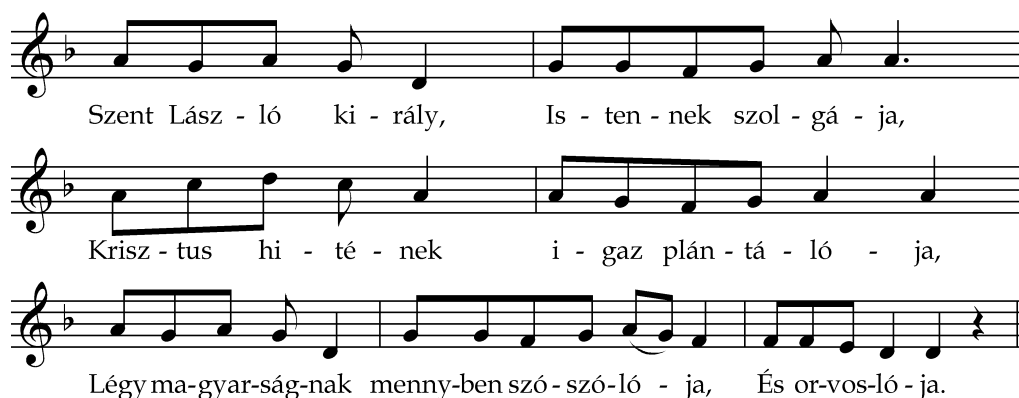
ÉNEKEK SZENT LÁSZLÓ ÉLETÉRŐL, KORTÁRSAIRÓL ÉS CSELEKEDETEIRŐL

3.

Szent László-história Kájoni János örökségéből

Az alábbiakban a legelső Szent László-népelemek (*Cantus Catholici*, Kassa, 1674; KÁJONI János: *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó, 1676) szövegét énekelhetjük, amely a Lovagkirály Mária-tiszteletét (5. vsz.), Várad alapítását (6–7. vsz.), a sírjánál történt csodákat emeli ki (8. vsz.) és Szent László személyét összekapcsolja a Szent Koronával. Az 1600-as évek énekkincsét késő középkori himnusz dallamon szólaltatjuk meg: „Itt jelen vagyon az Istennek Fia...”, EE 163. Kiadta: SZLÉ 31–32.

Ajánlott rövidítés: 1–2., 5., 7. és 11. versszak.

2. Kegyes voltából irgalmas Istennek,
 Szent László király adattál e földnek,
 Hogy szent híreddel útja igaz hitnek, – lennél e népnek.
3. Ki Gézza után királlyá téteték,
 A magyaroktól holott választaték,
 Mert szent életét mindnyájan szerették, – és megkedvelték.
4. **M**agyar Koronát hogy fejére tévé,
 Sok szent dolgokra mindjárt szívét vévé,
 Római hitnek lön nagy őrzőjévé,
 Szent László király.
5. **A**zért őbenne Istennek telt kedve,
 Mindenütt járván Isten előtt félve,
 Szent Koronával azért lön tisztelve,

¹ Kiadta: MADAS Edit (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1992. 540–542.

Szent László király.

6. Szent László király miképpen vigyázott,
Jó erkölcsökkel éltében virágzott,
Teremtőjében szüntelen vigadott, – hön imádkozott.
7. Krisztusnak Anyját, áldott Szűz Máriát
Híven tisztelé, mint édes Asszonyát,
Ennek érezte országostul hasznát, – Szent László király.
8. A Körös mellett egy várost építe,
Melyet Váradnak Szent László neveze,
És szép kolostort Mária nevére – mellé építe.
9. Ott püspökséget és káptalant szerze,
A tiszta élet virágzott őbenne,
Temetését is ő oda rendelte, – s ott nyugszik teste.
10. Koporsójánál betegek gyógyultak,
Vakok és némák hozzá folyamodtak,
És több ilyen nagy, sok csodákat láttak, – bizonnal voltak.
11. Légyen örökké áldott Atyaisten,
És egyetemben a Fiú Úristen,
A magas mennyben Szentlélek Úristen, – örökké, ámen.

4.

Az énekelt *Képes Krónika* – Históriás a Szent Koronáról, Vác és Várad alapításáról

Históriás ének a Szent Korona eredetéről; László bátyjáról, I. Géza királyról (uralkodott 1074–1077 között); Vác és Várad alapításáról, Szent László uralkodásáról.

A legértékesebb históriás-epikus ének Szent László királyról. A 16–17. századból eredeztethető, és a kéziratok néphagyomány őrizte meg: a rábaközi Dör község (Sopron megye) kéziratok énekeskönyve 1763–1774-ből. A vers a *Képes Krónika* (1358) 120. és 124. fejezetének és a Thuróczy-krónika (1488) 79. fejezetének eseménysorát énekli meg: I. Géza király uralkodását, a Szent Korona égből való alászállását (5–6. vsz.), a mohoródi csatát (1074, 5. vsz.), a csodaszarvas-angyal kijelölte váci templom alapítását (7–10. vsz.), Szent László uralkodása idejéből (11. vsz-tól) pedig Várad alapítását (13–14. vsz.), a Lovagkirály égi születését és temetését (15–17. strófa). Dallam: „Az igaz hitben végig megmaradjunk” (16. század, lásd: EE 213), amelyet hadikfalvi (Bukovina) székely népi gyűjtés szerint énekelünk. Kiadta: SZLÉ 34a.

Parlando

Gyö-nyör-köd - he - tünk nyíl-ván, ma-gyar né - pek,
Kik e - le - ink - nek út - ján va-gyunk é - pek,
Kik-nek nyom-do-ki né-künk i-gen szé-pek, Mint le-í - rott ké - pek.

2. **R**égen ez ország sok szent ifijakkal
Tündöklött, mint szép fényes gyémántokkal,
Tiszta életű jámbor férfiakkal, – mint szép angyalokkal.
3. **T**iszta, szűz élet tündöklött őbenne,
Amely leginkább tetszett az Istennek,
Kiért szent dolgok néki megjelentek, – általa értettek.
4. **K**ik közül egyik volt Szent László király,
Ki szüzességben az Istennek szolgált,
Melyért csudákkal Isten dicsőítte, – holtában s élteben.
5. **M**ert Gézza herceg a váci mezőben
Salamon királyt meggyőzte vitében,
A Szent Korona tétetett fejében – a Gézza hercegnek.
6. **K**i tette oda, azt senki nem tudta,
De a Szent László testi szemmel látta,
Hogy angyal volt az, aki ráhelyezte, – hogy lenne királlyá.
7. **A**zután azon a mezőn vadásztok,
Gézza és László azon tanácskoztak,
Egy szép templomot a Boldogasszonynak, – hogy ott rakassanak.
8. **N**agy véletlenül egy szarvas elől jött,
Egy templom helyet nyomával megjegyzett,
Vadászok előtt sűrű erdőben ment, – Dunába enyészett.
9. **E**z a nagy szarvas sokaktól láttatott,
De csak Szent László tudta, hogy angyal volt,
Kit az Úr Isten a végre bocsátott, – templomról jelt adott.
10. **A**zon a helyen Gézza Szent Lászlóval,
Egy nagy templomot alapít klostrommal,
Mely váci templom nagy erős munkával, – ma is fönn álljon.
11. **I**dő jártában Gézza hogy meghala,

Magyar Királyság Szent Lászlóra szálla,
Kiben szerencsés győzedelmes vala, – szent életű vala.

12. **Istennek hozzá** való sok jó tétin,
Mint Géjza király, ő is elmélkedvén,
Hogy egy templomot mi helyre építsen – királyi költségen.
13. **Isten angyala** néki megjelenti,
Egy templomhelyet nékie megjegyze,
Kit fölépítvén meg is ékesítte, – Váradnak nevezze.
14. **Nagy káptalant is** amellet rakatott,
Jövedelemmel megajándékozott,
Püspökséget is jó móddal elosztott, – és rendesen hagyott.
15. **Istenes maga** viselése után,
Fáradtságának végére eljutván,
Meghala 1095 tájban, – juta mennyországba.
16. **Kinek holttestét** szekér csak egyedül,
Váradig vitte minden vonás nélkül.
Szent életével azt nyerte Istentül, – hogy most mennyben örül.
17. **Dicséret legyen** mennyben az Istennek,
Tisztesség legyen minden ő szentinek,
Kik már ez földről mennybe érkeztenek, – értünk esedeznek. Ámen.

5.

Ének Szent László király életéről, csodáiról és hermájáról

A törvényesen uralkodó, de pártütése miatt a mogyoródi csata (1074) után elűzött Salamonra való tekintettel László nem koronáztatta meg magát (4. vsz.). Szlavóniát és Horvátországot 1091-ben a Szent Koronához kapcsolta (5. vsz.); püspökséget (Várad, Bács) és monastorokat (Báta, Kolos, Somogyvár, Szentjobb) alapított (6–7. vsz.); teste imádság közben csodásan felemelkedett (8. vsz.); isteni csodákkal kísért országvédő hadjáratokat viselt (9–11. vsz.); halála előtt az első keresztes hadjárat vezetésére jelölték (12–13. vsz.); koporsóját a lovak maguk vitték Váradra (14–16. vsz.), ahol csodák történtek zarándokhellyé vált sírjánál (17–19. vsz.). Hermáját Váradról Győrbe menekítette Naprágy Demeter püspök 1606–1607-ben (20. vsz.).

Szöveg: *Dücsőséges Szent László királynak tisztelete*, 18. század vége. Dallam: TINÓDI LANTOS Sebestyén: *Cronica (Siess, keresztyén, lelki jót hallani...)*, Kolozsvár, 1554. Kiadta: SZLÉ 36.

2. Vének és ifjak, valamennyi hívek
 Szent királyunknak jeles érdeméről
 Éneket mondjunk az egész Hazánkban, – ünnepi napján.
3. Ékes erkölcsű vala teste, lelke.
 Tűzzel és vassal mire mások érnek,
 Őtet országunk akarata ellen Fogta királynak.
4. Sőt, az éltében Salamon királynak
 Nem vevé az Szent Koronát fejére,
 Nyújt szegényeknek keze bő segédet – nyájas urakhoz.
5. Déli országok veszekednek, hívják
 Közbírájuknak: kegye csillapítja,
 Nincs mi vérontás: magokat megadták – Szent Koronánknak.
6. Győzik erkölcsök fejedelmi székét,
 Püspököt, számos papi rendet állít,
 Nagy monostrokkal gyarapítja szerte – széjjel hitünket.
7. Templomot Várad nyere Szűz Anyánknak,
 Tőle, kit tisztelt, kinek olvasóját
 Kardra fűzvén ment haragos pogánynak – ellene, s győzött.
8. Szent imádságban gyakran úgy találták,
 Égben hogy földről ragadták az őrző
 Angyalok: látták ragyogóan olykor – mennyei fénnel.
9. Az tatár egykor szaladásnak indult,
 Hányta sok pénzét, hogy hamar szaladjon.
 Az könyörgésed csudaképen az pénzt – váltja kövéccsé.
10. Lest vet a Kunság, veszedelmes helyre
 Jut vitéz néped, nyomorítja éhség,
 Szarvasok, vastag bivalyok sietnek – életet adni.
11. Második Mózeszt ugyan is csudálunk

Benned, hogy szomjas katonáid akkor
Kősziklából friss vizet untig ittak, – általad éltek.

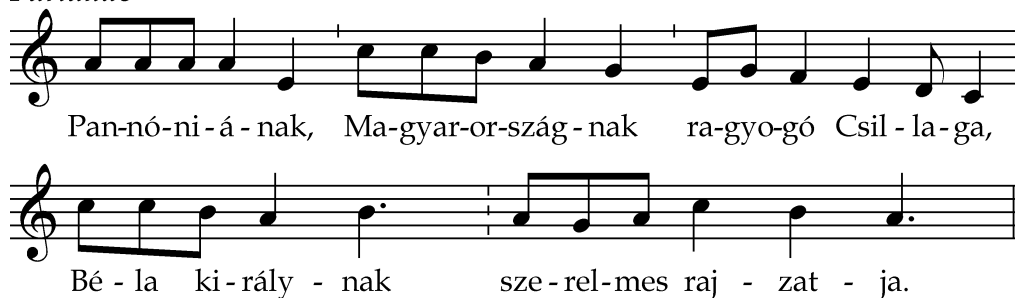
12. Gondolád és től fogadást, hogy indulsz
Szép magyar néppel Jeruzsálem-földre.
Kérnek, hogy császár-hatalommal indulj, – róla föl adtál.
13. Még is elkészülsz fejedelmi társul,
Vad, pogány néptől, szerecseny töröktől
Szent örökséget szabadítani, más az – isteni végzés.
14. Úrban elnyugszol, szomorú magyarnak
Szent halálod, mert feketés ruhában
Három esztendő-t-szaka gyászol, eltílt – muzsika szót is.
15. Az midőn vinnék tetemét temetni,
Váradon rendelt maga már koporsót.
Úri kísérok lefeküdnék útban, – S mélyen alusznak.
16. Az szekér, melyben vitetett a holt test,
Hat lovak nélkül sebesen csörögvén
Várad útjának megyen helyre: senki – útba sem érte.
17. Méglen eltart a temetési pompa,
Egy gonosz szájú: „bűdös, ím, ezen test”,
Monda, száját az sokaság csudálta – hátra tekertnek.
18. Bűne bánatján segedelme légyen
Néki Lászlótól, könyörög, s tapasztal
Hirtelen mennyből segedelmét, íme: – szája helyén van.
19. Sánta, vak, poklos, süketes, mirigyes,
Láb, szem, ín, fül, tag nyavalyáiból ment,
Tart azért téged maga szenti közt az – római szentszék.
20. Az szerencsétlen török háborúban
Győr szerencsés volt, Koponyádat ingyen
Nyerte Váradról, örömünket ez nap – hirdeti nyelvünk.
21. Döghalált üzött be gyakorta tőlünk
Közbenjárásod magas Istenünknel:
Nyerj esőt száraz napokon s ha szükség, – tiszta időt is.
22. Szent Király! Szálljon mireánk egekből,
Amidőn téged szoros ügyeinkben
Szent ereklyédhez folyamodva kérünk, – mennyei áldás. Ámen.

6.

Ének a Mária-tisztelő Szent Lászlóról

A Lovagkirály Lengyelországban, Árpád-házi I. Béla király fiaként született 1040 táján, majd bátyja, I. Géza (3. vsz.: Gejza,) halála – 1077. április 25. – után lépett trónra. A költemény szövegét a barokk kor ábrázolásai ihlették: Szent László a kardjára tekert rózsafüzérrel (Rozáliom, 5. vsz.) győzte le ellenségeit, ahogyan a Győri Székesegyház Könnyező Szűzanya oltáránál is látható. Szöveg: *Szakcsi kántorkönyv* (Tolna megye, 1788–1789); Dallam: *Cantus Catholici*, Lőcse, 1651. Kiadta: SZLÉ 37.

Parlando

2. **E**gész magyarság Szent László királyt mely nagyra becsülte,
Mert nemzetünknek volt kegyes vezére.
3. **S**zent László vala romlott hazánknak második királya,
Ki Gejza után választatik vala.
4. **A** Szűz Máriát, Krisztusnak Anyját, Szent László tisztelte,
Szüntelen ötet segítségül kérte.
5. **P**ogány kunokkal és tatárokkal mikoron harcolna,
Szent Rozáliom volt nagy erőssége.
6. **I**gy segítették s bátorították, ki Szent Szüzet kéri,
Minden ügyében szent erejét érzi.
7. **D**icséret mennyben és széles földön a Szentháromságnak,
És nagy tisztesség Szent László királynak. Ámen.

7.

Ének Szent László életének bibliai párhuzamairól

A költemény több párhuzamot von az ószövetségi zsidó és a középkori magyar történelem között: Isten Kánaánként adta a Szkítiából érkezett magyaroknak jelenlegi országát, Pannóniát, amelynek Isten által kiválasztott alapítói, Szent István és Szent László királyok voltak (2–3. vsz.). A vízfakasztás (3. vsz.), a bivalycsorda (4. vsz.) és a kővé vált pénz (5. vsz.) csodája után arról énekel (6–7. vsz.), hogy László holttestével a szekér szárazon kelt át Várad folyóján, a Sebes-Körösön. A feltett szövetség (1. és 7. vsz.): Szent István országfelajánlása Szűz Máriának 1038. augusztus 15-én.

Szöveg: BOZÓKI Mihály: *Katólikus Kar-béli Kótás Énekes Könyv* (Vác, 1797); a hansági Agyagosszergényből *Perek Horváth János* (1853–1920) búcsúvezető előénekes *énekeskönyve* (1887) és a *Dombi Horváth Anna-énekeskönyv* örökítette tovább. Dallam: 18. század eleji, mai, dunántúli népi gyűjtés szerint. Kiadta: SZLÉ 39.

Parlando

Is - ten, el - ső ki - rá-lyunk-kal, a - ki fri-gyet kö - töt - tél,

Má - ri - á - val, Asz-szo-nyunk-kal párt-fo-gást pe - csé - tel - tél.

A mi é - des a - tyá-ink-kal sze - rel-münk-höz es - küd - tél,

Szent é - le - tű ki - rá-lyok-kal min-ket é - ke - sí - tet - tél.

2. **M**int Izraelt Egyiptomból Kánán földjére vitted,
Azonképpen Szkítiából magyar népet vezetted.
Pannóniának földében megörököstetted,
És velük az igaz hitben magad megismertetted.
3. **A**postoli királyunknak Szent Istvánt választottad,
És mások közt Szent Lászlónak nagy kegyelmedet adtad,
Szomjúságát magyaroknak általa megoltottad,
Gyomrából a kösziklának forrásvizet adtad.
4. **A**z ő élte szentségének oly nagy volt méltósága,
Hogy engedett kérésének szarvasok sokasága,
Kikkel táplálta életét az ő magyar népének,
Ki viszont hálaadást tett irgalmas Istenének.
5. **M**időn Szent László királyunk a rút tatárt kergette,
Hogy ő véle szembe szálljunk, azt meg nem szenvedhette,
Az ellenség csalárdsággal sok kincsét elhintette,
De Szent László imádsággal kőváltásban tette.

6. **S**zent László temetésére az Isten azt rendelte,
Körös vizén a szekere, hogy szárazon mehetne,
Mely szentséges koporsóját Nagyváradra vezette,
Vévén élte koronáját testét eltemettette.
7. **O**h, Szent László, édesatyánk, nyújtsd szent oltalmadat,
Hogy ellenség jöjjön reánk, ne engedd fiaidat,
Szentséged ne felejtkezzen, légyen a mi részünkre,
Hogy az Isten emlékezzen feltett szövetségünkre!

8.

A Lovagkirály énekelt mondái

Kora újkori históriás költemény az országépítő király tiszteletére. A költemény a legszebb és legtömörebb meghatározást énekli Szent Lászlóról: „Az angyali Szent Koronának, magyar nemzetnek és országnak második szentséges királya” (2. vsz.). Az ének szövegének fő forrása *Szent László Legendája*, amely szentté avatása (1192) után keletkezett.

A Náray György szerkesztette *Lyra coelistis* lapjain, 1695-ben és a *Szoszna Demeter-énekeskönyv*ben Pannonhalmán, 1714–1715-ben papírra vetett költemény elénk tárja Szent László életének legfontosabb cselekedeteit. A 3. versszak utal a késő középkori freskóciklusokon is megörökített, híres, 1068-ban lezajlott kerlési (más néven Cserhalom, Észak-Erdély) ütközetre, ahol Szent László megmentette a kun vitéz által elrabolt magyar lányt. Isten csodatételekkel: vízfakasztással, bivalyok megjelenésével, a pénz kővé válásával segítette László országvédő harcait (4–8. vsz.). A Lovagkirály legkedvesebb városában, Váradon Szűz Mária tiszteletére templomot alapított (9. vsz.), imádság közben teste felemelkedett (10. vsz.). Holta után lelke az angyali karok közé emelkedett (11. vsz.), váradi temetése csodás volt (12. vsz.) és népe szeretettel meggyászolta (13. vsz.). A 3. versszak László szűzi fogadalmáról énekel, amely történetileg nem igazolható, viszont a szövegforrás iránti tiszteletből meghagytuk e sorokat. Dallamának jelzése, „Dicsőült helyeken, menyei Paradicsomban...”, egy népszerű melódia az 1600-as évekből, amelyet Zetelaka (Udvarhelyszék) néphagyománya szerint alkalmazunk. Kiadta: SZLÉ 35.

Parlando

Áldott lé-gyen Is - ten az ő ked-ves sok szen - ti-ben,
Ki - ket fel ma-gasz - tal menny - bé - li di - cső - sé - gé - ben,
És ré - szel - te - tett itt e föl-dön,
A Krisz-tus - nak Szent Ke-resz-té-ben,
Ül - dö - zé - sek szen - ve-dé - sé-ben.

2. **B**oldog ily szentek közül Szent László király vala,
Ki a szent Istennek éltében kedvet találá,
Az angyali Szent Koronának,
Magyar nemzetnek és országnak
Második szentséges királya.
3. **T**iszta szép életről fogadást Istennek téve,
Ki szeretetéből házastársat nem is véve,
Sőt élete veszedelmére,
Egy fogoly szűz leány kértére
A pogány ellen harcra méne.
4. **B**átor és szerencsés vitézsége olyan nagy volt,
Hogy ő idejében senki sem látott hasonlót.
Mert az ő tiszta szent élete,
Érdemes volt, hogyan angyalok is
Még megharcolnának mellette.
5. **H**adakat viselvén mindenkor bízék Istenben,
És azért szerencsés dolga vala mindenekben,
Mert maga javát nem keresé,
Hanem mi lenne nép javára,
És csak mi volna Istenessé.
6. **I**nnen az Úr Isten tábora szorultságában,
Gyakran megsegíté őtet többféle csudákban,
Szárász kösziklából vizekkel
Hadaít tartá pusztaságban,
Szarvas, bivaly húsételekkel.
7. **K**egyetlen tatárok midőn rabolván országot,
Magokkal vinnének prédabeli sok jószágot,
Szent László király hadaival
Érkeztén reájuk rohana,
És bátran velük megharcola.
8. **S**zaladván sok szép pénzt magok után elhintének,
Kapózó kergetőktől, hogy megmenekednének.
De Szent László imádságára,
A pénz mind mindjárt kővé vála,
Pogányok nagyobb romlására.
9. **I**sten intéséből Körös folyó vize mellett,
Boldog Szűznek templomot építtetett és emelt
Váradon, s másutt több egyházat
Fundála és püspökségeket,
Adván hozzájuk nagy jószágot.
10. **O**ly lelki örömmel és szívbeli buzgósággal,
Istenhez emelkedik ő nagy szeretete által,

Hogy az égre is emelkedék,
 És mennyei világossággal,
 Dicsőült teste fényeskedik.

11. **De** hogy már állandó, örök boldogságba jusson,
 Dicsőült Karok közt üljön mennyei trónuson,
 Megvetvén világ hiúságát,
 A lelke testétől elválván
 Megnyeré boldog kívánságát.
12. **S** már hogy Várad felé teste tetemét vinnének,
 És egy helyt útjukban tovább nyugovást tennének,
 Szent teste szekér s lovak nélkül
 Elragadtaték, s helyre jutta,
 Hol több csuda is lőn az égből.
13. **M**int szerette legyen egész ország a Szent Lászlót,
 Megtetszik, mert felvőn három esztendeig gyászot,
 És addig muzsikát nem hallott,
 Mert kinek-kinek édes kedvét,
 Szent László maga után elvont.
14. **É**des Királyunknak drága, nemes, szent erkölcsét,
 Kövessük, magyarok, látván élte ily gyümölcsét:
 Hogy hozzá szívünk kívánságát,
 Istent dicsérvén megnyerhessük,
 Mi is mennyország boldogságát. Ámen.

KÖNYÖRGŐ NÉPÉNEKEK

9.

Bakterének a Rábaközből

A falvakra éjszakánként vigyázó őr, a bakter gyakran recitatív stílusban énekelt, tűzre-vízre vigyázott, és előfordult, hogy köszöntötte a napi szentet. Június 27-re virradó éjszaka Rábatamási (Sopron megye) község lakói ezt az éneket hallhatták, amelyben a járvány eltávoztatásáért is könyörögnek. Énekelte: Gábor Imre, szül. Rábatamási, 1891; gyűjtötte: Barsi Ernő (1920–2013) népzene kutató.

Parlando rubato

Éj - fél u-tán egy ó-ra már, Szent Lász-ló nap - ja van már.

2. **Ö**rülnek szíveikbe, – Vigad/janak lelkeikbe!
3. **H**ogy Szent László lett patrónánk, – Szűz Má/ria édesanyánk.

4. **T**ávoztassa a döghalált, – eresz/sze ránk szent áldását!
5. **É**jfélt után egy óra már, – Szent László napja van már.

10.

Énekelt fohász Szent László, a Lámpás visszatéréséért

Az ének a verses Szent László-zsolozsma és esztergomi rítus szerinti László-napi evangélium (Lukács 11,33–36) alapján fényes fáklyához, lámpához hasonlították a Lovagkirályt. 2. versszak: a népmondákban gyakori jelenség, hogy népünk nagy veszély esetén „visszavárja” jeles uralkodóit és hadvezéreit, hogy biztosítsák az ország védelmét. Szöveg: kéziratos *Szakolczai István-ék.* (Szeged, 1762). Dallam: *Cantus Catholici*, Lőcse, 1651., „Ó, dicsőséges Asszonyág...”, EE 219. Kiadta: SZLÉ 44.

Szent László, Isten szolgája,

Magyarak fényes Lámpása,

Esez-zél mi éretünk,

Hogy mennyben véled lehes-sünk!

2. **Ó**, Szent László, magyar király,
Mi nemzetünk óhajtva vár,
Imádkozzál miérettünk,
Hogy Isten kedvében legyünk!
3. **S**zent László, verd ellenségünk,
Ördögöt üzd el mitőlünk,
Ó, Szent László, légy oltalmunk,
Ne pusztuljon mi országunk!
4. **K**iért dicséret Atyának,
Légyen az ő Szent Fiának,
Mi országunk oltalmának,
Boldog Szent László királynak. Ámen.

11.

LITÁNIÁZÓ ének Szűz Mária fő hadnagyáról

A „fő hadnagy” kifejezés az ország első számú katonáját jelentette. Előadását pl. körmeneteken jól alkalmazható litániázó formában is javasoljuk: az előénekelte sorra a közösség válasza a „Szent László, Isten szolgája, magyar király” versszakzáró sor lehet.

Szövege kéziratokból ismert: *Paksi Márton György-énekeskönyv* (Kunsziget, Győr megye, 1760–1761) és más 18–19. századi énekeskönyvek. Dallam: *Cantus Catholici* (Kassa, 1674), perenyei (Vas megye) népi gyűjtés szerint. Kiadta: SZLÉ 42.

Parlando

Se-rény szol-gát Úr ked-ve - li, Min-den ja-vá-ra ren-de - li,

Szent Lász - ló, Is - ten szol - gá - ja, ma-gyar ki - rály.

2. Vigasztalj Urad javára, – Reád bízott országodra!
SZENT LÁSZLÓ, ISTEN SZOLGÁJA, MAGYAR KIRÁLY.
3. Hűségedet megmutattad, – Néki magad meg tartottad, – SZENT LÁSZLÓ...
4. Krisztus hitét gyarapítván, – Romlott voltát gazdagítván, – SZENT LÁSZLÓ...
5. Ó, te dicső serény szolga, – Máriának fő hadnagya, – SZENT LÁSZLÓ...
6. Te vagy hitünk erős pajza, – Egyházunknak bizodalma, – SZENT LÁSZLÓ...
7. Hogy Máriát Pátrónánknek, – Te hagyta, hívjuk Anyánknek! – SZENT LÁSZLÓ...
8. Te vagy nemzetünk doktora, – Szent Istvánnak tanítványa, – SZENT LÁSZLÓ...
9. Légy tovább nekünk szószólónk, – Isten előtt oltalmazónk! –
SZENT LÁSZLÓ, ISTEN SZOLGÁJA, MAGYAR KIRÁLY.

12.

Szép könyörgés Szent Lászlóhoz

Szövege kéziratokból való: *Gasztonyi-énekeskönyv* (Győr megye, 1743. 5–6. vsz.); *Katolikus énekeskönyv* (1750 után, 1–4. vsz.). Dallam: a KAJONI *Cantionale* (1676, 1719), a *Turóci cantionale* (17. század 2. fele) és a *Deák-Szentes-kézirat* (Csíksomlyó, 18. század) dallama erdélyi, moldvai csángómagyar és bukovinai székely népi gyűjtés szerint (vö. EE 49). Kiadta: SZLÉ 45.

Di - csó - sé - ges Szent Lász - ló, Is - ten-nek szol - gá - ja,
Né - pe - i - dért légy szó - ló, nem-ze-tünk is - táp - ja,

Ma - i nap nagy ö - röm - ben ül - jük Ün - ne - pe - det,

Gyász - ba bo - rult ha - zánk - ra for-dítsd sze - me - i - det!

2. **É**des árva hazánknak kívánt fő bajnoka,
Dicsőséges Szent László, ki voltál bátyája,
Török, tatárok ellen fegyverrel rontója,
Más sok ellenségeknek vagy rettentő karja.
3. **S**oha nagy szentségedet el nem felejthetjük,
Sok csodatételedet szívből emlegetjük,
Hozzánk való jó voltod szüntelen köszönjük,
Mindörökké az Istent tebenned dicsérjük.
4. **K**érünk téged, Szent László, nyerj irgalmat nekünk,
A mennyei Krisztusnál könyörögj érettünk,
Hogy légyen reménységben ez kis magyar népünk,
Oltalmadban vigadjon idelent, míg élünk.
5. **H**ozd régi szabadságra megromlott hazánkat,
Tejjel és mézzel folyó drága országunkat,
Add meg még egyszer érnünk szép szabadságunkat,
Országunkban regnáló magyar királyokat.
6. **K**risztus, Istennek Fia, nekünk is engedje,
Midőn mi életünknek elközelget vége,
Mi is Szent László után vitessünk mennyekbe,
Angyalok, kerubimok rendes seregébe! Ámen.

13.

Zengd, magyar nemzetünk, Szent László szentségét...!

Az egyik legkedveltebb László-énekünk. Országszerte számos nyomtatvány és népi kéziratos énekeskönyv is bizonyítja közkedveltségét az 1780-as évek óta. A 2–4. versszakban a Lovagkirály csodáiról énekelünk: vízfakasztás, a bivalyok megjelenése, a pénz kővé válása és csodás váradi temetése hangzik el. Az ének szövegének legkorábbi kiadása: FÜSKUTI Landerer Mihály: *Énekes Könyv* (Pest, 1785); kéziratosban legelőször: *Egervári énekeskönyv* (Vas megye, 18. század vége). Dallam: „Szentháromságnak életem, halálom...” nótajelzéssel a Tárkányi–Zsaskovszky-énektárban

(Eger, 1874) megörökített 18. századi dallamot az ország három különböző tájegységéről származó népi gyűjtés szerint közöljük: alföldi, bánáti (Feketető, Torontál vm.); palócföldi (Rimóc és Sósartyán, Nógrád vm.) és dunántúli (Perenye, Vas vm.) alakban.

Az aláhúzások a mindhárom változatban előforduló hajlításokat jelölik.

Az ének első sorát az adott helységnek megfelelően lehet énekelni, pl. **Zengd, Várad hű népe...**, vagy: **Zengd, Győrnek hű népe**, továbbá: **Zengd, Nyitra hű népe...**, illetve: **Zengd, Debrőd hű népe...**

Alföldi dallam:

Zengd ma-gyar nem - ze-tünk, Szent Lász-ló szent-sé - gét,
 Ki - ben áld - ja lel-künk Is - ten ő - fel - sé - gét!

Áld-juk e nagy ki - rályt,
 ki bár tő-lünk el - vált,

De az ég - ből néz re-ánk, ha hoz-zá ki - ált ha - zánk.

Palócföldi dallam:

Zengd, ma-gyar nem-ze-tünk, Szent Lász-ló szent - sé - gét,
 Ki-ben áld - ja lel-künk Is-ten ő-fel - sé - gét,
 Áld-juk e nagy ki - rályt, ki bár tő-lünk el - vált,
 De az ég - ből néz le ránk,
 Ha hoz - zá ki - ált ha - zánk.

Dunántúli dallamváltozat:

Zengd, ma-gyar nem - ze - tünk, Szent Lász - ló szent - sé - gét,
 Ki - ben áld - ja lel - künk Is - ten ő fel - sé - gét.
 Áld - jut e nagy ki - rályt, e nap tő - lünk el - vált,
 De az ég - ből néz re - ánk, Ha hoz - zá ki - ált ha - zánk.

2. **F**ejedelemsége csupa irgalmasság,
 Minden vitézsége keresztény jámborság,
 Így tatár fortéját – s széjjelhányt aranyát,
 Szemét égre fordítja, – kövekké változtatja.
3. **K**öszál forrásokot önt ki italára,
 Erdő szarvasokat küld népe számára,
 Nem hagyja el az ég, – mert égő reménység
 Volt Szent László szívében – s mint benne, úgy népében.
4. **I**lyen szent életet szent halál követte,
 S midőn népe testét Várad felé vitte,
 Alvók oldalától, – szereke magától
 Elsietett előre – a rendelt temetőre.
5. **D**icső fejedelmünk, ki ilyen csudákkal
 Ragyogsz, add, hogy szívünk égjen oly szikrákkal,
 Melyek gerjesztenek – s véled emeljenek
 Mennyei királyságra – az örök boldogságra.
6. **A**dd, Nagyasszonyunkat, Máriát szeressük,
 Ebben királyunkat, s példádat kövessük,
 Ha te s e Nagyanyánk – gondjában lesz Hazánk,
 Ki boldogabb nálunknál? – S hanyatló országunknál! Ámen.

14.

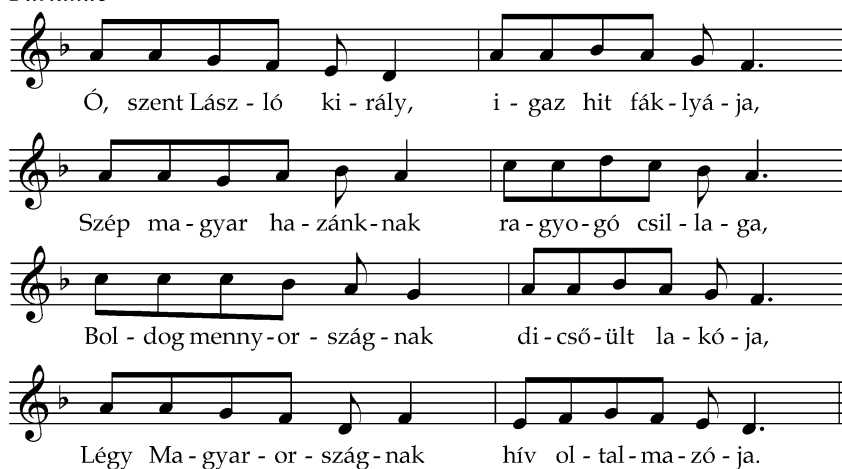
Fohászkodás Szent László oltalmáért

A 19. századból való ének Szent László oltalmát kéri, bűnbánat-tartás felindításáért esdekel (4. vsz.), és a rózsafüzér buzgó végzésére is biztat (7. vsz.)

Szövegének forrása: *Szentelek koronája. A Dicsőült Szentelek és a boldogságos Szűz Mária tisztelete. Szép énekek.* Kiadja: Körtély István Jász Kiséren. Jászberény, 1907. Nyomatott Vértess Adolf Könyvnyomdájában. (Aprónyomtatvány Bálint Sándor ponyvagyűjteményében, Szegeden.) Dallama: „Mikor Máriához az Isten angyala” – a 16. századi históriás énekekkel rokon melódia, annak népi

változata Erdélyből és Moldvából. Az alábbi költemény énekelhető a *Gyulladoz én szívem Szűzanyámért...* kezdetű, sokfelé ismert búcsús Mária-ének dallamára is.

Parlando

Ó, szent Lász - ló ki - rály, i - gaz hit fák - lyá - ja,

Szép ma - gyar ha - zánk - nak ra - gyo - gó csil - la - ga,

Bol - dog menny - or - szág - nak di - cső - ült la - kó - ja,

Légy Ma - gyar - or - szág - nak hív ol - tal - ma - zó - ja.

2. **A** te királyságod dicsőséggel teljes,
Itt uralkodásod szelíd volt és kegyes.
Egész szent életed sok csodákkal teljes,
A te könyörgésed Isten előtt kedves.
3. **E**mlékezzél arra, óh, Szent László király,
Hogy a kősziklából forrást fakasztottál,
Epedő népednek vizet árasztottál,
Ilyen nagy csodával Istentől áldattál.
4. **N**yisd meg, óh, Szent László, kőszikla szívünket,
Bánatkönnyünk árja, hogy jó Istenünket
Engesztelje hozzánk ki szomjú lelkünket,
Szent malaszt vizével vidítsa éltünket!
5. **S**zent László királyunk, te magyar népedet,
Éhséget szenvedni ne hagyd híveidet,
Töltsd be eledellel minden éhezőket,
Isten áldásával te tisztelőidet.
6. **S**zent könyörgésed és nagy érdemid által,
Nyerd meg Jézustól, hogy mennyei malaszttal,
Legyen szívünk, lelkünk telve áhítattal,
Isten félelmével, alázatossággal.
7. **A** Boldogságos Szűz Mária zászlóját,
Ne hagyjuk el soha drága olvasóját,
Szűz Nagyasszonyunknak hazánk Pátronáját,
Mint te, úgy tiszteljük a szép Szűz Máriát.
8. **O**h, dicső Szent László, kegyes szent királyunk,
Légy nekünk szószóló, közbenjáró urunk!

A nagy Isten előtt kegyes pátrónusunk,
Esedezz érettünk, Szent László királyunk! Ámen.

15.

Oltalomkérő ének

Az ének említi az 5. strófájában, hogy Szent Lászlót az I. keresztes hadjárat (1095) vezetésére szemelte ki a korabeli Európa. Szöveg: TÁRKÁNYI-ZSASSKOVSKY-énekeskönyv (Eger, 1874). Dallam: 16. századi fríg dallam, ILLYÉS István: *Sóltári és Halottas Énekek* (Nagyszombat, 1693) alapján e formában a szlavóniai Szentlászló községben (Verőce vm.) lelte fel a népzene kutató. Előadását elsősorban szólóénekként javasoljuk. Kiadta: SZLÉ 47.

Parlando

Di - csér - jük az Is - tent nagy szent - jé - ben,
Kit Ár - pád há - za szült va - la ré - gen,
Hogy le - gyen a ma - gyar párt - fo - gó - ja,
Ki min - den ín - ség - ből őt meg - óv - ja.

2. **M**ennybéli áldás volt királságod,
Mert törvényt tettél és igazságot.
Szegletkő szívedben a jámborság,
Erősen áll azon minden ország.
3. **V**itéz karjaidat, ah, mint félte
A kereszt és a hon ellensége,
Mert az Isten angyala járt véled,
S csodával halmozta minden lépted.
4. **N**yertél az Istentől csodafüvet,
Mellyel a döghalált messze üzted,
Éh-szomjas népedért imádkozol,
S csorda jó sziklából, forrás omol.
5. **T**éged a keresztény fejedelmek
Mint hősök csillagát kiszemeltek,
Hogy vezesd keletre a szent hadat,
Mely Krisztus sírjának oltalmat ad.
6. **T**e, ki gyönyörködtél mondhatatlan

Általad épített templomokban,
 Könyörödj, engedje Isten nekünk,
 Egyház és hon díszét építenünk. Ámen.

16.

Köszöntő ének Szent László ünnepére

Szövege kéziratos gyűjteményekből származik: *Katolikus énekeskönyv* (1768–1769), *Katolikus énekeskönyv* (1790).

Dallam: BOZÓKI Mihály: *Katolikus Kar-béli Kótás Énekes Könyv*. Vác, 1797. Lásd: „Üdvözlégy Mária, tengernek csillaga...”: *Éneklő Egyház* 238. ének; SzVU / *Hozsanna* 196. tétel. Az aláhúzások a hajlításokat jelölik:

Szen - tel - jük ün - ne - pét Szent Lász - ló ki - rály - nak,
 Az Úr Krisz - tus Jé - zus ked - ves szol - gá - já - nak,
 Ró - ma - i hit osz - lo - pá - nak, ma - gya - rok szó -
 szó - ló - já - nak, Ol - tal - ma - zó - já - nak.

2. **T**eljes mái napon az ég dicsérettel,
 Országunk is teljes kegyes tisztelettel,
 Szent Lászlót szép ünnepléssel, – magasztalván énekléssel,
 Nagy örvendezéssel.

17.

Fohász Szent László oltalmáért, békességért

Szövegének kéziratos forrása: *Györkös Márton-énekeskönyv* (1795). A 17. század elejéről származó, elterjedt dallamát a *Cantus Catholici* (Kassa, 1674) alapján, dunántúli népi gyűjtés szerint adjuk közre, amely az énekeskönyvi dallamot egy hajlítással díszíti. Típusdallama: *Áldjad, ember, e nagy jódat...* – *Éneklő Egyház* 165. ének, SzVU / *Hozsanna* 109. tétel.

Parlando

Szent Lász - ló, Is - ten szol - gá - ja,
 Ma - gya - rok fé - nyes fák - lyá - ja,
 Ó, Szent Lász - ló ki - rály, i - mádd Is - tent ér - tünk,
 Te - ál - ta - lad lé - gyen föl - dőn bé - kes - sé - günk!

2. **T**e voltál földünk virága,
 Keresztényeknek királya!
 Ó, Szent László király, imádd Istent értünk,
 Teáltalad légyen földön békességünk!
3. **N**ézd keresztény királyodat,
 Ezt a régi országodat!
 Ó, Szent László király, imádd Istent értünk,
 Teáltalad légyen földön békességünk!
4. **Ó**, Szent László, magyarídat,
 Oltalmazd fiaidat!
 Ó, Szent László király, imádd Istent értünk,
 Teáltalad légyen földön békességünk!
5. **R**ontsd meg mi ellenségünket,
 Vidd egyességre népedet!
 Ó, Szent László király, imádd Istent értünk,
 Teáltalad légyen földön békességünk!

18.

Esdő ének Szűz Mária választott vitézéhez

A bűnbánó nemzet kérése Szentkirályához. Búcsújáró népének Mátraverebély-Szentkútról, a palóc néphagyományból. Mátraverebély-Szentkút eredete: Szent László lova patkójának nyomán forrásvíz fakadt a Boldogasszony Mária ajándékaként. Ezért imádkozták a palóc búcsúsok: „Szent Lászlónak szent lova, / Szent lovának szent lába, / Szent lábának szent patkója, / Szent patkójának szent nyoma, / Könyörögj érettünk!” Az ének dallama 18. századi, melyet a *Gimesi gyűjtemény* rögzített 1844-ben. Lásd: „Nagy örömmel énekléssel zengedeznek az egek...” – *Éneklő Egyház* 291. ének; SzVU / *Hozsanna* 169. ének.

Parlando

Lász - ló ki - rá-lyunk em - lé - két, kik buz-gón ün-ne-pel - jük,
 Ma - gyar ha-zánk a - pos - to - lát hó-do-lat - tal így kér - jük:
 Má - ri - a trón - já - nál ér - tünk i - mád - koz - zál,
 Di - cső Szent Lász - ló ki - rály!

2. **S**zent királyunk, ne hagyj minket büntengerbe merülni,
 Erős hited, erős kardod meg fog minket védeni!
 Mária trónjánál értünk imádkozzál, – dicső Szent László király!
3. **A**postoli szent királyunk, buzgón kérünk tégedet,
 Ne hagyj most sem sírba dőlni árván maradt nemzedet.
 Mária trónjánál értünk imádkozzál, – dicső Szent László király!
4. **N**em veszhet el az a nemzet, amely úgy szeret téged,
 Hogy buzgó búcsújárással magasztalja szent neved.
 Mária trónjánál értünk imádkozzál, – dicső Szent László király!
5. **H**azánknak fénylő csillaga, lovagság vezérfénye,
 Te és az összes magyar szent vezessen fel az égbe!
 Mária trónjánál értünk imádkozzál, – dicső Szent László király!

19.**Könyörgés Szent László király oltalmáért ínséges időben**

Kézírtos szövegforrásai: *Paksi Márton György-énekeskönyv* (Öttevénysziget, ma Kunsziget, Győr megye, 1760–1761); *Györkös Márton-énekeskönyv* (1795). Dallam: Az *Ave maris stella*...-himnusz népének-feldolgozása *Üdvözlégy, Mária, tengernek csillaga*... kezdősorral (lásd: *Éneklő Egyház* 238; SzVU / Hozsanna 196). E dallamot BOZÓKI Mihály *Katolikus Karbéli Kótás Énekes Könyve* (Vác, 1797) terjesztette el.

Ó, mi é - des Ha - zánk, rom - lott Ma - gyar - or - szág,
 Ben - ned van puszt - a - ság és nagy nyo - mo - rú - ság.
 Kér - jed ez nap a Szent Lász - lót, Hogy é - ret - ted
 e - se - dez - zék a Krisz - tus Jé - zus - nál.

2. **Ó**, Szent László király, ki most a mennyégben,
Vigadoz Istennél az ő szentjeivel,
Nyerd meg nekünk, magyaroknak,
Hogy országunk boldoguljon, – ó, Szent László király!
3. **T**e voltál hazánknak az ő kegyes atyja,
Szegényeknek pedig hív oltalmazója.
Nyerd meg nekünk, magyaroknak,
Hogy országunk boldoguljon, – ó, Szent László király!
4. **M**ert vakok világát, süketek hallását,
Sántáknak járását, nyerted gyógyulását.
Kérjed ez nap a Szent Lászlót,
Hogy éretted esedezzek – a Krisztus Jézusnál.
5. **A**zért segítségül hívjuk a Szent Lászlót,
Hogy érdeme által kimentsen ínségből.
Nyerd meg nekünk, magyaroknak,
Hogy országunk boldoguljon, – ó, Szent László király!
6. **A** mi hazánknak is régi boldogságát,
Mi, szegény magyarok, kérjük igazságát!
Nyerd meg nekünk, magyaroknak,
Hogy országunk boldoguljon, – ó, Szent László Király!
7. **R**omlott magyarságnak, ki voltál oltalma,
Légy mennyben szószólónk, mindenben Pártfogónk!
Kérjed ez nap a Szent Lászlót,
Hogy éretted esedezzek – a Krisztus Jézusnál.
8. **D**icsértessél, Uram, Szent László királyban,
Ki téged szüntelen dicsér mennyországban.
Nyerd meg nekünk, magyaroknak,
Hogy országunk boldoguljon, – ó, Szent László király! Ámen.

20.

Győr város fohásza Pártfogójához

Győr az 1763 nyarán bekövetkezett földrengések idején, gróf Zichy Ferenc megyés püspök kezdeményezésére, az 1763. július 10-én megtartott első fogadalmi körmenettel különleges védőszentjévé fogadta Szent László királyt, akinek Váradról származó fejereklyetartó Hermáját 1607 óta őrzi a győri Nagyboldogasszony-székesegyház. Az ének szövegét egy korabeli kisnyomtatvány őrizte meg. Nótajelzése, a „Mária, mennynek Asszonya...” egy 17. századi, német eredetű dallam, amelyet a bácskai Bácskertes (Bács-Bodrog vm.) és a székely Lövéte (Udvarhely vm.) hagyományából ismer a népzene kutatás. Kiadta: SZLÉ 2. kiadás (2017), 58.

Parlando

Szent Lász - ló, csu - da ki - rá-lyunk,
 E föld - ről hoz-zád ki - ál-tunk!
 Nagy ín - sé - günk-ben sír - ván fo - hász - ko - dunk.
 Ó, nézd, mint fu - tunk, ré - műl vá - ro-sunk,
 Mely ször - nyű raj - tunk föld - in - du - lá - sunk,
 Ol - tal-mazz, ké - rünk, mi é - des Gyá - mo-lunk!

2. Ím, lásd, falaink omlanak,
 Szent helyeink szakadoznak,
 Talán utolsó veszedelmet hoznak?
 Ha nem segítesz, Pártfogónk ki lesz?
 Kérünk, Istenhez járulj s esedezz,
 Mert szószólónknak Nagy-Győr téged nevez.
3. Tekintsd Szent Fejed váltságát,
 Pogány kéztől megtartását,
 Nyerjed földünknek csendes nyugovását!
 Ó, mi nagy Szentünk, tégedet kérünk,
 Könyörögj értünk, ó, édes Vérünk,
 Üdvözítőnket engeszteld meg nekünk!
4. Siratjuk bűnünk rútságát,
 Istenünk súlyos bántását,
 Ígérjük életünknek jobbítását.
 Könyörülj rajtunk, ó, Szent Királyunk,
 Nagy mi ostorunk, vedd el azt rólunk,
 Úgy lesz tenéked víg hálaadásunk! Ámen.

Imádság Szent László királyhoz

Mindenható és kegyelmes Úr Isten, ki a te hív szolgádat, Szent Lászlót a magyar nemzetnek a földön dicsőséges királyává, a mennyben pedig hathatós szószólójává tetted; fogadd el alázatos könyörgésünket, kik a te megdicsőült szolgádnak, Lászlónak – pogány kézből egykor kiváltott – Szent Feje Koponyáját városunkban tiszteljük, és őt mindenféle inségek, de kiváltképpen a földindulások ellen oltalmazó Pártfogónknak különösen választottunk. Engedd kegyelmesen, hogy az ő érdeme és esedezése által nemcsak a rettenetes földindulásoktól, hanem minden más egyéb következendő veszedelmektől is irgalmasan megmenekedhessünk a te Szent Fiad, a mi Urunk Jézus Krisztusért, ámen.

Prohászka Ottokár püspök:

A csatabárdos Szent a mi nemzeti ideálunk

(Prohászka Ottokár [1858–1927] *Összegyűjtött munkái*, XII. 112–114.)

A nemzet akkor válik kereszténnyé, amikor eszményeit keresztelik meg.

A magyar kereszténység eszménye Szent László. Benne virágzott ki jellemző típussá a magyar kereszténység; benne forrt össze a keresztény szentség a nemzeti szellemmel. Addig a kereszténység idegen földbe ültetett fa volt; öntözte azt István könnyeivel, a hithirdetők keresztvívvel, a vértanúk vérükkel: meg is fogamzott, de még nem gyökeresedett meg úgy, hogy magába tudta volna szívni a föld sajátos elemeit, s az elemek szerint színt, alakot, életet öltetni. A kereszténység még nem volt magyar. Szent István a nép apostola volt; hozzá emelte fel a nép tétovázó tekintetét, s szinte érthetetlen szentség sugárzott feléje. Még idegenszerű volt ez a nagyság, még kizárólagosan s annyira önfeledve s gondolatlanul bámulta, hogy melegedni nála, örülni neki nem tudott; érzése nem tudta kiváltani a keresztény hitet. Az alázatos, síró, mezítláb járó István királyban okvetlenül lelküknek atyjára kellett ismerniök; de ennek az atyának csak gondjait és fáradalmait látták, s törekvéseinek kimenetele iránt még kétségben lehettek. Hullámozott a kereszténység sorsával a nép érzelve és bizalma is iránta, s a pogányság tényleg fölütötte fejét, üstökbe kötötte haját, s vadul tombolva kísérlette meg többször összetörni István művét. A magyar életet, a magyar eszményt kellett tehát kereszténnyé tenni, hogy ez a kereszténnyé lett nemzeti eszmény nyissa meg a hitnek a nép szívét. Ez a magyar eszmény Lászlóban lett kereszténnyé és szentté.

Szent László nem tanít; ő nem apostol; de ő küzd, harcol és győz a kereszténységért. A nép hajlamait, harci hagyományait, bátorságát, vitézségét lépteti be az eddig inkább csak tűrő, szenvedő, csöndes megadású kereszténységbe, és ezzel vezeti be az egyházat a magyar népeletbe. A népnek ugyanis a hős, a dalia, a vitéz harcos tetszik. Az ősi dicsőség pogány egén ott ragyogtak a hősök; a magyar kar, a bátor szív, melytől egy világ reszketett, nem szűnt meg lelkesíteni a népet, s eddig ez mind hiányzott a kereszténységben; az emberek meg voltak ugyan keresztelve, de a nép még nem. A nemzet akkor válik kereszténnyé, mikor eszményeit keresztelik meg. A régi vitézséget Szent László tüntette föl önmagán; e jellemvonása által szívében ragadta meg a nemzetet; öröme és eszménye László lett; dicshimnusz zeng a legenda róla; alakjába beleszövődik a nemzeti lelkesülés minden nagy gondolata s meleg érzelve. A kereszténység ezentúl már nemzeti életté, a keresztény király a nép hőségévé vált. Szent István koronája a hős Szent László fején a keresztény királyságnak s e királyságot megalapító vallásnak szimbóluma lett, mely minden más csillagot elborít, mely vízvázasztó magaslatot von Szent László kora óta a pogány és a keresztény Magyarország közé. Ez az a férfiú, aki alatt Magyarország végleg kivívta függetlenségét s belső békéjét, aki alatt nagyot haladt polgári s egyházi szervezkedéseiben s hatalommá vált Kelet-Európában.

László király vallásos, buzgó, szent, de ugyanakkor Árpádra és Bulcsra emlékeztet. Életét harcok töltik ki, küzd német, görög, besenyő, kún ellen, s küzd úgy, ahogy a magyar szerette, s a keresztény korban még meg nem érte. Vállal magasabb mindenkinél, s ahol bárdja lecsap, megriad az ellen. A csatákban ő áll elöl, megjelenése a győzelem biztosítéka s az Isten kegyelmének záloga. László szent harcos, azért csodák körítik, bárdjában, kardjában természetfölötti erő is megnyilatkozik. Kettéhasad a sziklabérc, hogy a tátongó örvény elválassza őt üldözőitől; arany-ezüst értéktelen pitykövekké válik, hogy vitézeit az ellenség üldözésétől el ne vonja; ő röpti el a nyílvesszőt, mely mikor lehullik, megmutatja a dögvész

ellen a Szent László fűvét. Íme, Szent László dicsőséges alakja rámutat a nemzet életében érvényesülő vallásosságra.

A vallás élet legyen, nemzeti élet is legyen. Erőtéljes, dicsőséges nemzetek a vallásosság s a tiszta, szigorú erkölcs életét élik; erejüket onnan merítik; szemeiket odafüggesztik, bajaikra gyógyfűvet ott keresnek. Tegyük nemzetivé a keresztény erkölcsöt, azt a szigorú, tiszta erkölcsöt, melyet Szent László élt s a törvényeiben védett; természetesen nem a betű, hanem a szellem szerint. Nyugatról manapság oly szellemi áramlatok lengnek, melyek bizonyos elvénhedésnek jelei; a népek vénhednek és hinni s lelkesülni nem tudnak; a test és a vér evangéliumához szegődnek; a hasznosságnak, a fölülkerekedésnek, az egyének egymás ellen való kérlelhetetlen harcának hódolnak. Ezek azonban nem a nyugati szellem felsőbbiségének alkotó részei, hanem betegségei, s ha mi mint ifjú nemzet, a nyugatnak hajdan ifjú erejét magunkban fönn tartani akarjuk s a nyugat sorvasztó betegségétől félünk: tartsuk meg a népnek életében érvényesülő szent hitet; legyen vallásosság nemzeti jellegünk. Gyomláljuk, szántsuk, míveljük Szent László példájára az élet ez elhanyagolt mezejét. Építsünk templomokat, mint ő; tiszteljük a római pápában Szent Pétert, mint ő, aki az egyház leghatalmasabb titáni harcában, melyet függetlenségért és szabadságért vívott, a jognak és az erkölcsi hatalomnak harcában a nyers hatalom ellen, VII. Gergely pápa pártján állt. Tehát az egyház szabadságharcának egyik zászlósa Szent László volt, s így, ha az újabb történelemtudomány tagadja is, hogy szent Lászlót a keresztések valamikor fővezérékké választották: azért ő a keresztért s a kereszténység atyjáért mindig vitézül síkra szállt!

VERSEK SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL

ARANY JÁNOS:

SZENT LÁSZLÓ

Legenda

Népmondáinkban gyakori jelenség, hogy népünk nagy veszély esetén „visszavárja” jeles uralkodóit és hadvezéreit, hogy biztosítsák az ország védelmét. Szent László visszatéréséről az 1345. évi erdélyi és moldvai tatárbetörés kapcsán tudunk: a Lackfi Endre székely ispán vezette magyar sereg hívására Szent László felkelt váradi sírjából, felült az akkor megelevenedett várbeli érclovára, és a Keleti-Kárpátokba „lovagolva”, Szűz Mária képével a feje fölött, visszaverte a betörő tatárokat. A hadifogságba esett pogányok Váradon, június 27-én megkeresztelkedtek.

Az eseményt a Váradon írt *Dubnici Krónika* (1476) alapján, lírai szépséggel ARANY János 1853-ban az alábbi versében, és ugyanezt a költeményét beillesztve a *Toldi estéje* (1854) ötödik énekében örökítette meg:

Monda Lajos a nagy király:
Eredj szolgálom, Laczfi Endre,
Küldj parancsot, mint a villám,
Köss nehéz szablyát övedre:
A tatártól nagy veszélyben
Forog Moldva, ez a véghely:
A tatárra veled menjen
Tízezernyi lófő székely.

Kél Budáról Laczfi Endre,
Veszi útját Nagy-Váradnak;
Kölestermő Kunság földén
Jó csatlósi áthaladnak;
Várad kövecses utcáin
Lovuk acél körme csattog,
Messzefénylik a sok fegyver,
Messzedöng a föld alattok.

Hallja *László* a templomban
Körösvíznek partja mellett;
Visszatér szemébe a fény,
Kebelébe a lehellet;
Koporsója köfedelét
Nyomja szinte három század:
Ideje már egy kevéssé
Szellőztetni a szűk házat.

Köti kardját túszejére
S fogja a nagy csatabárdot,
Mellyel egykor napkeleten

A pogánynak annyit ártott;
Félrebillent koronáját
Halántékin igazítja;
- Éjfél tájban lehetett már -
A vasajtót feltaszítja.

És megindul, ki a térre;
És irányát vészi jobbra,
Hol magasan felsötétlik
Ércbül öntött lovagszobra;
Távolról megérzi a mén,
Tombol, nyerít, úgy köszönti:
Megrázkódik a nagy *ércló*
S érclovagját földre dönti.

Harci vágytól féke habzik,
Kapál, nyihog, lángot fúvall;
László a nyeregbe zörren
S jelt ad éles sarkantyúval;
Messze a magas talapról,
A kőlábról messze szöktet;
Hegyen-völgyön viszi a ló
A már rég elköltözöttet.

Egy ugrás a Kalvária
És kilenc a Királyhágó;
Hallja körme csattogását
A vad székel és a csángó:
Ám a lovat és lovagját
Élő ember nem láthatja,
Csodálatos! – de csodákat
Szül az Isten akaratja. -

Három teljes álló napig
Vívott a pogánnyal Laczfi;
Nem hiányzott a székel szív,
De kevés a székel harcfi
Míg a tatár - több mint polyva,
Vagy mint a puszták fővénye –
Sivalkodik, nyilát szórja,
Besötétül a nap fénye.

Már a székel alig győzi,
Már veszélyben a nagy zászló,
De föl harsog a kiáltás:
„Uram Isten és *Szent László!*”
Mint oroszlán, ví a székel,
Megszorítva, nem megtörve...
Most a bércen láthatatlan
Csattog a nagy *ércló* körme.

„Ide, ide jó vitézek!”
 Gyűjti népét Laczfi Endre:
 Hát egyszer csak vad futással
 Bomlik a pogányság rende;
 Nagy tolongásnak miatta
 Szinte már a föld is rendül;
 Sok megállván mint egy bálvány,
 Leragad a félelemtül.

Sokat elüt gyors futtában
 A repülő kurta csákány;
 Sok ki nem mozdul helyéből
 Maga rab lesz, lova zsákmány.
 Foglyul esett a vezér is
Atlamos, de gyalázatja
 (Nehéz sebben vére elfoly)
 Életét meg nem válthatja.

Fel, Budára, Laczfi Endre
 Számos hadifoglyot indít;
 Annyi préda, annyi zászló
 Ritka helyen esik, mint itt.
 Rabkötélen a tatárság
 Félelemtül még mind reszket.
 És vezeklik és ohajtja
 Fölvenni a szent keresztet.

Hogy elértek Nagy-Váraddá,
 – Vala épen László napja –
 Keresztvízre áll a vad faj,
 Laczfi lévén keresztapja.
 Összegyűl a tenger néző
 Hinni a csodába, melyet
 Egy elaggott, sírba hajlott
 Ősz tatárnak nyelve hirdet:

„Nem a székel, nem is Laczfi,
 Kit Isten soká megtartson;
 Hanem az a: *László! László!*
 A győzött le minket harcon:
 A hívásra ő jelent meg,
 Vállal magasb mindeneknél,
 Sem azelőtt, sem azóta
 Nem láttuk azt a seregnél.

Nagy lovon ült a nagy férfi,
 Arca rettentő, felséges;
 Korona volt a fejében
 Sár-aranyból, kővel ékes;
 Jobb kezében, mint a villám

Forgolódott csatabárdja:
Nincs halandó, földi gyarló
Féreg, aki azt bevárja.

Mert nem volt az földi ember,
Egy azokból, kik most élnek:
Feje fölött szűz alakja
Látszott ékes nőszemélynek;
Koronája napsugárból,
Oly tündöklő, oly világos!”
Monda a nép: az Szent László,
És a Szűz, a Boldogságos.

S az öreg tatár beszédét,
Noha kétség nincs felőle;
Bizonyítja a templomnak
Egy nem szavajátszó őre:
Hogy három nap a sírboltban
Lászlót hiába kereste;
Negyednapra átizzadva
Találtatott boldog teste.

(1853. szeptember 19.)

* * *

ARANY JÁNOS:

SZENT LÁSZLÓ FÜVE

Népmonda

I.

Ezer év után még nem irtak nyolcszázat,
Hanem legfőlebb csak nyolcvan-egynehányat,
Mikor László király, magyarok királya,
Pogány kun hadakkal háborúba szálla.

Nagy volt a vérontás, folyt a vér, mint patak,
Tőle a vizek is mind megáradtanak,
A mező sik-vér lett, mint valamely tenger,
Sziget benne a sok halomra ölt ember.

Kivel sebje nem bírt, az vérbe fúlادott,
A félig elevent megfojtá a halott.

Elveszett a kun mind, vagy esett rabságba,
Egy maradt hírvinni messze Kunországba.

Fényes győzödelem, zsákmány sok és gazdag:
A magyar vitézek ezeken osztoztak;
Osztoztak, lakoztak, nagy vígan valának,
Itták áldomását a nehéz csatának.

A király ellenben csöndes sátorában
Buzgón imádkozva térdepelt magában,
Fényes győzedelmét nem tartá övének,
Hálát adva érte Ura-Istenének.

De nem hallgatá meg a felséges Isten,
Véres háborúban mivel kedve nincsen,
Véres háborúban, emberáldozatban
Hogy gyönyörködhetnék a jó Isten abban?

Hiába, hogy a vért szomjas föld felissza,
Bosszúért kiált az az egekre vissza,
S jaj annak a népnek, vétkezett az sokat,
Kit a bosszuálló Isten meglátogat!

Akkor is elküldte öldöklő angyalát,
Széles e hazában támaszta dőghalált,
Rendre hullott a nép, mint midőn kaszálnak,
Hull a fű előtte az éles kaszának.

A vérnek mezején büszhődöző testek
Fojtó páráikkal lettek a győztesek,
A magyarok pedig omlottak szüntelen,
Keserű lett nekik a szép győzödelem.

Minden utca és ház telve dőghalottal,
De, hogy eltemetné, nincsen ember ottan,
Másszor a holt-testet hordták a mezőre,
Most az élő ember futott oda tőle.

Szomszédnak a szomszéd bajához nincs köze,
Hamvából kialudt a barátság tüze,
Meggzűnt a rokonság, nincs testvér, atyafi,
Elhagyták az apát fölnevelt magzati.

Édes anya, látván hogy ajaka kékül,
Sikoltva szaladt el beteg gyermekétül:
De futósabb lőn a halál sárga lába:
Elfogá s leverte az anyát futtába.

A reménység is, mely fogytig ki nem fárad,
Rövidebbre fogta most a kantárszárat:

Másszor az esztendőt hatvanával mérte,
Most, ha volt egy napja, azzal is beérte.

Kiki mit gyakorlott, arra ment a szája:
Vagy imádkozásra, vagy káromkodásra, -
Mindegy, akármelyik haljon meg hamarabb;
Mi öröme annak, aki élve marad? -

II.

A király pedig ült a földnek porában,
Bűnbánatot tartván néma sátorában;
Megszaggatta szárnyát gyászos köntösének,
Koronája helyét hamuval hinté meg.

Fennszóval könyöрге: „Én uram Istenem!
Könyörülj, könyörülj veszendő népemen;
Ontsd ki rám, ha tetszik, méltó haragodat:
Csak népemről vedd le sujtoló karodat.”

Így könyöрге László, magyarok királya,
Hát ime! tömérdek nép tolong hozzája:
Férfiak, asszonyok, vének és gyermekek,
Mint sirból kijáró halvány kísértetek.

Zúgó mormolásuk hallik már előre,
Mintha messzi földről sáskafelleg jőne,
Vagy mintha föld alól mennydörgést hallani,
S mond a pásztor: no lesz az éjjel valami!

Ahogy közeledtek, nőttön nőtt a lárma,
A király felállott, a népet bevárva;
Nem ijedt ugyan meg, nem szokása félni,
De mégsem tudá a dolgot mire vélni.

Hiába tolultak a király elébe,
Hiába volt mindnek hangos a beszéde,
És hiába hallott a király oly sokat:
Egy csöppet sem érti zajos panaszkodat.

Végre egy kiállott s telt torokkal szóla:
„Atyafiak, mondá, hallgassunk a szóra,
Ne beszéljünk ezren, ugy sosem lesz vége,
Nem figyelhet mindre király ő felsége.

Egy a kívánságunk, egy az akaratunk:
Egy is elbeszéli, mi pedig hallgatunk,
Vagy, ha más nem volna, én is elmondhatom,
Szóljatok, ha úgy nincs, ahogy előadom.”

Helybehagyta a nép és elcsöndesedett,
 Akkor amaz egyik ily beszédet kezdett:
 „Uram király, László, azt kérdem, tudod-e,
 Hogy mi végett jöttünk most ennyien ide?

Oh jaj! tekints végig széles országodban,
 Meglátod a szörnyű romlást, ami ott van:
 Ide s tova elhull néped egész nyája
 És vadállatoknak lésszesz a királya.

Hiába parancsolsz böjtöt, imádságot,
 Azzal meg nem óvod haldokló országod,
 Könyörögtünk untig, de a böjt, az éhség
 Csak öregbité a pestis dühöngését.

Mi az oka ennek? ismerjük el végre:
 A mi bolondságunk és apáink vétke:
 Elhagytuk az Istent, elpártoltunk tőle,
 Ki Szittyaországból kihozott e földre.

Sovány puszták helyett szép országot adott,
 Jó baromtenyésztőt, tágast és gazdagot,
 Nagy széles folyókat, halat bennök sokat,
 Vadas erdőt, hegyet, tiszta forrásokat.

De többet akaránk tudni az őseknél:
 Megszüntünk áldozni buzgó kútfejeknél,
 Rátettük kezünket sok áldozó kőre
 S új Istennek raktunk templomot belőle.

Ezért, hogy az Isten, magyarok Istene,
 Nagy haragra gerjedt népének ellene
 És monda: erőmet rajtok megmutatom,
 Elsepervén őket, földjük másnak adom.

Amit elmondott, azt meg is cselekedte,
 A szép kútfejeket mind kiürítette,
 A folyóvizeknek elszelé futását,
 Zöld méreggel vontá be a tavak hátát.

Hiába könyörgünk most az új Istennek,
 Hogy szakassza végét a veszedelemnek;
 Erősebb a régi, az ősek Istene:
 Jaj nekünk! mert nagyot vétkeztünk ellene.

Azért, uram király, kérjük felségedet:
 Töröld el közülünk az új tiszteletet,
 Régi Istenünkhöz folyamodjunk vissza,
 Áldozzunk a kutnál, hadd legyen az tiszta.

Ezt kell tenni, uram, s ezt fogjuk mi tenni.
Mert nem akarunk mind egy lábíg elveszni.
És ez egész néped kívánsága pedig,
Csak a papoké nem, kik a bárányt szedik.”

Így beszélt az ember, akkor félre állá;
Nagy kiáltozás lett utolsó szavára,
Ráhagyá a népség, de a kegyes király
Felháborodék a pogány beszéd miá.

Összetette kezét, hogy reszketett belé
És nagy indulattal az égre emelé,
Maga is felnézett; mindenik láthatta,
Mert egész fejével őket meghaladta.

És mint szózatot, mely a pusztában kiált,
Hallák imádkozni a felséges királyt:
„Hatalmas Uristen! seregeknek ura!
Haragod e népre ne gerjedjen újra.

Oh, ne vond el tőlük lelkednek világát,
Inkább orvosold meg elméik vakságát;
Nagy Isten! mutasd meg erejét csudádnak:
Teremts csodát nekik: hisznek, mikor látnak.”

Még soká könyörge, mert mozgott a szája
Nézhén a magas ég domboru boltjára:
Megnyitá *azt* Isten és *látást* mutatott,
De amit a király csak maga láthatott.

A nép pedig bámul a kegyes királyra,
Hamutól megőszült fedetlen hajára,
Nézi, nézi, hát csak azon veszi észre,
Hogy világosság száll a király fejére.

Megdöbbent a mellök, hajuk felborzadt,
Egy szilaj hidegség a szivükhöz futott,
Térdre hulladoztak és úgy könyörgének
A nagyhitű király erős Istenének.

III.

A király, végezve buzgó könyörgését,
Vissza sátorába intézte menését,
Elvonult a sátor benső rejtekébe,
Künn maradt ellenben térdepelő népe.

Ott letette a gyászt, bibor köntöst vett fel.
Szög haját megkente illatos kenettel,

Arany koronáját a fejére tette,
Aranyos keziját balkezébe vette.

És kiment a néphez, és hirdette annak:
„Örvendj, népem, örvendj! adj hálát Uradnak!
Adj hálát az *élő, egy, igaz* Istennek;
Mert megadta végét a veszedelemnek.

Gyöngé szolgájának mert látást mutatott,
Népem orvosává engem felavatott:
Jertek el! lássátok s higyetek nevében:
A keresztyén népek igaz Istenében.”

Szóla s ment előre, a csoport követte,
Pázsitos szép helyre a népet vezette,
Tegzéből nyilat tön a felvont idegre,
S inte mindnyájoknak: térdepeljenek le.

Megfogadta a nép. Akkor a fejdelem
Ment tovább s megállta egy dombosabb helyen,
Kézivét koronás feje fölé tartá, –
Pendült a feszes hur, mikor elpattantá.

A nyíl meg süvöltött a levegő égben,
Mint egy futó csillag tündökölt reptében,
Majd leszállt a földre szárnyasuhogtatva,
Szigonyáig fúrta fényes hegyét abba.

A király pedig ment fölvenni a nyilat,
S ím egy *fűlevél* van kopótyuja alatt:
Ismeretes fűnek volt az a levele,
Melynek a nép száján *keresztfű* a neve.

S monda László: „Ime gazdag kegyelmében
Füvet adott Isten csodálatosképen,
Melytől enyhülést vesz a dühös nyavalya
S megszűn öldökölni a halál angyala.”

Adta kézről kézre, hadd ismerje minden,
Ismeré azt a nép, szedett abból menten,
Szájrol-szájra terjed híre a csodának:
A sir szélén állók visszafordulának.

Megszállt a halálnak vészes áradása,
Régi medre közzé visszatért folyása,
Házakban az élők folyvást szaporodtak,
Megsiratva mentek földbe a halottak.

A nép is e dolgot megtartá eszében,
Hite megerősült igaz istenében,

Nem sovárga többé pogány áldozatra,
Lelketlen kövekre, vagy forrás-patakra.

A fűnek pedig, hogy lenne emlékezet,
A „keresztfű” helyett ada másik nevet:
Felragadt az új név s a fűvet ma is még
Szent László fűvének híja a magyar nép.

1847

* * *

TOMPA MIHÁLY

(Rimaszombat, 1817 – Hanva, 1868)

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYRÓL

Egy vén regét mondok Szent László királyról,
A cserhalmi hősről, Bélának fiáról;

Ki, - mint megíratott lapján krónikáknak, -
Kilencvenkettőt hogy ezren túl írnának:

A pogány kunokkal harmadszor vítt harcot,
Kik országán tőnek sok keserves sarcot.

Először is vitéz karjának általa,
Ő nagy megromlásuk Kisvárdánál vala;

Reájok-nódítván magyaroknak hadát,
Vón a kun futamást, elvesztvén a csatát.

Másodszor a Tömös mellé rekedének,
Hol lőn nagy folyása támadók vérének:

Egy lábíg vesztenek partján a folyónak
Csupán egy szaladván haza hírmondónak.

Ákos vezér alatt, most harmadik csatán,
Háborgatá a hont istentelen pogány.

A dolgok mivoltát hogy megbeszéli:
Két szemes száguldót futamtatott elé.

De vérszemet kapván már a magyar sereg,
Jötte árát a kún harmadszor adta meg:

A porba hullt kemény Ákos vezér feje,
László király saját kezével ütte le:

Megrontá, elveszté utána táborát,
Táplálván testökkel az égnek madarát.

Futott, ki a kemény csatán el nem veszett,
Erdőkben, bérceken keresvén rejteket;

Sok pedig keresztyén-fogságba akada;
Imígyen pusztúlt el kunoknak ő hada.

László, ki megveré az ellen hadait,
Békében hordozá népének gondjait;

A megnyugvásra nem is hagyván időt
Ügyes-bajos dolog Tordába hította őt.

A nép rövidségét mert szivére vette,
A helytelenkedőt büntetvén felette;

Gonoszoknak útját hatalma elveszté,
Szarvat emeljenek, addig nem ereszté.

S bár útain annyi boszúság találta
Mikoron feddőzött, magát megbírált,

És a népek felett ítelt igazságban,
Nagy jó véget érven minden szándékában.

Orcáját a szegény előtt nem rejtette,
De vígasztalással s kenyérrel éltette;

Ezért nagy hivségét birta ő népének,
Kik látták jóvoltát szelíd elméjének,

És járt az Úr előtt tiszta kegyességben,
Ki látta útait magasságos égben.

Történt egyik napon, László király midőn
Lovagolna, kopár, csendes halomtetőn,

– Hol árnyas rengeteg köríti a helyet, –
Tünődő lelke mély gondokba mélyedett:

És gondja közepett eszébe nem vevé,
Hogy egy gyanús csapat sietve tart felé;

A vert had emberi, lappangó kunfiak,
Mutatta fegyverök, mutatta a sisak.

Ösmerte a királyt a kósza kun csapat,
Látván, mint hullá el szörnyű csapás alatt

Ákos a had feje, a bús vitéz előtt;
– A harcos óriást, ösmerte minden őt! –

László csak egyedül, s mi több fegyvertelen!
A csapat vakmerő, - fejszámra negyvenen. –

S midőn a rengeteg szélén ólálkodott:
Meglátta a királyt s vesztére lelt okot;

Kiáltván nagy-fennen vérbosszu szavával:
„Társak! vesszessük el hatalmát, magával!

Ki által gonoszúl, vitéz kun, harcmezőn
Éhesen károgó hollóknak étke lőn!”

A mély-gondú király szemét hogy felveté:
Átlátta a veszélyt, amely fenyegeté;

Reá már vonva volt a halálnak íja;
Hogy éltenek várát végromlásra víja;

Nem volt bizakodás emberek fiába...
Veté reménységét seregek urába!

Ki által népének, mely már elepede,
Hüvös forrást nyitott a szikla kebele,

S kinek őrző karja fedezte, mint paizs,
Éltét a csatákon: benne bizék ma is.

Ki bízik az Úrban, az meg nem szégyenül,
Mert az ő angyali tábort-járnak körül.

László fohászkodék... s az Úr oltalma kész:
Földig ketté hasadt az izmos sziklabérc,

Egymástól messze eltágulván két fala,
Közben fejszédítő üres mélység vala,

Mely őt elválasztá vad üldözőitől,
Kik álmélkodással állottak túl-felől;

Majd rettegés között mind hátra-tértenek,
– Kezökből elhullván a gyilkos fegyverek. –

És míg a szent király bizton tovább-megyen:
A csudának jele maradt azon helyen,

Mély *lópatkónyomot* hagyván a mén lába,
A tetőt borító kemény kösziklába'.

Sok századoknak lőn azóta múlása,
Miképen egy éjnek rövid vigyázása;

Azóta elhamvadt László, a szent király,
És sok koronás fő sírboltja álminál;

Hanem patkónyoma maiglan ott vagyon
Szent László lovának, a szirtes bércfalon;

Hol lassú zörejjel ömlik le a patak,
Szirten ülő tiszta- s topolyafák alatt.

Körüle hallgatás... s a multak képe leng...
S az érező kebel mélyen el-elmereng.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY:

CSERHALOM

Cserhalom (Kerlés) község mellett zajlott 1068-ban a csata, amelynek során Szent László legyőzte a kunokat, és megmentette az elrabolt magyar lányt.

Egy énekben

Néma borongással megy az őskor lelke, fölötted,
Cserhalom! és nem kér emlékül oszlopot ércből:
Oszlop vagy magad, oh diadalnak halma, meződdel.
Téged még az erős természet pjai ellen. szüle magából,
Hogy mint embernek gyarló munkája, felejtett
Porba ne szállna tetőd, hanem állna, mig emberek élnek,
És a harcos apák hírének lenne tanúja.

Árpádnak honját Salamonnal sok baj emészté,
Az meg nem rendült, romlatlan férjfi erőben
Állván hőseivel: főkép a társas egyesség
Napjaiban temetője lőn ellenségi hadának.

Oly vala, mint a két végsúcsos földközi szálkő,
 Mely keleten s nyugaton kitekint az egekre, s midőn itt
 Nap veri, ott éjnek rémfátyola leplezi ormát:
 Elfáradva leül a villám mély közepében,
 Nem rengetheti meg, nagyságán nem mehet által.
 Úgy Árpád honját veszedelmek mennykövi csapván
 Nem rendíthették, közepén túl nem hata mérgők.
 Akkor az ifju király Salamon szép déli sugárként
 Járt a sergek előtt, vele két fejedelmi levente
 Ég áldása gyanánt, bölcs Géza, s szekercecsapással
 Rettenetes László, Bélának gyermeki, jártak.
 Akkor együtt az erő, bátorság s józan okosság
 Őr vala, és akadály az enyészet na
 Kétes az ütközetek forgása: Sajóra, Mohácsra
 A jó honfi ma is könnyezve tekint, de ki retteg
 Hallani a harcot, melyet László keze harcolt?
 Cserhalom! a te tetőd diadalnak büszke tetője.

Merre Ozúl, haragos kúnok fejedelme, hadaddal?
 Visszalobog zászlód éjszának durva szelétől,
 Háromszor fordul paripád, hogy visszarakadjon.
 S nem látod magad is vijjogva röpdülni fölötted
 A puszták madarát? Eljött, hogy téged emésszen,
 S szállongó fiait meghozza lakozni hadadra!
 Nyargalnak, még nem tudják, hogy veszni jövének.
 Mint a farkas, mely juhakolba ereszkedik, öl, dúl,
 S gond nélkül rabol a remegő falkában, azontúl
 Menne; de örvös ebek várják ordítva, közelget
 A boszuló pásztor, s fölemelt villával ijeszti.
 Úgy haladának ezek gyilkos szándékkal. Utánok
 Pusztá maradt Nyírség; Tisza gazdag partjai nyögtek
 Vad tapodások alatt, és vért mosa rólok az árvíz.
 Láttá Bihar pusztulását, s nem tudta kerülni,
 Szörnyü halál takará a bátor férfiak arcát,
 Haldokló öregek jajgattak rajtok elázva
 Honni rokon vérrel, s keserű fájdalmas özönnel;
 Dúlt ágyon csecsemők egyedül fetrengve sirának,
 Ifjú anyjokat a táborral gógös Ozulnak
 Vad katonája vivé pórázra kötözve; szüzekkel
 Nem közös indulatok láncán hajtattak az ifjak.
 Jött agg Erneyei is. Dúltan vala mindene. Még egy
 Kincse van, úgy vélé, a szöghaju nyájas Etelke.
 Nincs többé, csak üres viszhang felel: "édes Etelkém!"
 "Sírba ha tettem volna magam, hogy mélyen az undok
 Földnek alatta hever, tudnám; ha zajába sodorván
 A Duna nyelné el, tudnám, hogy szöke habok közt
 Tagjait usztában pusztító halsereg úzi.
 Láttam volna halál ágyán hervadni mosolygó
 Szép fiatalságát, kétség nem nyomna: megáldnám
 Istenemet, s túrnék. Most nézek, s nincs mire: szólok,
 És az üres viszhang gúnyol felelettel. Elálltak

Könnyeim: azt kérde, van-e még jó istene a vén
Ernyeinek, vagy csak haragos kéz villog az égből,
Mely lánggal fölírta bűnét, s most megveri érte?"
Igy panaszkodt az öreg, s meg' visszacsatolta rezegve
Hangzó fegyvereit. Hogy harcra riassza királyát,
S Béla dicső fiait, búsan, de sietve megindult,
És az ürült teremek szomorún döbbsentek utána.

Már hegyen ül terhes felhőként népe Ozulnak.
Sátor alatt pihen ő hímes szőnyegre terülve.
Lábainál buzogánya hever, hadi kúrta fejénél,
S a letűzött dárdán kalpagja; de oldala mellett
Kötve maradt a kard: hüvelyén szörnyű keze nyugszik.
Lejt, vigad, ordít, zsákmányait hordja elébe
A szilaj ifjúság; dalt mond szép rabja siralmas
Arcairól, dalt a harcokról, s győztös Ozulról.
Csak maga Böngérnek fia nem jó, a magas Árboc,
Csak maga késik még rabját köz örömben keverni.
Mint áll a sas, mely fiat öröz fészkes üregben,
S messzire, bár éhes, nem mer távozni fiától:
Úgy állott ő a sátorban csendes örömmel
És aggódással, vele ott állt néma szoborként,
S hajh! más érzéssel, a szöghaju nyájas Etelke.
Nézte, az út síkján László hada nem ver-e port még?
Nem jön-e atyja fehér zászlót lobogtatva kezében? -
Minden csendes volt, egyedül hangzott az örömtől
Cserhalom, és hangját a környék visszafelelte.
Nem jöve még László, nem volt még atyja kezében
A lobogó címer; de legott eljöttek az ifjak,
Árbocot üdvözlék, s a lánykát nézni megálltak.
És legelőbb eljött, s így monda bogárszemű Kódor:
"Szép a hattyu, midőn távol honjának egéből
Csendesesen érkezvén idegen tó habjain ül le.
Ott az özönt könnyű lebegése hasítja, s leszállnak
Hold és csillag ezüst sugarakkal játszani hozzá.
Oh Böngér fia, boldog vagy, szebb a te leánykád,
S nem feketébb, mint a hattyúnak tollai, keble.
Kár hogy könnyet ereszt; de te Árboc menj, letörölni
A bús lány könnyét: forró az, elégeti arcát."
Erre felelt komoran Böngér fia, termes Árboc:
"Menj tova, jó Kódor, ne beszélj nekem ilyet: enyelgést
Nem tűrök én soha is, mikor arra nem ösztönöz elmém."
S elmene az tüstént; de helyette csoportosan eljött
A szilaj ifjúság, és volt, ki mosolygva imígy szól:
"Oh Árboc, ha szeretsz, szedd rendbe rabodnak alakját.
Nézd, hogyan elfordul: arcát betakarja előttünk.
Termete mily sugár, s mégis mily teljes, igéző!
Hablebegés minden kis mozdulatja. - Parancsold
Szólani, bár minden szava tíz aranyomba kerüljön;
Mondd, hogy nézzem rám, s szép íjamat itt hagyom érte."
Jött még egy, s a lányt megnézhén monda: "Bolond vagy,

Hogy nem örülsz Árboc, hagyj bár kis időre pihenni
 Szög haja árnyaiban, fogadom, hogy többet örülök,
 Mint ha ma száz tengert kirabolnék gyöngé javából."
 Harmadik is jött, és így szóla: "Ne mondjatok annyit:
 Én magam érdemlem, hogy szép szót mondjak előtte.
 Jól teve, hogy bé nem takará kis lábait a szűz:
 Olyak azok, mint a tajtékából fűtt halom, és én
 Mily boldog lehetek, ha csak azt illetheti ajkam.
 Lába nyomát csak ugyan tőlem nem tiltja meg Árboc,
 Azt itt hagyja talán a porzó tiszta homokban;
 Én pedig egyszeriben paizsom lapjára kimetszem,
 Elviszem a földnek minden részére csatázva,
 S lányt keresek, kinek e lábnyomhoz lába hasonló."
 Legbátrabb vala Dember, erős magzatja Cikának.
 Szőke fodorhajjal teljes két válla, piroszlók
 Arcai, termete nagy s deli, pillantása hegyes tör,
 Szíve sebes szélvész, s lobogó láng arra, mi szép s nagy.
 Ez beszökött, a lány arcát megnézte, s elámúlt,
 És mikor a szó visszakerült ajakára, imígy szólt:
 "Árboc! téged az ég megbüntet, hogy kiraboltad,
 Vagy maga e lánykád rablá szépségét az égtől,
 S most büntetve van itt. Asszony nem szülhete ilyet,
 Tég nem táplálá; hanem élt fenn illatözönnel.
 Elkerülék őt a szelek, és harmatba fűrészté
 Arcait a hajnal, s mert arcai szebbek azénál:
 A hajnal csak azért lett szégyent vallva pirossá.
 Nézzed bár szemeit: mi van ottan földi? Az éjféli
 Legfeketébb foltját napnak közepébe ha tenném,
 Még az lenne talán szeme nyílt fényére hasonló.
 Oh Árboc, mondd, s a hajnalt leimádkozom érte,
 Elhozom a napot, és minden ragyogását az égnek,
 S itt hagyom érte neked, mert ő maga szép nap előttem."
 Így szólt ő; de nehéz gondok s fájdalom eseszték
 A szomorú lánykát; Árboc pedig állá közöttük
 Félig emelt karddal, s így szólt kifakadva boszúsan:
 "Vagytok-e még többen s mit akartok fecske beszédük?
 Vagy vígságtokat én megháborgattam-e, hogy most
 Rajtam üt e sok nyelv, s fületem nem hagyja nyugonni?
 Hagyjatok el, bizony itt az idő, hogy hagyjatok el már,
 És ki ezentúl is háborgat játszi szavakkal,
 Annak némaivon hasznosb lett volna születni;
 Mert én némává s vakká teszem ötet azonnal."
 Ő így szóla, s haragja elől hátráltak az ifjak.
 Dember kardra csapott. Még ez végére sem érven,
 Jött maga gögös Ozul, a lányt megnézte, s imígy szólt:
 "Hah! bizony ok nélkül sátorban nem marad Árboc,
 Kincse van, őrzeni kell. Ifjú, halld, amit Ozul mond:
 Add nekem a lánykát, od'adom Zeje lányomat érte,
 Énekes, és ragyogó, mint legszebb csillag az égen,
 S harminál gyengébb, nem volt még férfikarok közt.

És adok öt fiatal hadi mént, mind gyorsat, erőset:
 Nyergesek, és aranyos csótárral gazdagok, és bár
 Kérj még rá valamit, kész érte megadni vezéred."
 Erre felelt szaporán Böngér fia, termetes Árboc:
 "Tisztelet, oh diadalmas Ozúl! és hála tenéked;
 Hogy Zeje lányoddal megkínálsz engem, utósót
 A harc hősi közül; de bocsáss meg, nem szabadulhat
 Árboc ezen lánytól: hozzá van szíve lekötve.
 Amit ezentúl még mondasz, fejedelmi ajándék:
 Oh de habár paripád mind széltől volna foganva,
 S rá csillagos ég közepéből lenne kiszegve
 Legragyogóbb takaró, az mégsem kedves előttem
 E lányhoz képest. De ha gyáván küzdve találandsz,
 Vidd haza öt bizvást, és engem fogj be lovadnak."
 Elvégzé Árboc, s így válaszol erre vezére:
 "Meg nem gyűlöllek, noha kissé büszke vagy Árboc!
 Elvárom harcód hírét; de ha gyáva vivó léssz,
 Rajtad ütök, s e lányt feleségül birja lovászom."
 "Nem, soha!" szólt Árboc, s megüté a kardot előtte,
 És iszonyú szemeit vérrel tarkázta haragja.
 Megfordúla Ozúl, s elmentek az ifjak utána.

Így mulatának ezek, mikoron már fölkele a nép,
 S Ernyeikürtétől hangzott széltében az ország.
 Fölrobbant Salamon csattogva királyi hadával,
 Jött az erős László, jött Géza, boszúsan eredtek
 A rohanó seregek pusztult szélére Biharnak.

Árboc csillapodott, látván, hogy nincs ki boszontsa.
 Könnyü ruhát s tigrisbőrt tett paizsára, szelíden
 Eltörlé a lány könnyét, s odavitte leülni.
 Ő pedig ült kis lábaihoz, s biztatta szavával.
 Akkor megnyitván rózsás szűz ajkait a lány
 Szólt, s kedves hangját a lég is játszva emelte:
 "Bajnok! téged erős, de szelíd atya nemze, s öröm közt
 Bíboros alkonyban születél kegyes édes anyától:
 Nem bántasz magad, és mástól bántatni nem engedsz,
 Hogy jószágodnál rabságom kínja nyugodjék;
 Téged azért, mikor istenemet kérlelni borúlok,
 Szüntelenül bizodalmas imádságomba csatollak,
 Hogy valamerre menendsz, érezzék fegyvered élet
 A csata vérmezején, s rettegjen jőni halálod.
 Csak soha erre ne jőj: inkább a kölykes oroszlánt
 Vagy dél sárkányát verd föl háborgani, mint a
 Hármassércek urát, s termékeny Hunnia népét.
 Csattog az, és fölkelnek ezek, fölkelnek az ifjak,
 S a pártás szerető nem fél gondolni reájok.
 Nincsen erő, melyet meg nem győznének erővel,
 Nincs rohanás, melyet rohanással meg nem előznek.
 Csak maga a fejedelmi vitéz, a baltacsapással
 Rettenetes László, seregekkel mérkezik és győz.
 Oh Árboc, tudom én, hogy Ozulnak népe veszendő,

És te talán meg is átkoznál, ha elérne halálod,
 Hogy, noha jól tudtam, nem szóltam semmi veszélyről.
 Mondom azért, jőj el, sőt fuss, amennyire futhatsz;
 Mert hacsak el nem nyel seregestül Cserhalom, itt ér
 Benneteket s letipor Salamonnak szörnyű hatalma.
 Oh jer hát, kísérf el atyám teremébe: talán még
 Ott vár, ősz hajait szomorún tépdelve miattam.
 Jer, ha elébe megyünk, meglásd, fog sírva köszönni,
 Sírva köszönni neked, hogy lányát visszaszerezted.
 Válságúl amit birhatsz, elhozni szabad lesz.
 Dúsan térsz haza, s majd ha lovad megbotlik az úton
 Nagy testhalmokban, s nehezen röppenek odább a
 Jól lakozott madarak, megdöbbensz, kérded az éjtől:
 Mely nép táboroz itt? és nem fog senki felelni,
 S ím meglátod Ozult, véres képére süt a hold:
 Akkor az ősz bajnok lányát tisztelve megáldod,
 És a nemzeti gyász mezejéről búsan odábbállsz."
 Nem szereté a rab lánytól ezt hallani Árboc.
 Mégis visszanyomá lázadt lelkébe haragját,
 Fölkeresé a lányka szemét, így monda viszontag:
 "Mit mondasz nekem álmokat, oh szépséges Etelke?
 Nem tudod azt, hogy szó nem ijeszt el bajnokot? Ember
 Kell oda, s öldöklő fegyver; de te mily csapodár vagy,
 Hogy fenyegetsz? - A rózsza megint be akarna borulni
 S nem tud, mert kebelét melegíti az ifju verőfény,
 Harmat reng levelén, és a völgy hű szele ráfű:
 Mindinkább kiborúl azután, s bimbója mosolygóbb.
 Úgy te szeretnéd homlokodat fellebbe takarni,
 S az jobban kiderül; örömet ráncokba kevernéd
 Barna szemöldökidet; de azonnal visszahuzódnak,
 Mint délszakra menő naptól a könnyű szivárvány.
 Bús, komoly is lennél; de mosolygó kellemek őrzik
 Arcaidat, s szebb vagy, mikor ezt elrejtteni készülsz.
 Halljad azért, és tudd, mire szánt el tégedet Árboc:
 Honnosaid minket nem fognak elérni, vidáman
 Ülnek azok hűs csarnok alatt hadi dalra figyelve.
 Sok borral társára köszönt, s nem tudja, hogy avval
 Issza halálpoharát; mert nincs már, akire gondolt.
 Mink azalatt tova száguldunk, s bár jőjenek aztán
 Hőseitek, vagdalhatják a visszasüvöltő
 Esti szelet, vagy az árnyéket, mely barna homályban
 Rengve fut, és hosszú rémmé nyújtózik előttök:
 Minket ugyan többé nem fognak lelteni, s köszönnék,
 Hogy nyilaink által nyomorún nem halnak el ők is.
 Én pedig elviszlek tenger szigetébe keletre;
 Szózatossabb ott a csalogány, és berke virítóbb,
 Lengedezőbb a szél, szebben tündöklök az ég is,
 S kis csemetén nemesebb izlés almái pirulnak.
 Abba madár sem jó innen; fáradva zuhan le
 A sas is arra röptében, s örvények elisszák

Szárnyait: embernek bajos út, csak századik éri.
 S jöjön bár maga, kit nevezél, a baltacsapással
 Rettenetes László, s vele honnod ürüljön is, elvész,
 S tengeri szörnyetegek fiait táplálja hadával.
 Őt, mikor a fényes fegyverben látja leülni
 A mélység hala, rámozdul, s közelíti örömmel,
 Emberevő száját puha szép tetemére kinyitván.
 Csak te kesergesz tán, de haszontalan; ekkor erőmmel
 Nem birhat kényed: jobb hát kebelemre borulnod,
 És örömet hoznod fiatalságomra sziveddel.
 Boldogságomat én tőled nem foglalom ingyen,
 Amire vágyad ered, fogod azt birhatni kezemből,
 S kedveden áll, Árbocnak rabja, vagy asszonya lenni."
 Így szólott ravaszúl, hogy Etelke felejtse hazáját,
 És egyedül legyen ő kebelének gondja, szerelme.
 Balgatag! a síkon már megvillantak az ércék,
 Por kele, és lobogós daliák vágattak előre.
 "Talpra vitéz!" hangzott szájából gőgös Ozulnak,
 "Talpra vitéz!" hangzott az egész Cserhalmon utána.
 És kele a kunság zörgő fegyverrel, üvöltve.
 Megrendült ekkor, s bámulva tekintgete Árboc.
 Mint kit aludtából földrázó dörrenet ébreszt,
 Úgy kele ő: elröppentek szép képzeletének
 Álmai, és gondok, más gondok mint az irigylett
 Szerelemé, szálltak habozó lelkére setéten.
 Jött fegyverneke, és paripát, dárdát hozza gyorsan.
 A fölrijedt deli lányka legott elhagyta ülését;
 Nem rejté örömét, örömében könnye megindult.
 A siető Árboc sírását bűnnek ítélé,
 Büszkén hordta fejét, s hadi indulatja hevében
 Hagyva előbbi szelídségét nagy zordonan így szólt:
 "Sírhatsz, akiket ott megláttál, halni sietnek.
 Sírj; de utószor most, örömöd várjon be csatámról."
 Így szólván paripára szökelt, és rendbe vegyűle.
 Két részről riad a kürt és csendülnek az ércék.
 Vad recsegések után örvény szakad a levegőben,
 S összeveszett hangok zavarékit hordja visítva.
 Fennvillámlik Ozul, haragos pej mén fut alatta.
 Sorra megy ő, hadakat rendel, fölkelte az átkon
 Szendergő haragot, s az ölés vad gondjait: egyben
 Megnémúl az öröm. Cserhalmon rengve, csörögve
 Vaskoszorú villog hadijesztő férfi kezekben.
 Csak maga gyenge virág az emésztő körben Etelke.
 Kétes öröm s bú-fogta remény változnak eszében.
 Nem láthat le, kemény hadi férfiak állnak előtte.
 Térdre borúl, és kéri kegyét a mennyek urának.
 Vesszen-e? Hasztalanúl menjen kérelme szívéből,
 S szűz tetemét a harc iszonyú katonái tiporják?
 Meghallgassátok gyötrelmiben, oh egek, ötlet,
 Honját kéri, ti adtátok, ne ragadja el ember.

Hah! de mi csattog alatt! mely nép rohanása közelget?
 Vassá váltak az emberek, a sok dárda Bakonnyá,
 És nem ló, röpülő sárkány viszi rémesen őket.
 Mintha velök hoznák az egész nagy földet, utánok
 Mozdul az, s panaszos porait fölhaltja az égre.
 Itt vannak, ritkulva leszáll a porköd: erősebb
 Férfiak a vasnál, és a sok dárda Bakonynál
 Szörnyebben villannak elő; habosan megy alattok
 A délceg hadi mén, üdvözli nyerítve az ormon
 Állókat, s meredő füleit hegyesíti reájok.
 Nézzétek, kit föld legelől kapcsoltan arannyal
 Szép párduckacagány? ki lobogtat kolcsagot ékes
 Nyusztkalpagja fölött ragyogó nagy gyöngybe szegezve?
 Sasszemeit bátran veti kész seregére Ozulnak.
 Ifjú még, a férfiuság nem gyáva mohával
 Most barnúl, arcán szépséggel páros erőnek
 Dísze virít, de szivét máris nagy gondok emelvén,
 Méltósággal jár, s forog a seregeknek előtt.
 Ő! s ki lehetne egyéb a hármass bércek uránál?
 Ő az! sárga lovát meghajtva hatalmasan üli,
 S az büszkén szedi szárait, és alig éri meg a port.
 Alföldön született széllánggal vemhes anyától
 És versent futa pusztá mezőn a könnyű szelekkel.
 Most viadalra szokott, s vas-zablát hordoza száján.
 Barna tömött felhőn az egekhez tudna rohanni,
 Oly sebes és könnyű: Salamon még akkor is ülné;
 Mert nincs nagyratörő lelkének semmi határa.
 Nem tova, s csak kissé hátrább ősz Erneyi nyargal.
 Erneyi, kit késő fiak is tisztelve neveznek.
 Kész bajnok, de rokon karok ellen sírva csatázó,
 Bús atya, honja egyes sergének mégis örülő,
 Most jól bízva halad mellette királyi urának.
 Bölcs és tisztos öreg mellett szép látni az ifjat.
 Hajh! csak ez a hévtől inkább ne fogadna tanácsot
 És gonosz embertől, Mogyoród nem nyelne rokon vért,
 S csontokon ült szellő gyászt nem hordozna határin!
 Vagy hova tévedtem? Hallgass el, bánatos érzés!
 Győzni tanult hadakat látok száguldani: látom
 Veszprém s Tolna merész hadait, Zala népe virágát;
 A Duna mellékét látom fölkelni; Fejérvár,
 Honni királyokkal még akkor büszke Fehérvár
 Gyermekait magasán rengő dárdákkal. Utánok
 Nyitraiak jönnek. Komolyan megy előre vezérök:
 Nem ragyogó maga, fegyvereit láttatja ragyogni,
 S mennyei végzéshez mérvén a földi hatalmat,
 Elszántan, de okos gonddal viszi harcra vitézit.
 Tiszteld őt magyar, és neve mondására hajolj meg:
 Géza ez, a győztös Bélának idősb fia, jámbor
 És örömet veszítő, csak kárán nemzete nyerjen.
 Most a dúlt Bihar és véres Tisza népei jönnek

Réz buzogányokkal; mentéik hátra lebegve
 Úsznak az alszélben; szemeikben néma boszú ég,
 A cserhalmiakat kicsapó szikrája keresvén.
 Mért rebeg a szózat Lászlót is közbenevezni?
 László, a fejedelmi vitéz, amaz isteni férfi,
 Aki kemény erdélyi pejét ugratja közöttük?
 Nem föld ad neki lelkesedést: szűz tiszta szívében
 Él az erős isten, s a nemzeti ritka dicsőség.
 E kettő viszi csendes időn, s intézi csatáin.
 Nem villám vagy szélrohanás viadalba menése;
 Oly az, mint, ha leszállana, lenne az égnek uráé,
 S emberi fegyverrel ha csatázna gonosz fiak ellen.
 Arcán lelkének teljes nagysága ragyog, s még
 Hódítóbb ez erős ifjúság kellemi által.
 Termete nem látszik romlandóságra teremtvé:
 Szép, magas, és izmos; vállán két bojtos oroszlán
 Bőre terül, széles mellén egymásba harapva
 Vastag aranyszájjal; paizsán Pomeránia hőse
 Látszik tört fejjel lehanyatlani Béla kezétől.
 Béla hatalmasan áll fölemelt dárdával előtte,
 Érte sohajt, rá vár a gyenge királyi leányka,
 S már-már nyujtja kezét, koszorúját nyujtja kezében.
 Kalpagját hamuszín lobogó árnyéka takarja;
 Rojtos két saruján súlyos sarkantyuja fénylik,
 Jobbjában villog, s perdül a szörnyű szekerce.
 Nézi Ozul, bámúl a nép, elhúlten, ijedve
 Kérdezik a halmon: "ki az a hadi férfi közöttük,
 Nagy s izmos vállal magasabb a többi seregnél?"
 Mint mikor a vizek istene kél, nagy melle kilátszik,
 És elnéz hullámi fölött: László is azonkép
 Vállastúl magasan látszott a többi seregből,
 És ha körülhordozta szemét, elláta fölöttük.
 Három erős apród jött sok fegyverrel utána,
 Íját hozta egyik s nyilait puzdrába szorítva.
 A másik buzogányt, s rohanó kopját. Utánok
 Jött, s egyedül a nagy dárdát hordozta Kelendi.
 Szálfa előbb, hegyen állt bokros szép fejjel az égnek,
 Ágai közt madarak fészkeltek: most oda fénylő
 Gyilkos acélhegy van faragott végére szorítva.
 Két kézzel bajosan, s csak alig forgatja Kelendi:
 Béla dicső fia azt félkézzel emelgeti könnyen.
 Régi hazánk fia ő: unokák! örvendjetez immár
 Hallani a harcot, melyet László keze harcolt.

Összemegy a három vezető, komorodva megállnak
 A rohanó seregek. Nem másképp csendesedik le
 Tengeri partok közt a zajt még rejtegető víz:
 Csillám fut tetején; de belül a nagy hevet érzik,
 És iszapos gyöngyös fenekére lebuknak az úszók;
 A bölcs kormányzó csillámát messze kerüli,
 S könnyű vitorlával siet a vészeten öbölbe.

És ím zaj támad, feketén fordulnak alulról
 A vad hullámok, hegyet, örvényt hányva setéten
 Tátogat a tenger, fölhája üvöltve szakállós
 Gyermekeit, s iszonyú rohanással harcol az égre.
 Nem nyughatnak alúl, fejöket rettegve ütik föl
 Tört tajtéka közül a mélység szörnyü lakói:
 Barnúl akkor az ég, s a napfény elfut előlük.
 Úgy nyugovának ezek; de vitéz képeikre kiültek
 A rejtett haragok, s az ölő hatalomnak alakja.
 Jel fuvaték, s egyszerre kitört a gyilkos erőszak.
 Félig alájöve gőgös Ozul, s már záporözönként
 Csengve röpült a nyíl két harcos népnek ivéből
 S a szabados köztért sűrű árnyéka borítá.
 Rettentő; de nem ártó harc: fáradva leestek
 Porzó lábak előtt a vesszők, csak maga László
 Küldé ölő nyilat a nagy idegről gőgös Ozulra.
 Elment az, s csillogva csapott paripája sügyébe.
 A megszőkkent ló nyöszörögve rogyott le Ozullal,
 S az csak alig tartotta magát, hogy völgybe ne hulljon
 Messze vetett hegygel dárdáját földbe szegezvén.
 Látták, s rémülten sietének elébe vitézi.
 Unta ez ütközetet Salamon, s "a hegyre" kiálta.
 "Most ide, aki vitéz, a hegyre kövesse királyát."
 És ki ne menne? "Temessük el azt, riadoznak az ifjak,
 Aki velünk nem jő" s mennek vetekedve nyomában.
 Erneyi szól egyedül: "Ne siessünk veszni, királyom,
 Van laposabb út is, meredek nagyon a hegy előttünk."
 "Gyáváknak meredek, nem az a nagy bércek urának."
 Így szól, s egyszersmind nagyot ugrat könnyü lovával
 A tüzes ifju király, alig ér vele népe; de mostan
 A kunság ordítva lecsap. Száz kopja röpül le;
 A megütött paizsok nagyokat döbbenve repednek;
 Megrendül Salamon nyergében, hullnak az ifjak.
 Hasztalan, ő el nem csügged, folytatja vívását.
 Kardra kerül a harc, s ím a magyar ifju királynak
 Kardvasa villámlik legelől. Sok futna előle,
 Meg nem fordulhat: leesik csikorogva sebében,
 S hengeredő tört teste lovak lábában akad meg.
 Most közelít Árboc, szerelem s harag úzi csatára.
 Súlyos karjától leesik Bere, Szondi: lovastúl
 Megdől az, s csak alig lesz ment a szörnyü haláltól:
 Társai fogják föl sűrűen csapatozva nyomában.
 Már Salamonra vivé dárdáját Árboc; ijedve
 Zúgtanak a távollévők: ősz Erneyi gyorsan
 Ott terem, és az ütő dárdát elcsapja szívéről.
 Most gyalog indulnak fel többnyire: gyilkos acéllal
 Fordul meg Salamon, bántóját szerte keresvén.
 Erneyivel küzd az, s elvágott dárdanyelével
 Visszacsap a nemes ősz bajnok képére boszúsan.
 Arra rohan maga is, vele fölrandulnak az ifjak

S elleneit víják: a kun vaskarja nem enged,
 S hosszú lesz a rövid út a nagy meredekre vivóknak.
 Géza tovább lekerül népét kímélni ohajtván.
 Hosszu de biztos utat választ a hegyre: vasazva
 Megy négy szegletben roppant dandára, s tömötten.
 Nincs akadály, melyet meg nem nyomhatna. Előttök
 Bátor Opos száguld, s csak alig zabolázza haragját.
 Menne, rohanna, röpülne, de nem hagyhatja vezérét.
 Messze kerüld idegen föld gyermeke, messze kerüld őt!
 Irgalmatlan erővel jár a harci veszélyben,
 S még kezeit soha ellenség nem hagyta el élve.
 Gyors vágatva jön egy csapat a dandárra: erősen,
 Bár lassan, megnyomja, s halad bölcs Géza közöttök.
 Bátor Opost már a megöltek vére borítja.
 László közre marad, s így haddal szerte körül van
 Véve Ozul. Hármassal ropogással csattanik össze
 Két heves ellenség. Iszonyú torkokkal üvöltöz
 A győztös harag, és nyomorultan jajgat az inség,
 Cseng, törik a fegyver, dörög a pajzs, harsog az ércbürt,
 S a levegő nem elég a sok hadi hangot emelni.
 Gyilkos népek alatt nyög Cserhalom, oldala síkján
 Vas lábú paripák dúlnak: port verne, de vérrel
 Páros az, és letapadva borúl a gyenge füvekre.
 Villámként fut s csattog Ozul a rengeteg ormon.
 Nincs helye, száz helyen is lecsap a seregekre gyakorta.
 Majd itt, majd meg amott tündöklök fegyvere: vissza
 Verdesi a közelítőket, s biztatja vitézit.
 Mint mikor a nádas tetejét szél űzi, zavarja,
 Úgy kevereg s mozog a kelevéz s kard: ő buzogánnyal
 Döngeti elleneit, s valamerre megy, a zaj, erőszak
 Ővele jár: ott a rontó csata mérge. Miatta
 Csak lassan kelhet Salamon. Még messze hegy alján
 Harcol Géza; de László jó veszedelmes erővel,
 S a lecsapó katonák nem győzik elállani útját.
 Jó legelőbb egy könnyű csapat. Kopjázva vet ellent
 Bajnokival László, azok egymást érve lehullnak
 Kopjavesztés miatt; de vadán jó Cserge vezérek,
 Mint hegyi szálfák, magas lobogóval messze kitetszvének.
 Kétszer vet Lászlóra gerelyt, harmadszor eléri
 S rettenetesen hangzik Lászlónak pajzsa; de vissza
 Rántja ez a kopját, s rohanón Csergére hajtja.
 Cserge bukik vesztére: saját vasa száll be ropogva
 Homloka nagy csontján, s ő félrezuhanva lefordul:
 Fut lova, és az üres nyeret szomorún viszi hátán.
 Béla dicső fia megy tova, s már öldöklő, zavarja
 A másik csapatot. Katonái zajongva nyomulnak
 Dúló bárdja után, s a kunság elfogy előttök.
 S ím más hadnagy jó feketés vaslapba ruházva,
 A csendes Kobut, és Lászlóra szokelteti ménét.
 Régi vitéz lassú ártalmat hordoz eszében,

S nem kis erőt agg karjaiban. Rémitve csörömpöl
 A páncél testén; László paripája megugrik,
 S már Kobut a kelevézt derekához méri hegyével.
 El sem véti; de Lászlónak peje újra megugrik,
 S elrohan a kelevéz üresen. Nem késik, azonnal
 Megfordul Kobut, és tova tér Lászlónak előle.
 Most meghajtja lovát László, s a szörnyű szekerce
 Fölkel ölő vágásra; Kobut nincs itt, hogy elérje.
 Távolról rohan ő sarkantyút adva lovának,
 S a kelevézt magasan László arcára feszíti.
 Mindent félrevet ez, kinyitott baljába szorítja
 A vékony kelevézt, s Kobutot vele húzza magához.
 Akkor jobbjaival leesik nagy bárdja Kobutra,
 S amint megszegi vassisakát, nagy része kicsorbúl,
 És lereped. Kobut elszédül, s a másod ütésre
 Megcsörrenve ledül, s ősz fürtei vérbe borulnak.
 Béla dicső fia megnézé, s így monda: "Merészen
 Harcola bajnokiért az öreg, s tetemökre borult le.
 Meg ne tiporjátok ti Biharnak gyermeki ötet.
 Nem harcol többé, temetését várja porában."
 Így szólt, s elkerülék az elejtett testet az ifjak.
 Ő pedig a repedett bárdot levetette, s Kelendi
 Jött a nagy dárdával elő. A harmadik osztályt
 Kergeti már László. Dárdáját félve kerülök
 A kunok, és mással keverednek harcba körül.
 S ismét jó egy hadnagy, erős magzatja Cikának,
 A rohanó Dember; de nem ellene, népe felé csap,
 És Bihar ifjai közt száguldoz véres acéllal.
 Ellene megy László oldalt fordítva futását.
 Hallja zaját Dember s nem fordul vissza, tovább megy
 Mint a vízzszakadás, a völgyi vitézeket üzvén.
 Nem retteg dülő csapatok közepébe rohanni,
 Csak maga rettenetes László, őt futja, kerülök,
 És dárdája elől bátor katonáin utat tör.
 Hasztalan! ott terem ez. Haloványság üli az ifju
 Arcait, és most élteben legelőször ijed meg.
 Megfordul; de remeg sastoll lobogója fejével.
 Rettentőn közelít dárdás László is azonban,
 A rezzent levegőt zúgó rohanása hasítván.
 Mind Demberre kiált a kún, s ő rendbe szedődvén
 Helyt áll, régi dagályával fölkelte haragját,
 S a hosszú kelevézt szúrásra feszíti; de László
 A szúró kelevézt ügyesen föltartja paizzsal,
 S egyszersmind suhogó dárdáját szörnyen emelvén
 A nyakszirten ütött Dembert megsújtja: lovastúl
 Eldül a nyomorult, a völgybe hat ölnyire bukván.
 A nagy erőszaktól Lászlóval tántorog a ló,
 És lerogy összeszorult páráját nyögve kifúván.
 Szép, míg déli tetőn áll a fiatal fa, verőfény
 Járja fejét, lombjának zúgva hizelkedik a szél,

S gyenge virágok bujnak elő hűtözni tövénél
 Harmatos árnyékban; de hamar jó ellene szélvész,
 S forgó harcaival csikorogva kirántja tövéből.
 Akkor napfénytől elhalnak az ifju virágok,
 S hervadt lombjai közt szomorúan hallgat az alszél.
 Szép s ragyogó voltál Dember te is a magas ormon.
 Most az erősebbnek nagy sujtására ledőlvén
 Éktelenül nyomod a földet, hova rablani jöttél,
 S majd beköszöntenek a véres por férgei hozzád.
 Új paripára szökik László, ijedezve kerülík
 Rettentővé lett karját a vert hadak. Ortos
 A negyedik hadnagy, jövetét nem merve bevárni
 Megszalad. Oktalan! a dárdát nem tudja kerülíni:
 Az derekába merül, s gonosz élet elnyeli gyomra.
 Még ki van, aki merész karját Lászlóra kinyujtsa?
 Hol vagytok, kiket a delelő nap láta örülni,
 És elbujt rablástok elől? Hova lettetek ádáz
 Bajnokok? a hírért ki csatáz meg Béla fiával?
 Nincsenek! a szaladás legutósó gyáva reményök.
 Még maga harcol Ozul, s László katonái elesnek
 Karja miatt. Elesik szeme fényt veszve Zavartag
 És Kaba, és az erős Kurzánnak erős fia Dombi.
 Jött Kalló, sebes örvényként forgatta kezében
 A láncos buzogányt, s az messze röpülve halálos
 Gombjával szaladók hátát döngetve bezuzta.
 Most meglátta Ozult, s csörgő láncára eresztvén
 A sujtó buzogányt iszonyún jártatta fejénél.
 Ezt is Ozul, az ütést kikerülvén könnyü bukással,
 Mellben vágta, s szívét ketté osztotta. Legottan
 Ingadozott Kalló, s buzogánya magára csapódván
 Láncával betekerte nyakát. Rávága Ozul még,
 S az lezuhant. Érted hala meg, szent földé hazámnak
 És el nem jaidúlt, fenyegetve borúla porodba.
 Látták a szaladók, s ordítva siettek Ozulhoz,
 Ó haragos szemeit forgatván harsoga rájok:
 "Im gátot vetek a holtakból, még hova futtok?
 Élni talán? Ide hát! még itt élet van előttem.
 Elvész, aki szalad: szaladását éri halála."
 Monda s erősített lélekkel vitte vitézit.
 Új harc támadta most. Elbúsult lelkek ijeszték
 A győzők erejét. Valamint mély poklos üregben
 Hol szilajul sívó ördögfiak üldözik egymást,
 Oly vala itt a zaj viadalmi körében Ozulnak.
 Láttá, de nem kerülé ezt a fejedelmi levante.
 Kardot rántva csapott közepébe s kiáltoza fennyen:
 "Jer neki, büszke vezér, vagy szívedet add meg előttünk."
 S íme egész seregek mérgét hordozva szívében
 Eljöve gőgös Ozul. Mint pusztai borzas oroszlán
 Megrohaná Lászlót, s paizsát elverte kezében.
 Visszacsapott ez, s most vasaik veszedelmes erővel

Összetalálkozván a léget messze betölték
 Rémitő csengésekkel. Borzadva remegtek
 A lobogók, s fejeikre halál árnyéka setétült.
 És ha mikor Lászlót megszédíthette halandó,
 Most vala az. Diadalra szokott vágása Ozulnak
 Bal vállába hatott, s vérét mellére kiontá.
 Már László keze is vágásra szegőle, de látta
 S elkerülé Ozul a villámló kardot azonnal
 Félrébb szöktetvén, és új rohanásra irányzott.
 Nem várá emez, ellene ment és monda: "Ne örvendj
 Véremen, ellenség, fejedet viszem érte hazámnak."
 Így szólt s egyszersmind megelőzve csapásit Ozulnak
 Hármasszakkal leütött nagy barna fejére.
 Szélvész markában kard nem sujthatna nagyobbat:
 Ketté vágta fejét, s mellcsontját érte hegyével.
 A hasadott fejjel leesett nagy teste Ozulnak,
 S melyen büszkén járt, lett a rút porral egyenlő.
 Nézték, s nem láták többé katonái csatáját,
 S teste körül keserű szívvel harcolva elestek.

Cserhalom a meredek helyen is már meg vala víva,
 A vérben fürdött Salamon fölütött az oromra,
 Elfoglalt ragyogó zászlót lobogatva kezében.
 Már csak tetteiből vélnéd országok urának:
 Mindene tépve vagyon, tetemén nincs semmi királyi.
 Itt is megszabad a kunság, más részen előttök
 Áll a széledező dandárral Géza, s Oposnak
 Életvesztegető buzogánya kopog le fejökre.
 Merre, hová? nincs út, menedék nincs, gyász van előttök,
 Gyász nyomaikban: dőlt feleiknek szörnyű halála.
 Árboc is, a szomorú csatazaj zendülve fülében,
 Megfuta Ernyeitől, s rabját fölkapta ölébe.
 Vaddá lett veszedelmében, nem hallgata szóra
 S nem vala mint ezelőtt szerelemmel képe mosolygó;
 Féltés ült azon, és vesztő borulása szívének.
 A lány esdeklő szemeit most senki sem érté,
 Tajtékozó paripán lebegett reszketve sikoltva,
 Vad szél hordta haját, vad szél hordozta ruháit,
 S a bajnok vas karja feküdt bús keble verésin.

Fenn vala már László, s vállát bekötözni leszállott.
 Most hogy előtte rohant a lány gyötrelmivel Árboc,
 Rá iszonyú szemeket vetvén végezte kötését,
 S lóra kapott. Hangos dobogását messze kihallá
 A szaladó Árboc. "Haj! hát elvesztlek Etelke,
 És az írigy végzés téged sem hágy meg ölemnek?
 Vesszek el inkább, és te is akkor vessz el előttem."
 Így szól, s visszatekint, s fél dárdavetésnyire látja
 Gáttalan üzőjét villogva nyomába rohanni.
 Még egyszer meghajtja lovát, s keseredve szorítván
 A lányt melléhez legutósó harca elől fut.
 Mindinkább közelít a zaj. Már méri fejéhez

A kardot László. Még jókor visszacsap Árboc,
 És a gyilkos ütést vasa elhárítja fejről.
 Ekkor tágulást lelvén a lányka, öléből
 Földre szökik szaporán. S most Árboc szembekerülve
 Harcol oroszlánként, melynek fölverte tanyáját
 A környéki vadász. Jó fegyvere mint az ölő láng
 Villog markában s Lászlónak melle felé jár.
 S mintha tanyát ottan kívánna felütni örökre,
 Mind csak azon fárad; mélysége kecsegteti, abba
 Vágy beláthatni s szívét onnan kicsikarni vasával,
 A szívet, a lánynak, mint vélte, ha veszne, jutandót.
 Harca dühösb vala mint ártó. Vas várta csatázott,
 Mely iszonyú csengésekkel felel a sok ütésnek.
 Nem hever a legerősb daliának jobbja is addig;
 Dúlja, emésztí az őt és megfárasztja sebekkel,
 Hogy végtére betört házként nyergére leroskad
 S tündér vágyaiból a halál veszi által az omlót.
 Csak maga állt már a győző s harc-nyomta lováról
 A vérsíkra leszállt. A lányka elébe borúla,
 És köszönő ajakát az örömnél hangja futá el.
 László a remegőt kegyesen fölemelte magához.
 Az kipihent karján, s a holt Árbocra tekintvén
 Megszáná esetét, s így szólt jó lelke hevéből:
 "Oh ha szabad még kérni nekem, hálával adósnak,
 Hagyd nekem e holtat: gondom van hűlt tetemére.
 Nem volt ő zordon, szerelem szép szózatival jött
 Lábamhoz, s mikor úr lehetett kényére, rabom volt.
 Tán vétkes s büntetni való, hogy rablani eljött;
 Ámde kiszemelve már: én őt kis csörge patakhoz
 Eltemetem s lobogós dárdát tűzők le porához.
 Fölszedem a kikelet rózsáit, a parti virágok
 Bokraival sirjára teszem. Hervadjanak ott el,
 Mint ő is szomorún elhervada ifjú korában."
 Megfogadá a fejedelem, s enyelegve imígy szólt:
 "Hát a győzőnek mi jutalmat szána Etelke?
 Nem fog-e Cserhalom neki is szentelni virágot,
 Mely hervadjon bár, más szebb kelhet ki porából?"
 Szebb vala ő, mint tudta, s szívet csábíta szavával.
 Megnézé a lányka, szemét lesütötte ijedve.
 Visszaesett a szó ajakán, a gondolat elhalt
 Lelkében, s piruló arcát égette szemérem.
 És mikoron mégis felelését várta mosolygva
 A diadalmas hős, rebegő lágy hangon imígy szólt:
 "Fejedelem! csak holtaknak kell adni halotti
 Tiszteletet, s gyászos koszorút a hervatag ágból.
 Élő háladatos szívvel tiszteljük az élőt,
 S a győző neve kedves hang: leborúlva nevezzük."
 Láta pirulását László, s nem enyelge továbbá.
 Mint a tiszta harang kedves csengései, gyöngén
 Hangzott a rebegő lánynak szózatja fülében

És lelkébe hatott; de az érzés könnyü hatalmát
 A nagy gondolatok kiveték tusakodva eszéből;
 Mégis szép szemeit nem merete bevárni szemével;
 Harc-koszorúzza fejét a szűnő zajra fölütvén
 Szerte körül nézett, de futókat nem mene üzni.
 Néma szelídséggel vezeté atyjához Etelkét,
 És az öreg harcos karjába fogadta leányát
 Elvetvén gondját, mellyel volt nyomva, szivéről,
 S így szólt elboruló szemeit magas égnek emelvén:
 "Mért mondott nyelvem panaszos szót ellened oh ég!
 Nem büntetsz te, megáldottál bánattal, örömmel,
 S most a bánat után tisztább örömekre derülök.
 Oh már nem lesz üres vénségem, mert velem vagy,
 És a puszta lakot szavaid lágy hangja betölti."
 Így minden részről az örömnak napja beállott.
 Elragadott fiak és hölgyek rokonaikra borulván
 Gazdag örömkönnyekek folyták a bajnokok arcát.
 Nincsen már csata. Rémitő hűs csendben alusznak
 A rohanó daliák. Szél nem mozgatja meg őket.
 És most néma dicsőséggel lépdezve közöttük
 Összejön a három győző. Bámulva tekintik
 Egymást, mint kiket a villongás messze szakasztott.
 Hosszú pálya, halál pályája terüle közöttök,
 És iszonyú jeleket vágott a harc keze rajtok.
 Összejövénnek most, s népestül térdre borulván
 Hálát zengettek diadalmas ajakkal az úrnak.
 Ők kiket annyi halál meg nem fárasztatha, kikkel
 Nem birt a hadi vész, az idő mélyébe merültek,
 S hamvaikat már a szellő sem lelheti többé.
 Még maga áll a hegy, tetején sok század után is
 Véren nőtt fűvel koszorúzva uralkodik a hír.
 Vajha, midőn odatér honnunk fia, el ne felejtse
 Őseit, és szabadabb lélekkel zengje utánunk:
 Cserhalom, a te tetőd diadalmak büszke tetője!

1825. április–május

* * *

JANUS PANNONIUS:

ELÉGIA, MELYBEN A KÖLTŐ BÚCSÚZIK VÁRAD SZENT KIRÁLYAITÓL

A vers szerzője Johannes de Chesmicze, azaz Csezmiczei János (1434–1472), kánonjogász, pécsi püspök (1459–1472), humanista költő.

Anyja, Vitéz Borbála révén Vitéz János váradi püspök unokaöccse volt. Itáliai tanulmányok után Váradon képezte magát, ahol nagybátyjától 1451-ben kanonoki stallumot kapott. Szent László király

városától búcsúzva, 1459-es keltetéssel írta meg az alábbi költeményét. E hét strófás vers utolsó versszakában emlékezik meg Szent László sírjának verítékezéséről:

Még mély hó települ a téli földre,
Erdőn, mely csak a zöld levélre büszke,
Szürke súly a ködös fagy zúzmarája,
S el kell hagyni a szép Körös vidékét
És sietni Dunánk felé, Urunkhoz.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

Nem tart vissza folyó, s az ingovány sem,
Mert fagy fogja hideg vizét keményen.
Hol nemrég evezett a föld lakója
S félt, - most hetyke bizalmú, ürge lábbal,
Megdermedt habokat fitymálva, lépked.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

Nem siklik soha úgy a lenge csónak
Jó sodrásban, erős lapát-csapástól,
Még akkor se, ha fodrozódó Zephyrus
Bíborszínűre festi át a tengert,
Mint ahogy lovaink a szánt repítik.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

Hőforrás-vizeink, az Isten áldjon,
Itt nem ront levegőt a kénlehelet,
Jó timsó vegyül itt a tiszta vízbe,
Mely gyógyítja szemed, ha fáj s ha gyenge,
És nem sérti az orrod szagával.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

Könyvtár, ég veled, itt a búcsúóra,
Híres könyvei drága régieknek,
Már Phoebus Patarát elhagyta s itt él;
Költők isteni pártfogói: Múzsák
Többé nem szeretik Castaliát már.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

Isten áldjon, aranyba vont királyok,
Kiknek még a gonosz tűzvész sem ártott,
Sem roppanva dülő fal omladéka,
Míg tűz-láng dühe pusztított a várban,
S szürke pernye repült a kormos égre.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

S rőt fegyvert viselő lovas királyunk,
Hős, ki bárdot emelsz a jobb kezeden
- Márvány oszlopokon pihenve egykor
Bő nektárt verítékezett tested -

Utunkban, te nemes lovag, segíts meg.
Hajrá, fogyjon az út, társak, siessünk.

(Fordította: Áprily Lajos)

További költemények kiadása:

„Üdvöz légy, te boldog Várad!” *Versek Szent László királyról*. Válogatta, fordította, az utószót és a jegyzetet írta TÓTH István, illusztrálta SZOTYORI Anna. Custos Kiadó, Marosvásárhely, 1992.

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY (1040 körül – 1095. július 29.) ÉLETE

Ünnepe: JÚNIUS 27.

Deposíciójának (temetésének) napja, 1630 előtt másik ünnepe: JÚLIUS 29.

Az Árpád-ház sarja, I. László néven a hetedik magyar király, aki 1077 és 1095 között irányította Magyarország életét. Hazánk egyik legszeretettebb uralkodója.

László Lengyelországban született 1040 körül Béla herceg (a megvakított Vazul fia, a későbbi I. Béla király) és Richeza lengyel hercegnő gyermekeként. Testvérei: Géza (a későbbi I. Géza király), Lampert, Zsófia, Eufémia, Ilona és egy ismeretlen nevű lány. László 1048 táján érkezett Magyarországra az apját trónra segítő lengyel csapatokkal. Unokabátyja, Salamon trónra kerülése után (1063) kezdetben békés egyetértés uralkodott közte és a hercegek között. 1064-ben László feltehetően a bihari dukátust igazgatta. 1068-ban vitézül harcolt a betörő besenyők (úzek) elleni ütközetben, ahol Salamon fővezérsege alatt, az észak-erdélyi Kerlésnél (Cserhalomnál) megmentett egy elrabolt lányt. (A híres, késő középkori freskóciklusok ezt a jelenetet örökítik meg.) 1071-ben Nándorfehérvár sikeres ostroma után a zsákmány elosztásánál vita támadt László, Géza és Salamon között. Az ekkor kiéleződött ellentét ettől kezdve teljesen elmérgesedett, s hosszú évekig tartó polgárháborúba sodorta az országot. 1074-ben Mogyoródnál sikerült ugyan Géza és László hercegnek legyőznie Salamont, de 1076-ban Pozsonynál Lászlónak ismét meg kellett ütköznie Salamonnal.

1077. április végétől bátyja, I. Géza király halála után, a kortársai által „Elegantissimus rex” jelzővel illetett László, rátermettsége alapján Magyarország királya lett, bár még élt a legitim uralkodó, Salamon, aki IV. Henrik német-római császár (1084–1105) pártfogását élvezte. László kétszer házasodott meg: az elsőből egy leánya született, aki később Jaroszláv orosz herceg hitvese lett. Második felesége Sváb Rudolf német ellenkirály lánya, Adelhaid volt (1078). Ebből a frigyből született Piroska (1088–1134), aki Ióánnész („Kaloioánnész”) bizánci császár neje lett, s akit az orthodox egyházakban Eirené néven szentként tisztelnek.

László 1081-ben megegyezett Salamonnal, így végre az övé lett a törvényes uralom az egész ország felett. 1082-ben Salamont Visegrádon bebörtönözte. 1083-ban szentté avattatta az államalapító királyt, I. Istvánt, fiát, Imre herceget, a vértanú Gellért püspököt, valamint Zoreard (András) és Benedek zobor-hegyi remetéket. István király szentté avatása 1083. augusztus 20-án történt Székesfehérvárott, az ünnepnap eredetét ez az esemény adja. László király 1085-ben ismét kiverte a besenyőket az országból. A belső béke megszilárdulása után 1087-től a külföldi expanziókra helyezte a hangsúlyt. 1091-ben birtokba vette a Drávától délre lévő Szlavóniát, majd – a tengerpart kivételével – Horvátországot csatolta koronánkhoz, amely ettől kezdve 1918-ig perszonálúnióban állt Magyarországgal. A horvát területfoglalás az amúgy sem felhőtlen magyar-szentszéki viszony kiéleződését eredményezte. Szent László ugyanis egyházpolitikájában következetesen elutasította a gregoriánus pápai hűbért.

László 1092-ben győzelmet aratott az ország északi részét dúló kunok fölött. Ugyanebben az esztendőben, május 20-án Szabolcs várában nemzeti zsinatot tartott, ahol kiadta I. törvénykönyvét, amelyben az ország legfőbb ünnepnapjait és azok rendjét is meghatározta. Előírta többek között Nagyboldogasszony (augusztus 15.), Szent István király (augusztus 20.) és Szent Gellért püspök (szeptember 24.) ünnepének egy napos készüléttel, Szent Péter apostol (június 29.) és Szent Márton püspök (november 11.) ünnepének pedig 3 napos készüléttel való megülését. Drákói szigorúságú három törvénykönyvével sikerült megszilárdítania az ország belső rendjét, lezárnia a Szent István által elkezdett államalapítást.

Gazdagon támogatta az egyházat. Nevéhez kötődik a bátai, a kolosi, a somogyvári és a szentjobbi bencés apátságok létesítése, továbbá a zágrábi püspökség megalapítása 1093-ban. A szentjobbi apátság alapítása 1084 után indította el államalapító királyunk kézereklyéjének tiszteletét. László a Szent István alapította bihari püspökség székhelyét Váradra, a kalocsai érsekségét pedig Bácsba helyezte át. 1095-ben cseh hadjáratra indult, de útközben, Nyitrán július 29-én magához szólította az Isten. Első temetésének helye vitatott. Egyes vélemények szerint előbb Somogyvárott temették el, s csak később helyezték el testét Biharország központjában, a váradi székesegyházban örök nyugalomra.

1192. június 27-én III. Béla király (1172–1196) avattatta szentté III. Celesztin pápa engedélyével, a László által alapított Váradon. Hamarosan megírták himnuszát (*Áve, égi király híve...*, lásd *Énekek Szent László király tiszteletére*, 11., 22., 27. ének), verses zsoltosmáját (más néven históriáját) és *Legendáját* is, mely egy hosszabb és egy rövidebb változatban ismert. Tiszteletének központja a középkorban a váradi székesegyház volt, ahol földi maradványai a költők által is megverselt pompás márvány sírban nyugodtak. Itt őrizték a középkori magyarországi ötvösművészet legnagyobb remekét: a ma a győri székesegyházban őrzött, aranyozott ezüst fejereklyetartó hermáját is, de ereklyéiből más templomok is birtokoltak kisebb-nagyobb részeket. A középkori Magyar Királyság egyik legfontosabb szakrális központjává, egyben nemzetközi hatósugarú búcsújáróhellyé emelkedett Váradot ennek köszönhetően nevezték a *Magyar Compostelának*, melyhez számos pápai búcsú kiváltság kapcsolódott a 14–15. században. Szent László népszerűségét jelezte, hogy számos templom és ezáltal település viselte a nevét. Általában középkorú fiziognómiával, katonai viseletben, koronával, bárdal és országalmával ábrázolták. A 15. század elejétől megjelent jelvényei között a kettős keresztes pajzs is. Gyakran szerepel Szent István király és Szent Imre herceg társaságában. Legismertebb képzőművészeti emléke a kerlési ütközet leánymentési epizódja, mely a 15. század közepéig, különösen falképeken, az egész országot behálózta. A Szent László-ikonográfia utolsó nagy megújulása a 17–18. században történt, amikor számos, korábban ismeretlen téma és motívum jelent meg (vízfakasztás, felajánlja rózsafüzéres kardját Szűz Máriának), amely a kötetünkben kiadott népekek szövegében is tükröződik.

Írta: KERNY Terézia (1957–2015), művészettörténész

Részlet az *Énekek Szent László király tiszteletére* című könyvből – CD-melléklettel.
(Szerk. KOVÁCS Andrea–MEDGYESY S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2012. 29–31.)

A SZENT LÁSZLÓ-HERMA TÖRTÉNETE

Írta: Kerny Terézia (1957–2015) művészettörténész

A herma adatai és lelőhelye

Készült 1420–1430 körül.

Trébelt, öntött, áttört, vésett, cizellált, hideg-vésett aljú és sodronyzománcos munka, részben aranyozott ezüst, álékkövekkel.

Magassága koronával: 64,7 cm; az ereklyetartó magassága: 19,5 cm; talp: 21,8 x 51,4 cm.

Középkori őrzési helye: Várad (Bihar vármegye), székesegyház (Beata Maria Virgo), kanonoki sekrestye.

Jelenlegi őrzési helye: Győr (Győr-Moson-Moson megye), székesegyház (Nagyboldogasszony), Héderváry-kápolna.

Ltsz.: GY. 75.27., GY. 75.27/a.

A győri és a váradi herma története

A 15. század első éveiben (1406 előtt) egy tüzeset miatt megolvadt első Szent László fejereklyetartó helyett egy héroizáló–idealizáló vonásokkal fölruházott, aranyozott ezüst büszt készült, amely a részek harmonikus együttesének hangsúlyozása helyett a leglényegesebb vonásoknak olykor már-már jelzésszerű visszaadására törekedett. Palástján rombusz mezőkben négyszirmú, világoskék sodronyzománcos virágdíszítés, közepén transzlucid zománc címer látható. A tartón belül a koponyát vésett ezüst pánt fogja össze a trónoló Krisztus (Maiestas Domini) és a négy evangélista ábrázolásával.

A hazai emléktárgyban mind technikáját, mind kvalitását, mind pedig eszmei jelentőségét tekintve egyedülálló emlék, a középkori magyarországi ötvösművészet legnagyobb remeke. Ötvöse ismeretlen. Stíluskritikai megfontolások, képzőművészeti párhuzamok és források alapján a készítés időpontja az 1420–1437 közötti évekre valószínűsíthető. A portréigénnyel megformált karakteres fej (Márton és György kolozsvári szobrászok álló bronz szobraihoz hasonlóan) hamarosan követendő példaképpé vált Szent László ikonográfiájában, s gyakorlatilag a mai napig meghatározza ábrázolásait. Valamennyi forrás szerint a felbecsülhetetlen eszmei értékű fejereklyét a váradi székesegyház kanonoki sekrestyéjében őrizték. Az írásos dokumentumokból az nem derül ki egyértelműen, hogy tartójával együtt vagy nélküle. Elképzelhető, hogy az üres tartó a Szent László tiszteletére szentelt oltáron állt, míg magát a koponyaereklyét csupán ünnepélyes alkalmakkor (elevatio, translatio) helyezték ki közszemlére.

1556-ban a váradi székesegyház kincseinek egy részét Ecsedre menekítették. Egy évvel később a tordai országgyűlés elrendelte a még visszahagyott textíliák és ötvöstárgyak összeírását és gondos őrzését. A hermát az akkor fölvelt lajstrom szerint a templom Szent László-kápolnájában (In capella Sancti Regis Ladislai) őrizték. A gyulafehérvári székesegyház 1600. május 18-án kelt inventárium a fejereklyetartót az Erdélyi Püspökség főegyházának klenódiumai között sorolta fel, négy levéllel díszített ezüst koronájával együtt. Naprágyi Demeter az erdélyi püspökség éléről az áldatlan egyházi viszonyok, illetve a fenyegető háborús veszély miatt 1601-ben kénytelen volt távozni a Királyi Magyarországra, s oda menekíteni az ereklyetartót is. Valószínűleg ekkor választották le Gyulafehérvárról a koponyáról azt a fogereklyét, amely számára a 18. század végén Batthyány Ignác erdélyi püspök (1780–1798) egy copf stílusú ezüst tartót készíttetett. 1602-ben, Naprágyi pozsonyi

préposttá történt kinevezése után a herma a pozsonyi társaskáptalan birtokába került, melyről egy 1605-ben felvett leltár tanúskodik. 1607-ben, Naprágyi győri püspökké történt kinevezése után a fejedeklyetartót a győri székesegyházban helyezte biztonságba. Ez az elkövetkezendő három évszázadban két bonyolult egyházi jogi perhez vezetett a győri és a nagyvárad püspökség között.

1750 tavaszán gróf (Ghymes) Forgách Pál váradi püspök megújította egyházmegyéje még 1715-ben beadott kérelmét „Szent László fejének” visszaadása végett, s Kovács Pál örkanonokot küldte Győrbe az ügy rendezésére, ám a fejedeklyetartó visszaszerzése érdekében tett lépések sikertelenül jártak. Az erekllyetartó jogszerűtlen győri birtoklásának ügyét a 18. század második felében báró Patatich Ádám nagyvárad püspök (1759–1776) újította föl ismét. A megoldatlan ügy rendezése számára egyértelműen az erekllye teljes visszaszerzését jelentette. A pereskedés 1775 telén jutott látszólag nyugvópontra, amikor gróf Zichy Ferenc győri püspök (1743–1783) leválasztatott egy darabkát a koponyaerekllyéből a váradi püspökség számára. A részecskét egy Augsburgban készült, drágakövekkel kirakott üvegfalú kazettába helyezve december 12-én indították útnak Győrből. A particulare 1775. december 15-én ért Nagyváradra, ahol Patatich Ádám püspök tartotta megérkezése tiszteletére az ünnepi beszédet.

A fejedeklyetartó 19. századi történetére nézve érdemes megemlíteni, hogy Simor János győri püspök (1857–1867) az 1860-as években Lippert Józseffel új neogótikus fa tartót készíttetett a herma számára.

Ipolyi Arnold nagyvárad püspökké történt kinevezése után (1886. február 18.) megpróbálta föléleszteni a város középkori Szent László-tiszteletét. Ezen a téren a legfontosabb teendőjének Szent László fejedeklyéjének (és foglalatának) visszaszerzését tartotta. Ipolyi alighanem nagynevű, mind hivatali, mind pedig mecenaturáját tekintve példaképének tekinthetett elődje, Patatich Ádám nyomán megindította a győri püspökséggel a tárgyalásokat, de ennek meglehetősen bizonytalan kimenetelétől függetlenül is hiteles másolatot akart készíttetni az erekllyetartó 15. századi foglalatáról. Az erekllye visszaszerzése érdekében tett további lépéseit hirtelen halála hiúsította meg.

1892-ben, László szentté avatásának 700. évfordulóján Link Fülöp budapesti ötvösművésszel a nagyvárad püspök, Schlauch Lőrinc (1887–1902) az eredetihez hasonló, a magyar Szent Koronával ábrázolt aranyozott ezüst büsztöt készíttetett, s ebben helyezték el a Győrből kapott erekllyét, barokk kazettájával együtt. Jelenleg a nagyvárad székesegyházi kincstárban őrzik.

Szent László tiszteletének mai központjai és ünnepségei

NAGYVÁRAD népe a Varadinum-ünnepségek idején, minden esztendőben Húsvét 5., „Cantate” vasárnapján tart körmenetet Szent László fejedeklyéjével.

GYŐR városát 1763. június 28-án súlyos földrengés rázta meg. Ennek elmúltát gróf Zichy Ferenc győri püspök és a helyi lakosság – ünnepe másnapja lévén – Szent László közbenjárásának tulajdonította. Az akkor tett fogadalomnak köszönhetően azóta minden esztendőben, június 27-én megtartják Győrt, a város utcáin az ünnepélyes körmenetet Szent László hermájával.

NYITRA városa, Zoboralja és Palócföld zarándokai július 29-én, halála és temetése (depositioja) ünnepén köszöntik Szent László királyt, aki a hyomány szerint a nyitrai várral szembeni dombon, a mai Szent László piarsita templom helyén halt meg 1095-ben.

Részlet az *Énekek Szent László király tiszteletére* című könyvből – CD-melléklettel.
(Szerk. KOVÁCS Andrea–MEDGYESY S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2012. 51–54.)

SZENT LÁSZLÓ TISZTELETE A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN

Írta: Kerny Terézia (1957–2015) művészettörténész

A tisztelet kibontakozása

I. László király szentté avatása előtti tisztelete teljesen homályos. Utóda, I. (Könyves) Kálmán (1095–1116) hozzá fűződő kapcsolatát egy makacsul tovább élő közhiedelem árnyékolja be mind a mai napig. Nagybátyjához fűződő személyes viszonyát, politikáját ugyanis a későbbi udvari történetírás szándékosan elferdítette, befeketítette. Történelmi tény viszont, hogy fiát László névre keresztelték, s Kálmán nevéhez fűződött a nyitrai püspökség alapítása 1113 körül, ahol László meghalt, s amely a későbbi évszázadokban igen jelentős szerepet töltött be a Szent László-tisztelet ápolásában. Udvarában nevelkedett 1103-ig unokahúga, I. László leánya, Piroska (?–1133) is addig, míg Komnénos (I.) Alexios megkérte fia, az 1092-ben társcsászárrá emelt Ióannész („Kaloioánnész”) számára kezét. Piroskának köszönhető, hogy a 12. századi, lassan-lassan formálódó László-tisztelet egyik központjává Konstantinápoly vált.

I. László király 1192. június 27-én, III. Béla király (1172–1196) által kezdeményezett szentté avatása, ünnepének az egyházi évben való elhelyezése szükségessé tette liturgikus szövegekkel, saját legendákkal s ahhoz csatlakozó himnusszal, miseszöveggel való megünneplését is. Kötetünkben olvashatók ezek a kincsek (lásd: 1–28. ének). Közülük ebben az összefoglalásban csupán legendáira utalok, mert ezek gyakorolták a legnagyobb hatást a későbbiekben képzőművészeti megjelenítésére.

Az Árpád-kor Szent László tisztelete

A 12. század végétől a Szent László-tiszteletről kizárólag az oklevelek szórványos adatai tudósítanak, amelyek túlnyomó többségében egy-egy korábbi kiváltság kapcsán, vagy megerősítés során került szóba a szent király neve. A II. András-kori (1205–1235) tiszteletet az egyre erősödő lovagrendek, s velük párhuzamosan az új harcmodor és fegyverzet terjedése is befolyásolhatta. Föltehetően ekkor íródott Szent László nagyobb legendája (*Legenda maior Sancti Ladislai*). 1208-tól 1235-ig Váradon már folyamatosan regisztrálták a Szent László sírjánál zajlott tüzesvaspróbákat. 1275-ben a váradi *Statutumok* szerint Lodomer püspök jelenlétében egy birtokper résztvevői Szent László fejére, azaz fejereklyetartójára tettek esküt. Ennek az első tartónak a külalakja teljesen ismeretlen.

Az Árpád-házi szentek tiszteletét a 13. század második felében Kézai Simon *Gesta Hungarorum*a illusztrálja a legjobban. A szerző szerint IV. László (1272–1290) „szent elődeinek” nyomdokain lépked, aki katonai győzelmeit dicső őseinek, Szent István, Szent Imre és Szent László királyoknak köszönheti. A középkori magyar ikonográfia egyik legsajátosabb jelenségeinek egyike, a *magyar szent királyok hármas együttese* alighanem ilyen és hasonló említésekben fogalmazódott meg először.

Önálló ábrázolások

Szent László képzőművészeti megjelenítését életrajzában (*Gesta Ladislai regis*), egyházi szerkesztésű legendáiban és a középkori krónikákban adott, több, részben általános, vagy hagiográfiai sémát magában foglaló jellemzés, a szokásvilág, az uralkodókkal szemben támasztott alapkövetelmények, elvárások (alkalmasság) és külső tényezők egyaránt formálták.

Eddig ismert legkorábbi képzőművészeti emléke a 13. századból származó, *berni diptychon*ként ismert házioltáron (Bern, Historisches Museum, Svájc) látható, ahol Szent István király, Szent Imre herceg, és Árpád-házi Szent Erzsébet mellett bukkan fel. Lászlónak saját jellegzetességei még nincsenek. Viselete a hagyományos uralkodói ornátus és jelvények. Változás majd az I. László szentté avatásának centenáriumát megelőző évben, az 1291-ben kibocsátott (nagy)váradai káptalan új pecsétnyomóján következett be, melyen László jobb kezében már nem jogart, hanem egy *bárdot* tart. A fegyver ettől az időponttól kezdve lett az ő egyik elmaradhatatlan jelvénye. Megjelenése alighanem egy Váradon őrzött, ereklyeként tisztelt fegyverrel magyarázható, de nem zárható ki – távoli rokoni kapcsolatok révén – a mártírhálált halt norvég szent király, II. Olaf Haraldson (1015–1030. július 29.) ikonográfiájának hatása sem. (Szent László is július 29-én hunyt el 1095-ben.)

Szent László a képzőművészetben a 14. századtól leggyakrabban Szent István király, Szent Imre herceg alkotta együttesben (*Sancti reges Hungariæ*) jelent meg. E hármas kialakulásának irodalmi előzményei már a 13. század közepétől nyomon követhetők a búcsúengedélyekben, a liturgikus művekben, levelekben, templomtitulusokban. Közös tiszteletük első központja alighanem Székesfehérvár lehetett, ahol az I. László által 1083-ban szentté avatott I. István királynak és fiának tetemei nyugodtak; míg a másik központja Váradon Szent László sírja, illetve a még általa alapított Szent István- és Szent Imre-oltárok mellett alakulhatott ki. A típus megszilárdulásához föltehetően a kölni Háromkirályok ereklyéi körül kibontakozó kultusz szolgáltathatta a közvetlen eszmei és tartalmi mintát. Ebben az együttesben István az idős, bölcs király, László az aktív középkorú harcos, Imre pedig a vallásban elmélyülő ifjú eszményképének a megtestesítője lett. A három uralkodó a korszak fő embereszményeinek megtestesítése mellett a három temperamentum, a három életkor, az egyház szolgálatának három formája és további ideák kifejezésére is alkalmas volt. Az együttes legfontosabb hazai ikonográfiai kánonjává a 14. század második felétől Márton és György kolozsvári szobrászok alkotásai, a Futaki Demeter váradai püspök által 1374-ben megrendelt, a váradai székesegyház előtti téren álló bronz királysobrok váltak. Az együttes elsősorban falképeken terjedt tovább az egész országot behálózva.

Szent László teljesen önálló ábrázolása az Anjou-házi Nagy (I.) Lajos (1342–1382) 1358-tól kibocsátott aranyforintjain érte el a legnagyobb sikerét, s vált mintaképpé egészen a 17. század végéig. A mindenkor divatnak megfelelő viseletét, fegyverzetét, arcvonásait leszámítva megjelenítése alig-alig mutatott változást. Az önálló ábrázolások között külön csoportot alkot a trónuson ülő, úgynevezett maiestas-típus. A korszak legismertebb Szent László jelenetei az 1330 körüli *Magyar Anjou Legendáriumban* és az 1358 májusában elkezdett, s 1360 körül illusztrált, befejezetlen 14. századi krónikakompozícióban láthatók, mely *Képes Krónika* (*Chronica de gestis Hungarorum picta*) néven vonult be a köztudatba.

Talán I. László szentté avatásának kétszázadik évfordulója állhatott a háttérben Szent László bronz lovas szobrának fölállításában Váradon, szintén a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére szentelt székesegyház előtt 1389-ben, Czudar (III.) János váradai püspök idején. Márton és György kolozsvári szobrászok aranyozott bronz szobrával a szent ikonográfiája egy merőben új és sokáig teljesen társtalan típussal gyarapodott.

A Luxemburgi Zsigmond uralkodása alatti időszak (1387–1437) a középkori Szent László-ábrázolások legvirágzóbb korszaka volt. Legközelebbi kultusztörténeti párhuzama a cseh udvar tradicionális Szent Vencel- és az Európa szerte virágkorát élő Szent György-tisztelet volt. Alakja az egész országot behálózta, mindenekelőtt templomi falképeken, de minden egyéb műfajban is. Leggyakrabban Szent István király és Imre herceg társaságában látható. A korábbi dinasztikus szentből fokozatosan nemzeti patrónussá váló László országos méretűvé terebélyesedett tiszteletének intenzitását a török támadás veszélye is motiválta. A 15. században jelent meg ábrázolásain a kettős keresztes pajzs, mely ettől az időponttól kezdve a bárd mellett Szent László másik legfontosabb jelvénye lett.

Az időszak legismertebb, de a hazai emléanyagban a mind technikáját, mind kvalitását, mind pedig eszmei jelentőségét tekintve, az emléanyag katasztrofális pusztulása miatt, társtalan emléke Szent László második, az 1420-as vagy 1430-as évekre keltezhető váradi fejereklyetartó hermája volt, amelyet ma a Győri Székesegyház Héderváry-kápolnájában őriznek. A külalakjára nézve ismeretlen első fejereklyetartó helyett készült újfajta expresszivitást képviselő, idealizáló vonásokkal fölruházott, aranyozott ezüst mellszobor ötvöse a részek harmonikus együttesének hangsúlyozása helyett a leglényegesebb vonásoknak olykor már-már jelzésszerű visszaadására törekedett. Szent László ikonográfiájában szinte azonnal követendő mintaképpé vált. (Történetéről alább bővebben szólunk, külön alfejezetben.)

A Hunyadi (I.) Mátyás kori (1458–1490) Szent László-tisztelet összekapcsolódott a török ellenes harcokkal, a ferences obszervancia a Szeplőtelen Fogantatás elismertetéséért, illetve a Szűz Mária-tisztelet újjászületéséért folytatott teológiai dogmatikai mozgalmakkal (Napbaöltözött Asszony – Immaculata-kultusz), a bogumil eretnység és a husziták különböző irányzatai elleni küzdelmekkel, az Oltáriszentség védelmével. Ezek a szellemi, egyházi küzdelmek és irányzatok hatást gyakoroltak a Szent László-ikonográfiára is, amelynek köszönhetően alakja fokozatosan összefonódott az országát Szűz Máriának följajnló Szent Istvánéval. A Szűz Mária- és a Szent László-tisztelet kapcsolatát jól szemléltetik az 1467-es pénzügyi reformtól bevezetett aranyforintok, amelyek előlapjaira az ország címere helyett a Magyarok Nagyasszonya (*Patrona Hungariae*) fél alakja került.

A harminchat évig tartó Jagelló-periódus (1490–1526) alatt meghatározóvá váltak mindazon eszmei áramlatok és ikonográfiai újítások, amelyeknek csírái már Mátyás király uralkodása alatt is fölbukkantak. Az új ikonográfiai jelenségek szoros összefüggésben álltak a hitélet elevenebbé válásával. A különböző csodatévő képek kultusza, a velük kapcsolatos búcsúk, e kegyképek replikái, amelyeket már nem csupán a templomokban tiszteltek a hívők, de már otthon is tartottak, a közösségtől elszakadó egyéni áhítat sok fajtájának vált melegágyává. Mindezekhez odasorolhatók az oltárok állításának középkor végi föllendülése, a szertartások egyre szebbé, ünnepélyesebbé válása is. A középkor utolsó látványos Szent László tiszteletének föllobbanásában Jagello II. Ulászló (1490–1516) személyes áhítata mellett azonban több más, nem kevésbé lényeges tényező is közrejátszott. László szentté avatásának közelgő háromszáz éves jubileuma éppen úgy, mint az eretnek tanok veszedelmes előretörése, az egyre jobban terjeszkedő oszmán birodalom és nem utolsósorban a belső gazdasági és társadalmi nehézségek is. A Magyarok Nagyasszonya kultusszal összefonódó Szent László-tiszteletet képviselték az 1500-tól kibocsátott tallérok. Szűz Mária ezeken az éremképeken már nem csupán az ország legfőbb patrónusát szimbolizálta, hanem a Szeplőtelen Fogantatás tanát is reprezentálta. Együttes szereplésük szerkönyveken (*Missale Strigoniense*, [1501], oltárokon (Vitfalva) is megfigyelhető. Az életét, legendáját több jelenetben elbeszélő szárnyas oltárok azonban mindezidáig ismeretlenek. Önállóan, vagy más szentek társaságában állva szerepel hagyományos viseletben és attribútumokkal: páncélzatban, alabárdal és kettős keresztes pajzzsal. Sűrűn ábrázolták Szent Lászlót más szentek között miseruhák keresztszárain, kelyheken és úrmutatókon.

A 16. század második felének és a 17. század elejének képzőművészeti emléanyaga viszonylag szegény. Az ekkor keletkezett ábrázolások legfontosabb mintaképe – széleskörű elterjedése folytán – a Királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben töretlenül vert, László alakjával díszített aranyforintok éremképe lett, amely azonban az éppen aktuális feliratoktól eltekintve szinte alig-alig változott. Viselete a pénzekben a korszak általánosan elterjedt teljes vagy félrákos úgynevezett Maximilian-páncélzata, fejére azonban a korábbi nyitott, lilomos pártázatú diadém helyett már zárt abroncsú korona került. Jobb kezével bárdot tart, balkezelével pedig kettős keresztes pajzsra támaszkodik. Alakja a *Patrona Hungariae* társaságában argumentum értékűvé vált, hatásos propagandaeszköznek bizonyult. Közérthetően fejezte ki mind a katolikus egyház, mind a rendi nemesség érdekeivel

egybevágvá a három részre szakadt ország újraegyesítésének, török alóli felszabadításának és rekatolizációjának célját a Magyarok Nagyasszonya és Szent László segítségével a Szent Korona fennhatósága alatt.

A 17. század elején rézkarcokon és rézmetszeteken is megjelent Szent László, mégpedig a Habsburg-udvar reprezentációjában. A század első évtizedeiben (akárcsak egy évszázaddal korábban) ugyanis a bécsi udvar fokozatosan felkarolta saját szentjei (József, Lipót, Avianói Márk, Avilai Teréz, Borromei Károly, Nepomuki János) tiszteletének támogatása mellett a magyar szentek kultuszát, összeolvasztva az apostoli királyság gondolatát a hatalma csúcsán álló Habsburg-dinasztia történeti koncepciójával. Ebbe illeszkedett a hazai igényekhez alkalmazkodva a magyar királyi kancelláriai titkár, Ferenczffy Lőrinc (1577–1640) által kezdeményezett modern magyar királyképmás-sorozat elkészíttetése is. Jelentőségét az adta, hogy a *Thuróczy-krónika* (1488) óta hazai kezdeményezésből nem jelent meg olyan történeti mű Magyarországról, amely valamennyi magyar uralkodó portréját tartalmazta volna. A sorozat (*Mausoleum*) Szent László-grafikája (a többihez hasonlóan) valóságos karriertörténet lett, sikere töretlen volt, ellentétben a nyomódúcok zömével, hiszen a rajta megformált keresztény bajnok alakja a 19. század végéig visszaköszött a legkülönbözőbb műfajú alkotások során, egész- vagy mellalakos variánsban.

A korszak Szent László-ikonográfiájának a másik – egyházi – vonulatát a mindenkori történeti, politikai eseményekkel, hitvitákkal szorosabb kapcsolatban álló aktuális tematikai kompozíciók, a döntően jezsuita környezetben létrehozott és funkcionálisan sokrétű díszcímlapok, könyvillusztrációk, kalendáriumképek, tézislapok képviselték. Az új ikonográfiai törekvések kibontakozásában ugyanis messzemenő jelentőséget kell tulajdonítani a jezsuitáknak, mivel minden kétséget kizáróan rendjük missziós, ellenreformációs tevékenysége volt a legnagyobb hatású. A Trienti Zsinat (1545–1563) reformjainak érvényre juttatásán fáradozva ők lettek a Regnum Marianum-eszme kidolgozói, amelyet a katolikus arisztokrácia támogatását élvezve – mint a fenti irodalmi és képzőművészeti példákön látható volt – összeolvasztottak a nemzeti szentek tiszteletével. Az ország fenyegetettségére érzékenyen reagáló, általuk kialakított új ábrázolási típus kezdetben szorosan kötődött a *Sancti Reges Hungariae* középkori ikonográfiai hagyományához és emlékeihez.

A 17. század közepére egy gyökeres tartalmi átrendeződés és jól rekonstruálható szemléletváltozás következett be Szent László megformálásában. Olyan elemek, csodák, motívumok és témák kerültek előtérbe, amelyekre a középkor évszázadaiból csupán egy-két elszórt képzőművészeti alkotás nyújt példát. A világi harcos alakja – egy-két elpusztult, világi megrendelésre készült „históriás” kép és irodalmi alkotás kivételével – fokozatosan elhalványodott és átadta helyét mintegy két évszázadra a Tridentinum és a Nagyszombati, különösen a Pázmány kezdeményezésére 1630-ban, majd 1633-ban tartott nemzeti zsinatok szellemében egy egészen másfajta értékrendet és tartalmat hordozó eszme Szent László-ikonográfiájának. A katolikus megújulás új lendületet, életerőt vitt bele, gyökeres megújulást eredményezve. A daliás termetű profanizálódott „athleta”-t – Szent István király, és részben a vele, már szentté avatásától kezdve sok szempontból rokonított ószövetségi Mózes alakjával összefonódva – a hitvalló, az alattvalóiról odaadóan gondoskodó, könyörületes, irgalmat gyakorló keresztény uralkodó típusa váltotta föl, aki csupán viseletével, páncélzatával emlékeztetett az országát oltalmazó hadvezérre. László mindazonáltal megmaradt a katonáskodó nemesség hazaeszményének is, de ez az ideálkép az egyházi törekvésekkel párhuzamosan szintén fokozatosan átrendeződött, azt a törvényhozót, azt a társadalmi vezéregyenységet értékelve immár benne, aki újjászervezi és megreformálja a magyar jogrend legfontosabb alappillért, a rendi alkotmányt. Megítélése és ikonográfiája tehát oda kanyarodott vissza, ahonnan elindult mintegy öt évszázaddal korábban. Ez a folyamat több új ikonográfiai fejleményt eredményezett. Közéjük tartozott a Szent István koronafelajánlása

kompozíciókkal párhuzamosan megjelenő Szent László följánlja rózsafüzéres kardját Máriának és a vízfakasztás kompozíciója.

A kerlési ütközet („Szent László-legenda”) sorozatai

A 14. századi magyar Anjou-udvart nagy általánosságban jellemző lovagi jellegű mentalitás egyik legismertebb képzőművészeti kísérőjelensége a kerlési ütközet, vagyis az 1068-ban zajlott besenyők (úzok) elleni hadjárat úgynevezett leánymentő epizódjának megjelenése, majd rohamos elterjedése volt. Ábrázolása kizárólag a Magyar Királyság területére korlátozódott.

Önálló képi ikonográfiájának létrejöttéhez a 13. század második felétől már minden föltétel adva lehetett, amelyben szerencsésen ötvöződtek a nemzet emlékezetében még élénken élő közeli és a nem is oly távoli múlt feszültségekkel terhes bel- és külpolitikai történései, harcászati eseményei, az ország függetlenségét, belső békéjét veszélyeztető külső és belső támadások: a polgárháborúk, az oligarchák, a hitetlenek (zsidók, moszlimok) elleni küzdelmek, a szinte monotonon ismétlődő hadjáratok: a Magyar Királyságon átvonuló első keresztes alakulatok (1095); a Halicsba vezetett hódítások (1108., 1211., 1212., 1218., 1231); az ötödik kereszteshadjárat (1217) emléke; az első tatárjárás (1241–1242) hátborzongató rémségei, majd a tatárok ellen viselt 1263-as erdélyi határszéli harcok; IV. Béla és István ifjabb király egymás ellen vívott háborúinak (1264–1265) néhány eseménye; a IV. László által privilegizált és prioritást élvező kunok Szent Péter trónusáig elhalló gaztettei; a Hód-tavi csata (1282. szeptember 17–október 21.); a második tatárjárasnak nevezett Aranyhorda támadása Nogaj kán vezetésével 1284–1285-ben; az 1293-as újabb, immár sikeresen kivédett tatárbetörés, amikor az elfogott és kivégzett tatárok fejét elküldték. Ez a folyamat mintegy száz évet vett igénybe, azaz I. László szentté avatásától (1192) 1300-ig tartott. E száz évből azonban egyetlenegy emlék sem ismert.

A kerlési csatát legkorábban talán nagy méretű kárpitokon és egyéb, az udvari reprezentációba (diplomáciai ajándékok stb.), luxus mechanizmusba illeszkedő kvalitásos alkotásokon: miniatúrákon, menyasszonyi ládák, csont, fa, fém dobozokon, nemesfémből készült övcsatokon ábrázolhatták. Terjedelmi, vagy technikai kötöttségek miatt ezek az ismeretlen alkotások alighanem egy vagy két, fontosnak és nélkülözhetetlennek tartott epizódra (Szent László üldözőbe veszi a leányrablót, párbajozik vele) szorítkoztak, amelyeket idővel újabb és újabb jelenetekkel bővítettek. A hajdani besenyő sereg összetétele – a kötetünkben kiadott népének-szövegek tanúsága szerint is – a bel- és külpolitikai történéseknek megfelelően aktualizálódott: hol kun, hol pedig tatár csapattá változott a vezérükhöz hasonlóan, aki a legkülönbözőbb főemberek alakját öltötte magára. A leány személye és megítélése szintén változott a különböző feldolgozások során. A lassacskán narratív sorozattá formálódó eseménylánc képzőművészeti példatára ugyancsak folyamatosan gyarapodott. Ezek sorában az ószövegségi könyvek és zsoltároskönyvek, illetve azok kommentárjainak illusztrációi, a szentek legendáriumai, az 1095-től egymást követő kereszteshadjáratok nevezetes csatáit és párviadalait földolgozó alkotások, valamint a nyugati lovagregények és tornajátékok hagyományos képi sémái, motívumai játszhatták a főszerepet. A királyi udvarban favorizált história egy újabb váltás során, immár egyházi tartalommal fölruházva, először a templomok kápolnáiban és szentélyeiben, majd a hajóiban tűnt föl ismét. A történet e viszonylag rövid időn belül lezajló (bár részleteiben még tisztázatlan) folyamat során gyökeres szemléletváltáson ment át. Ennek a változásnak a ma ismert legkorábbi emléke a Szepes vármegyei Kakaslomnic plébániatemplomának 1317 körülre datált freskója. Az I. Károly (Károly Róbert, 1308–1342) udvara által propagált história legelső képzőművészeti emlékei mindenesetre először a saját, tehát egy igen szűk, nem pedig egyházi környezetben, még kevésbé a Szent László alapította váradi székesegyházban jelenhettek

meg. Talán Váradon készítették viszont a *Magyar Anjou Legendárium* (1338–1343) huszonnégy képből álló Szent László jeleneteit.

A téma képzőművészeti tovább terjesztését a királyi udvar művelt elitje, vagyis az uralkodó legbelsőbb, legbizalmasabb emberei, az országos méltóságok folytatták tovább. Reprezentációjuk szerves részévé vált. Részben csak ők engedhették meg maguknak, részben pedig ezzel demonstrálták hűségüket (legalábbis látszólag) az udvarban kultivált eszmékkel és értékrendszerrel. A genealógián és származástudaton alapuló nemesi eszmerendszerbe a „kerlési kaland”, a „magyar lovagregény” szervesen beépült. A történet e réteg számára tökéletesen megfelelt és elegendő volt neki. Teljesen a magáénak érezte és minden bizonnyal sokkal jobban megértette mint a nyugati lovagregények hőstípusait, kifinomult, túlonat bonyolult szimbólumait, metaforikus nyelvezetét. Nyugati példák alapján nem teljesen elképzelhetetlen, hogy először csupán szűkebb lakókörnyezetét, azaz várai (toronypalotái) reprezentatív helységeit (fogadóterem, várkapolna) díszítette a történettel, de ez csupán föltételezés. Biztosan állítható viszont, hogy a világi történet idővel egyre népszerűbbé vált, majd megjelent a kegyúri templomokban is, ami csak úgy volt lehetséges, hogy azt az egyház a saját céljaira kisajátította. Bármennyire berzenkedhetett ellene kezdetben tartalma miatt, később világosan fölismerte, hogy a história tökéletesen alkalmas a még élő pogány csökevények és a még a 14. században is potenciális veszélyt jelentő belső és külső keleti etnikumok elleni küzdelemhez. A Jó és a Gonosz, a Világosság és a Sötétség örök harcát is szimbolizálhatta. Várad fölmentése Jeruzsálem fölszabadításával, vagyis a keresztes hadjáratok eredeti célkitűzésével volt azonosítható, de apokaliptikus értelmezése is lehetséges volt. Ha nem is belső meggyőződésből, de valami ilyesfajta érvek miatt, az egyház átmentette a saját eszmevilágába és áldását adta ahhoz, hogy a leánymentés a templomok hajóiban is helyet kapjon. A betelepített kunok határán fekvő Pest vármegyei Ócsa premontrei templomába készült 14. század elején festett história nem a hívők által is egy jól látható helyre, hanem a szentélybe került, amely, talán a helyszűke miatt is, mindössze két jelenetből: a birkózásból és a lefejezésből áll. A besenyő szállásterület határán fekvő Szabolcs vármegyei Laskod plébániatemplomának északi falán 1330 körüli freskóciklus létrejött a kegyúri család névadásában is megnyilvánuló sajátos színezetű Szent László áhítatának köszönhető. A jászok szállásterületeivel volt határos a jánoshidai premontrei templom, ahol a diadalív északi pillérén a kerlési ütközet kezdő jelenete sejthető. A besenyő népességgel szomszédos Zala vármegyei Túrje premontrei templomának sorozata szintén az 1330-as években keletkezett.

A Szent László-ciklus ábrázolása a Nagy Lajos uralkodása alatti négy évtizedben (1342–1382) folyamatosan tovább terjedt az országban, a Szent György-legenda sárkányölő epizódjával együtt. Ebben nem kis szerepet játszhatott a *Gesta Ladislai regis* eredeti szövegét megőrző *Képes Krónika* (1358) százkettedik és százharmincharmadik fejezete. Szövegét a krónikakompozíció illusztrált példányában, a *Képes Krónika* néven közismert kódexben egy „P” iniciáléba foglalt miniatúra kíséri. Más elbeszélések is megjelentek ezekben az évtizedekben korábban ismeretlen, vagy elfeledett lappangó motívumokkal, részletekkel, földrajzi és személynevekkel (*Pozsonyi Krónika*, *Chronicon Monacense*, *Henricus de Mügelin német és latin nyelvű krónikája*). A Lackfi András vezetésével 1345. februárjában zajlott, a *Dubnici krónikában* (1476) megírt, tatárok elleni erdélyi győzelem alighanem szintén befolyásolhatta a ciklusok elterjedését.

A korszak emlékanyagában jól elkülöníthető együtttest képviselnek az újabban 1340–1360 közötti évtizedekre keltezett háromszéki és udvarhelyszéki falképek. A sorozatok nem azonosak. Ez egyrészt arra enged következtetni, hogy a történetnek ekkor még nem volt egy megszilárdult váza; de utal az udvarból kisugárzó eszmei háttérre is és elárulja a megrendelőik szellemi színvonalát, elvárásait, lehetőségeit és kvalitásbeli igényeit, amelyet a regionális tényezők még tovább módosítottak (Bögöz, Gelence, Homoródszentmáron, Homoródkarácsony, Sepsibesenyő I., Szacsva). Stílusban egy további kört alkotnak még a

néhány éve előkerült Kis Küküllő-széki Darlach és Kökös templomainak sorozatai. Nem egy regionális műhely („székely festőiskola”) produktumai, hanem éppen ellenkezőleg; az udvarból kisugárzó művészeti törekvések képviselői ezek a falképek, amelyek évtizedek folyamán gazdagodtak, újabb és újabb elemekkel, motívumokkal töltekeztek föl, azaz folyamatosan megfrissültek. A történet azonban nem pusztán új elemeket, friss szellemiséget olvasztott magába, de modern stílusokat is átvett, követett. Nem utolsósorban az utóbbi évtizedben előkerült falképeknek köszönhetően leszögezhető az is, a korábbi preconcepciókat cáfolandó, pontosabban megfordítandó, hogy a ciklusok az udvarból terjedtek el az országban, nem pedig fordítva. Három sorozat premontrei templomot díszített, de egy negyediknél is fölvetődik ennek a lehetősége. Statisztikailag ez a négyes szám persze elenyésző, s jogosan ébreszthet kételyeket. Mindenestre elgondolkodtató, fölveti továbbá az anyakolostor, vagyis Váradhegyfok (*Promontorium Varadiense*) esetleges közvetítő szerepét. Ezt az ingatag alapokon álló hipotézist írott források és képzőművészeti emlékek nélkül azonban egyelőre nem lehet bebizonyítani. Feltűnő és régészetileg is bizonyítható viszont, hogy a sorozatok egy része a magyarok tömegébe ékelődött, félnomád életmódot folytató kun, besenyő és jász etnikum szállásaival határos településeken található. Ez a jelenség egyáltalán nem lehetett, és szerintem nem is volt véletlen. A frissen keresztvíz alá hajtott, letelepedni nem akaró, de a tárgyilagosság kedvéért tegyük hozzá, hogy nem is igazán tudó, nehezen asszimilálódó, titokban még ősei isteneihez fohászkodó, pogány szertartásokat végző és temetkező, a nőkkel erőszakoskodó, s még számtalan egyéb atrocitást elkövető népcsoportokkal szemben a magyarok, nagyon is érthető módon, fölöttébb bizalmatlanok, gyanakvóak voltak. A különféle királyi privilégiumok (autonómia), katonai segéderőként való alkalmazásuk, a mindenkori nádor alá tartozó különleges jogállásuk ellenére a „kun (és besenyő) kérdés” sokáig vissza-visszatérő neuralgikus pontja maradt a magyar társadalomnak. A számos esetben rendkívüli módon kiélezett, gyakorta fegyveres konfliktusba is torkolló feszültséget a király (és utódai), hogy jóindulatukat megőrizze, és gátat szabjon a további rendbontásnak, hiszen hadseregének legfontosabb bázisát ők jelentették, toleránsan és roppant tapintatos diplomáciai módszerekkel igyekezett rendre leszerelni. Térítésükben nem kevés feladat hárult a ferences missziókra. Az ikonográfiai téma tehát fölhasználható volt, s kétségtelenül hathatós fegyvernek is bizonyulhatott, a velük szemben folytatott küzdelemben. A jogos önvédelem egy sajátos módját éppen e falfestmények jelenthették, ahol a „kun” rendszerint maga az ördög, a gonosz, akin a keresztény lovag, bár igen nehéz küzdelem árán, de végül győzedelmeskedik, éppen úgy mint egykor Krisztus a Sátán fölött. E teológiai párhuzam alapján válhatott a teljesen profán téma (Szent Györgyéhez hasonlóan) az egyház számára is elfogadhatóvá és kaphatott helyet a templomok többi, apologetikus célzatú falkép-ciklusai között, amelyet nem egyszer a passió stációival (Gelence) vagy más szentek legendáinak egyes jeleneteivel (Homoródszentmárton) állítottak párhuzamba. Nem csupán a kevés kiválasztott által látogatható kegyúri magánkápolnáknak vagy a még inkább elzárt szentélyben, hanem a tömegek előtt, vagyis a templomok hajójában és talán a külső falain is. Az egyház igyekezett a történetet a maga céljaira fordítani, a katonai agressziót a keresztes hadjárat méltóságává emelni és felruházni a keresztény szimbolika és rituálé elemeivel, ám ez a világi művészet fölötti gondoskodása azonban csupán részben sikerült, sikerülhetett. Midőn krisztianizálta a világi témát, némileg szabályozva azt, egy más eszmei síkra terelte, új tartalommal töltötte fel; a pogányok és eretnekek elleni hitvédelemre helyezve a hangsúlyt. A vérfagyasztó csaták durva naturalizmusba hajló történeti realizmusát, az érzéki jelenetek erotikus jellegét igyekezett tompítani. Ez a törekvése azt eredményezte, hogy a ciklusokban az erkölcsi oldal vált kiemelkedő jelentőségűvé. A világi oldalról pedig azzal a következménnyel járt, hogy a korábban az udvari protokoll hatósugarába tartozó lovagi bajvívás kiváltsága e sorozatok révén fokozatosan elnépiesedett. Az erdélyi együtteseken kívül a szepesi Vitfalva kis templomának néhány éve restaurált sorozata érdemel még külön

említést. Ekkor festették még a túróci Svábfalva és az 1382-ben kelt kiváltságlevéllel városi jogokat nyert gömöri Rimabánya templomainak itáliai stílusú kapcsolatokról árulkodó narratív ciklusait is. Bár a besenyő és kun együttélés még a 14. század második felében is jelentékeny problémákkal volt terhes, nagymértvű társadalmi integrációjuk már nem tette szükségessé a képzőművészeti propaganda bevetését.

A sorozatokban látható katonai viselet, a haditechnika, a párviadal, a tornajelvények és a címerek további más, a Nagy (I.) Lajos uralkodásának szinte egészét kitöltő, véres, kegyetlen háborúkat is fölidézik, mindenekelőtt a Küküllei János és a Névtelen Minorita által megörökített Itáliába vezetett megtorló hadjáratokat; a városok és várak (Apulia, Aversa, Canosa, Capua, Salerno stb.) bevételéért vívott, emberpróbáló kemény ostromokat is, amelyek elfoglalása nemegyszer csak ravasz, fortélyos cselek és taktikák segítségével sikerült, s amelyeknek élményei még eléggé frissek voltak. Zömükből a király maga is kivette részét; gyakorta küzdve elszántan az élvonalban; aki Tarantói Lajossal párbajozni készült; akit nem egyszer kellett hűséges harcosainak visszatartani életveszélyes, saját biztonságát kockáztató lépésektől, és aki számtalanszor adott példát katonáinak személyes bátorságáról tanúságot téve, amelyek egyébiránt a Névtelen Szerző elbeszélése szerint nem nélkülözték a Szent László-vonatkozásokat sem. Az e hadjáratokban résztvevő nemesek épségben hazatérve azután az általuk megrendelt falképsorozatokban voltaképpen ezeket a számukra olyan nagy jelentőségűvé vált (és többnyire győzelemmel végződő) ütközeteket örökítették meg a maguk, a családjuk és a szűkebb környezetük számára mintegy mementóként. Vagyis az eredeti históriát aktualizálták; olyan részleteket, jeleneteket, szereplőket vonva és toldva be, amelyeket és akiket csupán ők ismertek, számukra voltak fontosak. Olyan portrészerű vonásokkal fölruházott, jól azonosítható címeres pajzsokkal (például a Lackfiak sárkányos címere) küzdő katonák tűnnek föl, akikkel bajtársiasan összetartva vállt váll vetve együtt harcoltak. Közülük természetesen nem hiányozhattak ők maguk sem, de persze királyuk sem, akinek alakja kontaminálódott Szent Lászlóéval. Az ekkortájt készült sorozatok nemegyszer homályos képei, mint például Rimabánya ciklusának első jelenete, alighanem ebből a kontextusból fejthető csupán föl; továbbá amelyeknek bizonyos, mindezidáig talányos motívumai kizárólag az Itáliában látott, hallott irodalmi, művészeti élményekkel, impulzusokkal magyarázható. Ez a fajta aktualizálási szándék azonban nem csupán a kerlési ütközet sorozatainál érhető tetten, más témákba ágyazva is föl-fölbukkant.

Luxemburgi Zsigmond uralkodásának öt évtizede (1387–1437) a Szent László-ábrázolások legvirágzóbb korszakává vált. A kerlési ütközet képsorai látványosan megszorodtak országszerte és ekkor szilárdult meg végső szerkezete is. A históriák megrendelői továbbra is szinte kizárólag a világi arisztokrácia soraiból kerültek ki (Liptószentandrás, Szepesmindszent, Szentmihályfalva, Vörösalma, Tereske, Bibarcfalva, a Csíkszentmihály, Sepsibesenyő II., Sepsikilyén, Székelydália, Kászonimpér). Néha kevesebb, néha több jelenetből állnak, és néha még közvetlen stílusú kapcsolat is kimutatható közöttük. Egy sajátosság viszont valamennyin fölfedezhető. Nevezetesen az, hogy a Zsigmond-korban keletkezett sorozatok ugyanazt a politikai aktualizálódást tükrözik, mint amely Szent László önálló ábrázolásain is jól nyomon követhető a 14. század végén, 15. század elején. Nevezetesen, azt a folyamatot, hogy ikonográfiájában miként váltotta fel az *Athleta Christi* – *Krisztus bajnoka* szerepkörét az *Athleta Patriae* – *Haza bajnoka* tiszte, amelyet a bárd attribútum mellett egy új jelvény; az ország címere, vagyis a kettős kereszt pajzs, illetve zászló szimbolizált (Zsegra, Karaszko, Sepsikilyén, Bántornya). Néhány stílusú jellemző és ikonográfiai érdekesség ezekből az évtizedekből: a tereskei ciklus Szent László fiziognómiája a második váradi fejerekljetartó (1430 körül) kanonizálódott arcvonásait követi. Stíluskritikai alapon egyértelműen leszögezhető, hogy a székelydályai és a székelyderzsi ciklus festője ugyanaz volt. Tematikailag érdekes fejlemény, hogy Dályán az elhurcolt leány a magyarok ellen harcol, mintegy alátámasztva a 12. századi *Szent László-legenda* szerzőjének az elrabolt

leányról adott, nem éppen a legkedvezőbb színű, jellemzését. Ugyanitt az ütközzetel szemben Szent György-legendáját is megfestették mintegy párjaként. A sepsikilyéni ciklusban a magyar katonákkal szemben harcoló kun harcosok első alakulata szintén vágásos pajzzsal küzd talán taktikai cselből, az ellenfél megtévesztése miatt, de más magyarázat is elképzelhető. A Csík széki Kászonimpér templomában 2001-ben előkerült sorozat tematikai párdarabja egy részletesebben megörökített sárkányölő Szent György-jelenet. A két legenda együttes ábrázolása megtalálható még Vizsolyban is. A ciklusok megrendelőinek neve jórészt továbbra is homályba vész, de akad néhány kivétel is. Minden bizonnyal Anjou-kori krónikás hagyományt követ a toronyhelyi plébániatemplom ma már töredékes Szent László-históriája, amelynek az alsólendvai Bánffy család volt a donátora. Az 1410–1420 körüli karaszközi ciklusban, a jelenetsor elején lovagló dicsfény nélküli, talányos kilétű buzogányos férfialak alighanem szintén a kegyúr személyét rejt. A székelydezszi templomvár hajójának igényes kivitelű falképeit Huszka József tárta föl. A déli falon húzódó Saul-jelenet egyik fegyverese kezében tartott zászló fölirata nem csupán e jelenetet, de a vele szemben látható Szent László-ciklust is datálja (1419). Fölfedi továbbá megrendelőjének kilétét Ungi István fia, Pál személyében, aki a korszakkal foglalkozó művészettörténeti szakirodalom alighanem legtöbbször emlegetett donátora közé tartozik. A politikai érdekek és személyes devóció együttesen alakította a Bebek-familia magyar szentek iránt megnyilvánuló különleges viszonyát, amely művészetföldrajzilag is jól körülhatárolható. A mindenekelőtt a Szent László tiszteletében markánsan megragadható reprezentációjuk mögött – korábbi családi pozícióik révén – az egyházi és lovagi ideál egyaránt érvényesült. A Liga tagjai sorában tevékenykedő Bebek Detre ezt a kultuszt ügyesen a politika szolgálatába állította Nápolyi László oldalán, abból a pragmatikus megfontolásból, hogy a trónkövetelő behívásához az eszmei háttérrel és a jogalapot éppen Szent László tisztelete biztosította. Fiai, mindenekelőtt Bebek László, okulva apjuk politikai bukásából, megelégedtek e tisztelet kegyúri templomaikra szorítkozó terjesztésével. A gömöri Gecelfalva, Krasznahorka, Körtvélyes, Pelsőc, Rákos, Tornaszentandrás, Zsip és talán még Torna templomhajóinak falán megjelenő, s ekkortájt már konvencionálissá vált magyar király szentek, illetve titulusok ugyanis egyértelműen Bebek (III.) Detre fiainak keresztnéveire utalnak. A téma a 15. század közepétől fokozatosan elveszítette korábbi jelentőségét. Az elbeszélő szerkezet csupán egyetlen jelenetre redukálódott. Időrendben a korszak legkorábbi képzőművészeti emléke a bécsi egyetem magyar nemzetének első anyakönyvében (*Matricula Nationis Hungariae I. 1453–1629*) látható. 1488-ban Thuróczy János személynöki ítélőmester Augsburgban kinyomtatott *Chronica Hungarorum*ának második lapjára szintén a kerlési ütközet fametszete került. A téma ugyanakkor a falképfestészetből szinte teljesen eltűnt. Nagy számban jelent meg viszont székelyföldi és moldvai kályhacsempéken, nemegyszer ritka vagy korábban teljesen ismeretlen jelenetekkel (Csekefalva, Moldvabánya, Jászvásár).

A régi szakirodalom a freskóciklusok földrajzi elhelyezkedését – ősi, keleti motívumokkal, pl. a fejbenezés jelenetével együtt – a régi ország északi és keleti határát őrző, kiváltságolt katonanépek lakóhelyéhez kötötte: Gömörországhoz és a Szepesi Tízlándzsások vidékéhez, valamint Székelyföldre. Az újabb kutatások szerint az egész Magyar Királyság területén elterjedt volt a Lovagkirály tisztelete a 14. század végétől, amely a Magyar Király identitását jelentősen erősítő tényező volt.

A 17. századtól a törökellenes küzdelmek adtak ismét aktualitást a kerlési ütközet ábrázolásainak, amelyek ismét példaként állhattak a kereszténységért küzdő nemesség előtt. Az ütközet redukált jelenete látható Nyitra vármegye címerén; egy ismeretlen magyarországi festő táblaképen (Magyar Nemzeti Galéria, Régi Magyar Gyűjtemény) és a *Mausoleum* Szent László fejezetét illusztráló rézmetszeten. Megjelent a história egy feltehetőleg Domenico Rosetti velencei grafikus által készített rézmetszet kíséretében Tarnoczi István 1683-ban írt verses Szent László életrajzában is, amelyet 1734-ben Schmaltz Theotimus ferences festő

lemásolt egy nagyobb búcsúszentlászlói sorozatba. A pápai vár kápolnájának fala az 1694-es Conscriptio szerint „különbféle Szent László győzedelmes harcainak leírásával megékesített.” 1735. június 15-én Sopronban jezsuita iskoladráma keretében adták elő a történetet Esterházy Miklós herceg főszereplésével.

Részlet az *Énekek Szent László király tiszteletére* című könyvből – CD-melléklettel.
(Szerk. KOVÁCS Andrea–MEDGYESY S. Norbert. Magyar Napló, Budapest, 2012. 33–49.)

ORGONAKÍSÉRETEK

Készítette: KOVÁCS LÁSZLÓ, egyházzenesz, kántor, orgonista
(Sarlós Boldogasszony Ferences Templom, Gyöngyös)

Mise – Responsorium (válaszos zsoltár): *Elébe siettél, Uram...*

Mise – responsorium: Elébe siettél, Uram...

Elébe siettel, Uram, előréges ál-da-sek-kal,

Fekete koronát tettél drá-ga-kö-böt.

Fé-re kívánságát megadtad né-ki, és ajkának kéréseit nem tagadtad meg tő-le.

FEKETE KORONÁT TETTÉL... ELÉBE SIETTEL URAM...

Mise – Communio (áldozási ének): *Boldog az a szolga...*

Mise-communio: Boldog az a szolgáló...

Handwritten musical score for "Hymn to the Motherland" in F major, 4/4 time. The score is written on two systems of grand staves (treble and bass clef). The lyrics are in Hungarian. The first system contains the first two lines of the hymn, and the second system contains the next two lines. The music is written in a simple, accessible style with many ties and rests. The lyrics are: "Föld- any az a szelga, kit mikor Ura ejövend ében la-til: bi- zony mon- dom nek-tek, minden vagyona fö- le ren- de- ti." The score ends with a double bar line and the instruction "A. t."

Isten, első királyunkkal, aki frigyet kötöttél... (nr. 7.)

Isten első királyunkkal... (Segédanyag, nr. 7.)

pp *Andante*

This musical score is for a piano piece in B-flat major, 4/4 time. It consists of four systems of grand staves. The first system is marked 'pp' (pianissimo) and 'Andante'. The melody in the right hand is characterized by eighth-note patterns and some triplet markings. The left hand provides a harmonic accompaniment with chords and single notes. The piece concludes with a series of rapid sixteenth-note runs in the right hand.

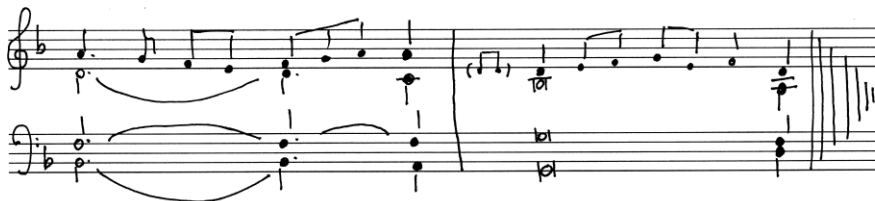
Áldott légyen Isten az ő kedves sok szentiben... (nr. 8.)

Áldott légyen Isten az ő kedves sok szentiben... (Segédanyag, nr. 8.)

This musical score is for a piano piece in B-flat major, 4/4 time. It consists of four systems of grand staves. The melody in the right hand features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The left hand accompaniment includes chords and moving lines. The piece ends with a final cadence and a series of sixteenth-note runs in the right hand.

Bakterének a Rábaközéből: Éjfél után egy óra már... (nr. 9.)

Bakterének: Éjfél után egy óra már...(Segédanyag, nr. 9.)

további kíséretváltozat a 9. segédanyaghoz.

Quesari parlando.

1. Éjfél után egy óra már, Szent László napja van már.

2. Örüljenek szíveikbe, Vigadjanak lelkeikbe!

3. Hogy Szent László lett patrónánk, Szent Mária edényünk.

4. Távozassa a döghalált, eresse ránk szent áldását!

5. Éjfél után egy óra már, Szent László napja van már.

Serény szolgát Úr kedveli... (nr. 11.)

Serény szolgát Úr kedveli...(Segédanyag, nr. 11.)

Zengd, magyar nemzetünk, Szent László szentségét... (nr. 13.)

Zengd magyar nemzetünk, Szent László szentségét... (Segédanyag, nr. 13.)

„ÉRTÜNK TÁMADT FÉNYES CSILLAG, VIRÁG ORSZÁG GYÖKERÉN”

Szent László király énekelt életrajza

Az előadás során magyarországi liturgikus, királyi udvari, közép- és kisiskolai, valamint források együttes alkalmazásával elevenítjük fel Szent László király (1040 körül–1095) tetteit, csodáit és szentté avatását (1192. június 27.). Az előadás Szent László földi életét, mennyei megkoronázását, azaz szentté avatását és élő, közbenjáró (advocatus) szerepét kapcsolja össze. A tételek rendjét a Lovagkirály életrajza és az egyes gregorián tételek liturgikus rendje (előesti vesperás és virrasztó zsoltosma) határozza meg. Az ünnep előestéjén, azaz vigíliáján – hasonlóan a 12. századi verses zsoltosmához, más néven *historiához*, – elmélkedünk Szent László életéről 800 esztendő legértékesebb forrásai segítségével. A főünnepen (sollemnitas) a mennyben megkoronázott („*Ladislaus honoratur, cuius caput coronatur*”) királyt köszöntjük. Arany János költeménye az 1345-ös tatárbetörés idején a váradi sírjából fölkelt, élő és közbenjáró Szentkirályt állítja példaként.

12–18. századi forrásokból összeállította: Medgyesy S. Norbert, művelődéstörténész, a PPKE BTK docense, a BÖSZK vezetője, a Szent László Társulat társelnöke

Június 26. – Vigília

Nyitó (vesperás-)antifóna a Szent László-zsolozsmából:

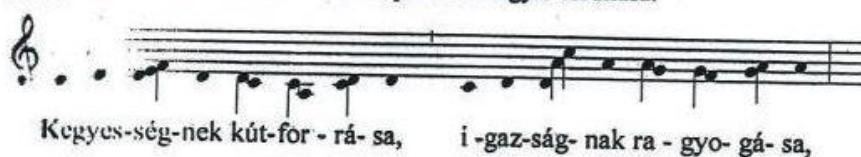
Fons aeternae pietatis, – lux superna veritatis, – tibi, Christe complacente Ladislao, nos tuente – fac consortes aeternorum – te laudantes gaudiorum.

1/a Zsoltárantifóna: *Fons aeternae pietatis*. Az első (előesti) vesperás zsoltárantifónája, ezzel együtt Szent László király ünnepe, június 27-e nyitóéneke. Sz. és D: *Isztambuli Antifonáé*, 1360 körül. Fordítása: 1/b ének (SZLÉ 23/a; CGH 2, 59).

Fons æ - tér - ne pi - e - tá - tis, lux su - pér - næ ve - ri - tá - tis,
ti - bi, Christe, conpla - cén - te La - dis - lá - o, nos tu - én - te
fac consórtes æ - ter - nó - rum te lau - dán - tes gau - di - ó - rum!

1/b Zsoltárantifóna: *Fons aeternae pietatis* magyar fordítása.

Kegyes - ség - nek kút - for - rá - sa, i - gaz - ság - nak ra - gyo - gá - sa,

legyen, Krisztus, tetszé - sed - re, hogy Lász - ló - tól vé - del - mez - ve
jussunk örök di - cső - ség - be, ve - le e - gyütt ör - ven - dez - ve!

Népének, emlékezve a Győrt alapító Szent István királyra és a Szűz Máriának történt ország-felajánlásra (1038. augusztus 15.):

Isten, első királyunkkal, aki frigyet kötöttél... 1–4. versszak (Szóló: Soós Réka – tekerővel):

Parlando

Is - ten, el - ső ki - rá-lyunk-kal, a - ki fri-gyet kö - töt - tél,
 Má - ri - á - val, Asz-szo-nyunk-kal párt-fo-gást pe - csé - tel - tél.
 A mi é - des a - tyá-ink-kal sze - rel-münk-höz es - küd - tél,
 Szent é - le - tű ki - rá-lyok-kal min-ket é - ke - sí - tet - tél.

8. **M**int Izraelt Egyiptomból Kánán földjére vitted,
 Azonképpen Szkítiából magyar népet vezetted.
 Pannóniának földében megörököstetted,
 És velük az igaz hitben magad megismerttetted.
9. **A**postoli királyunknak Szent Istvánt választottad,
 És mások közt Szent Lászlónak nagy kegyelmedet adtad,
 Szomjúságát magyaroknak általa megoltottad,
 Gyomrából a kösziklának forrásvizet adtad.
10. **Az** ő élte szentségének oly nagy volt méltósága,
 Hogy engedett kérésének szarvasok sokasága,
 Kikkel táplálta életét az ő magyar népének,
 Ki viszont hálaadást tett irgalmas Istenének.

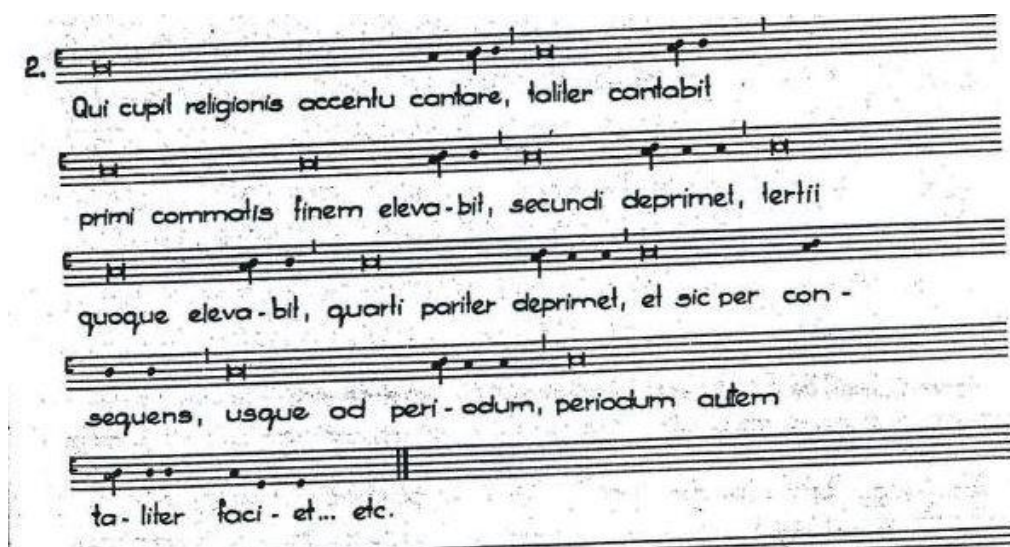
Könyörgő Mária-ének (moldvai népi gyűjtésből, a capella):

1. Mária, Istennek e Szent Anyja,
 Imádd Jézust miérettünk, bűnösökért, ó, Mária,
 Drágalátos szűz rózsza.
2. Mária, mennyei szép Hajnal,
 Imádd Jézust miérettünk, bűnösökért, ó, Mária,
 Drágalátos szűz rózsza.

RÉSZLET A SZENT LÁSZLÓ-LEGENDÁBÓL:

A középkori magyarországi olvasmánytónusban recitálandó.

Mintadallam:

Boldog László király kiragyogva kimagaslott Magyarország királyainak fényes nemzetségéből. Az igaz Isten ismeretében a keresztény hit rendkívüli tisztelője lett, Krisztusnak szolgálni lelke tiszta vonzalmával igen buzgón törekedett.

Mert bőkezű volt az ínségben, nagy türelmű a türésben, derűs király a kegyességben, a kegyelem ajándékaival teljességben, az igazság gondozója, a szemérem pártfogója, meggyötörtek vigasza, elnyomottak támasza, árvák megkönyörölője, gyöngék gyöngéd gyámszülője, a nyomorultak és nincstelenek szükségét bensőséges irgalommal gazdagon orvosolta. Természeti adottságaiban pedig az isteni irgalom különös kegyelme a kiválóság kiváltságával a közönséges emberi értékek fölé emelte. Mert erős volt a keze, tetszetős a külseje, s miként az oroszlánnak, hatalmas lába-keze, óriási a termete, a többi ember közül vállál kimagaslott: így árasztotta el az adományok teljessége, s ez már testileg is méltóvá nyilvánította a királyi koronára.

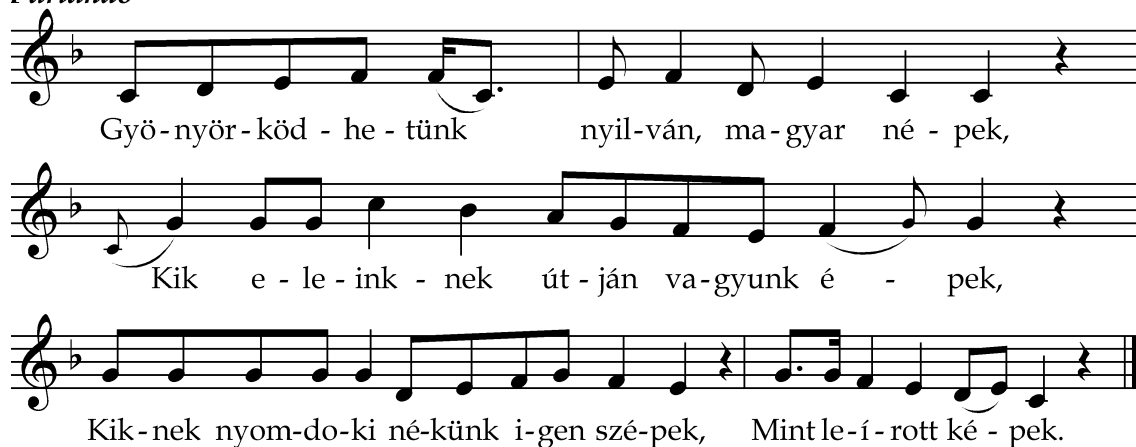
Részlet a *Képes Krónika* 103. fejezetéből:

(Szöveges előadás):

A kunokkal 1068-ban vívott kerlési – cserhalmi ütközetben Boldog László herceg megpillantott egy pogányt, aki lova hátán egy szép magyar leányt hurcolt magával. László, bár súlyosan meg volt sebesülve, mégis gyorsan üldözőbe vette lova hátán, amelyet Szögnek hívott. Már-már elérte és lándzsájával csaknem le is szúrta, de mégsem sikerült neki, mert sem az ő lova nem vágtatott gyorsabban, sem amazé nem maradt le egy kicsit sem, hanem körülbelül karnyújtásnyi távolság volt a lándzsája és a kun háta mögött. Odakiáltott hát Szent László herceg a leánynak: „Szép húgom, ragadd meg a kunt övénel, és vesd magad a földre!” Az meg is tette. [...] A szent herceg azután sokáig birkózva vele megölte, átvágván az inát. A király és a hercegek egész Hungária szerencsés seregével együtt örvendezve a diadalmas győzelemnek hazatértek. Nagy lett hát az öröm egész Hungáriában, himnuszokkal és imádságokkal áldották az Istent, aki győzelemmel ajándékozta meg őket.

Egy másik győzelem után László király így kiáltott vitézeinek: „Ne öljük meg ezeket az embereket, fogjuk el őket, és ha megtérnek, maradjanak életben!” (Thuróczy-Krónika)

A Szent Korona égi eredetének, a mogyoródi csatának (1074) és Vác alapításának históriája – a kislalföldi *Dőri énekeskönyv* (1763–1774) szövegével:

Parlando

Gyö-nyör-köd - he - tünk nyil-ván, ma-gyar né - pek,
 Kik e - le - ink - nek út - ján va-gyunk é - pek,
 Kik-nek nyom-do-ki né-künk i-gen szé-pek, Mint le-í - rott ké - pek.

5. **S**a Gézza herceg a váci mezőben
 Salamon királyt meggyőzte vitézen,
 A Szent Korona tétetett fejében
 A Gézza hercegnek.
6. **Ki** tette oda, azt senki nem tudta,
 De a Szent László testi szemmel látta,
 Hogy angyal volt az, aki ráhelyezte,
 Hogy lenne királlyá.
7. **A**zután azon a mezőn vadásztok,
 Gézza és László azon tanácskoztak,
 Egy szép templomot a Boldogasszonynak,
 Hogy ott rakassanak.
8. Nagy véletlenül egy szarvas elől jött,
 Egy templom helyet nyomával megjegyzett,
 Vadászok előtt sűrű erdőben ment,
 Dunába enyészett.
9. **Ez** a nagy szarvas sokaktól láttatott,
 De csak Szent László tudta, hogy Angyal volt,
 Kít az Úr Isten a végre bocsátott,
 Templomról jelt adott.
10. **A**zon a helyen Gézza Szent Lászlóval,
 Egy nagy templomot alapít klostrommal,
 Mely váci templom nagy erős munkával,
 Ma is fõnn álljon.
11. **I**dő jártában Gézza hogy meghala,
 Magyar Királyság Szent Lászlóra szálla,
 Kiben szerencsés győzedelmes vala
 Szent életű vala.
12. **I**stennek hozzá való sok jó tétin,
 Mint Gézza király, ő is elmélkedvén,

Hogy egy templomot mihelyre építsen
Királyi költségen.

13. Isten Angyala néki megjelenti,
Egy templomhelyet nékie megjegyze,
Kit fölépítvén meg is ékesítte,
Váradnak neveze.

KÖZÖS NÉPÉNEK: Szent László király, Istennek szolgálja...

(A legősibb Szent László-népének – *Cantus Catholici*, Kassa, 1674 – karorgona)

Szent Lász - ló ki - rály, Is - ten - nek szol - gá - ja,
Krisz - tus hi - té - nek i - gaz plán - tá - ló - ja,
Légy ma-gyar-ság-nak menny-ben szó - szó-ló - ja, És or-vos-ló - ja.

2. Kegyes voltából irgalmas Istennek, – Szent László király adattál e földnek, – Hogy szent híreddel útja igaz hitnek, – Lennél e népnek.
3. Magyar Koronát hogy fejére tévé, – Sok szent dolgokra mindjárt szívét vévé, – Római hitnek lőn nagy őrzőjévé, – Szent László király.
4. Azért őbenne Istennek telt kedve, – Mindenütt járván Isten előtt félve, – Szent Koronával azért lőn tisztel~~ve~~, – Szent László király.
5. Krisztusnak Anyját, áldott Szűz Máriát – Híven tisztelé, mint édes Asszonyát, – Ennek érezte országostul hasznát, – Szent László király.

Részlet Szent László király II. törvénykönyvéből: kiadták Pannonhalmán, 1077 után:

(Szöveges előadás)

A legkegyelmesebb László király idejében mi, Magyarország összes előkelői Pannónia Szent Hegyén gyűlést tartottunk és megvizsgáltuk, miképpen akadályozhatnánk meg a gonosz emberek üzelmét, és miképpen hozhatnánk rendbe nemzetünk ügyeit. Mindenekelőtt esküvel elhatároztuk, hogy ha főembereknek bármilyen rokonát lopás bűnében találják az egy tyúk értékén túl,

semmiképpen se rejthesse el vagy védhesse meg őket senki.

Részlet a szabolcsi zsinat határozataiból, 1092-ből (1092. május 20.)

(Szöveges előadás)

Ha valaki a vasárnapot nem tartja meg és az ünnepnapokat nem üli meg,
vagy a négy böjti időben és az ünnepek előestéin nem böjtöl,
avagy halottait nem az egyház mellett temeti el,
tizenkét napig kenyéren és vízen vezekeljen.

Részlet a szabolcsi zsinat (1092. május 20.) határozatából:

(Szöveges előadás)

Tiszteletre méltó László király elrendelte, s az összes jelenlévők helyeselték és szentesítették, hogy meg kell ünnepelni:
Boldog István király előestéjét;
és Gellért vértanút, amelyen szenvedett;
és három napot Szent Márton ünnepe alkalmából;
és három nap vigília-böjtöt Szent Péter ünnepe előtt.

Részlet Szent László *Legendájából* (szentté avatások, 1083):

(Recitálva a fenti dallamon:)

Boldog Lászlónak mennyei sugallatra az ötlött eszébe, hogy a szentek testét ne engedje tovább a porban feküdni. Így a pápa parancsát kieszközölve felemeltette a szent testeket: mármint Boldog István királyét, aki elsőnek mutatta meg az örök üdvösség útját a magyaroknak. Fiát, Szent Imrét, ki a király egyetlen fia volt. Továbbá Szent Gellért vértanú, Boldog András és Benedek remeték testét avattatta csodálatosan szentté.

A Szent Jobb megtalálása és a Szentjobb-monostor (Bihar vm.) alapítása 1084-ben:

(Javasolt kíséret: népi furulya)

Poco rubato

Óh, di - cső - sé - ges Szent Jobb Kéz
Me - lyet ma - gyar ó - hajt - va néz

Drá - ga kin - cse né - pünk - nek, s nagy ö - rö - me szí - vünk - nek.

Refr.: Ké - rünk, áldd meg or - szá - gun - kat
Ki - rá - lyun - kat mind - nyá - jun - kat

Óh, Szent Kéz, légy ol - tal - munk
És ö - rö - kős véd - paj - zsunk.

2. Mert koporsód felnyitattván, – Szent Lászlótól vizsgáltatván,
Más tagok eloszlottak, – téged épen talál^ltak.

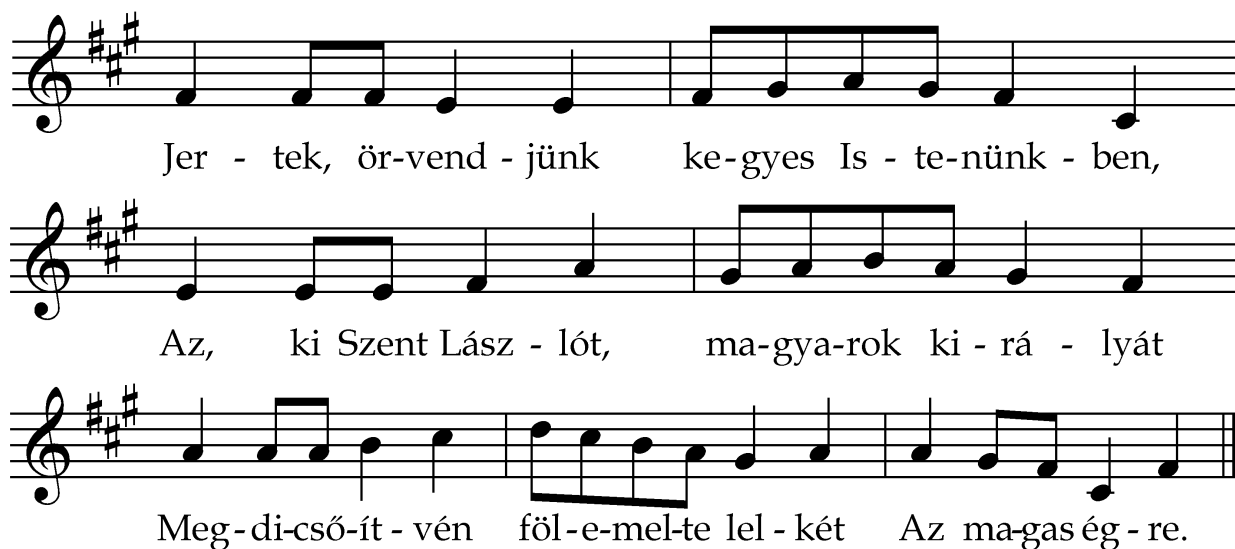
3. Által vittek Nagy Biharba, – tettek szép Apátúrságba,
melyet Szent László szerzett, – és Szent Jobbnak nevezt. Refr.: Kérünk...

4. Amiként ott fényeskedtél, – mennyi sok csudákat tettél,
kik tiszteltek tégedet, – vették segítség^ledet. Refr.: Kérünk...

Refrén: KÉRÜNK, ÁLDD MEG ORSZÁGUNKAT, KIRÁLYUNKAT S MINDNYÁJUNKAT,
– OH, SZENT KÉZ, LÉGY OLTALMUNK, ÉS ÖRÖKÖS VÉDPAJZSUNK!

A pápa Szent Lászlót jelölte ki az első keresztes hadjárat vezetőjének, de halála (Nyitra, 1095. július 29.) ebben megakadályozta:

(Javasolt kíséret: tekerő)

Jer - tek, ör - vend - jünk ke - gyes Is - te - nünk - ben,
 Az, ki Szent Lász - lót, ma - gya - rok ki - rá - lyát
 Meg - di - cső - ít - vén föl - e - mel - te lel - két Az ma - gas ég - re.

12. Gondolád és től fogadást, hogy indulsz
 Szép magyar néppel Jeruzsálem-földre.
 Kérnek, hogy császár-hatalommal indulj,
 Róla föl adtál.
13. Még is elkészülsz fejedelmi társul,
 Vad, pogány néptől, szerecseny töröktől
 Szent örökséget szabadítani – más az
 Isteni végzés.
14. Úrban elnyugszol, szomorú magyarnak
 Szent halálot, mert feketés ruhában
 Három esztendő-t-szaka gyászol, eltilt
 Muzsika szót is.

CSEND

A fenti, Isten, első királyunkkal, aki frigyet kötöttél... ének dallamára mondandó:

(LFZE – szólóének, a capella):

Oh, Szent László, édesatyánk, nyújtsd szent oltalmadat,
 Hogy ellenség jöjjön reánk, ne engedd fiaidat,
 Szentséged ne felejtkezzen, légyen a mi részünkre,
 Hogy az Isten emlékezzen feltett szövetségünkre!

Részlet a *Szent László-Legendából*:

Recitálja Matányi Marcell – BÖSZK:

Míg tehát a világegyetem Teremtője nagy csodákkal nyilvánította ki, hogy a szent király isteni erőben részesül, az Úr 1192. esztendeje június 27. napján szent teste dicsőségesen szentté avatott.

Június 27. – Sollemnitas

Bakterének a Rábaközéből

A falvakra éjszakánként vigyázó őr, a bakter gyakran recitatív stílusban énekelt, tüzre-vízre vigyázott, és előfordult, hogy köszöntötte a napi szentet. Június 27-re virradó éjszaka Rábatamási (Sopron vm.) község lakói ezt az éneket hallhatták, amelyben a járvány eltávolztatásáért is könyörögnek. Énekelte: Gábor Imre, szül. Rábatamási, 1891; gyűjtötte: Barsi Ernő.

Parlando rubato

2. Örülnek szíveikbe, – Vigad/janak lelkeikbe!
3. Hogy Szent László lett pátrónánk, – Szűz Má/ria édesanyánk.
4. Távoztassa a döghalált, – eresz/sze ránk szent áldását!
5. Éjfél után egy óra már, – Szent László napja van már.

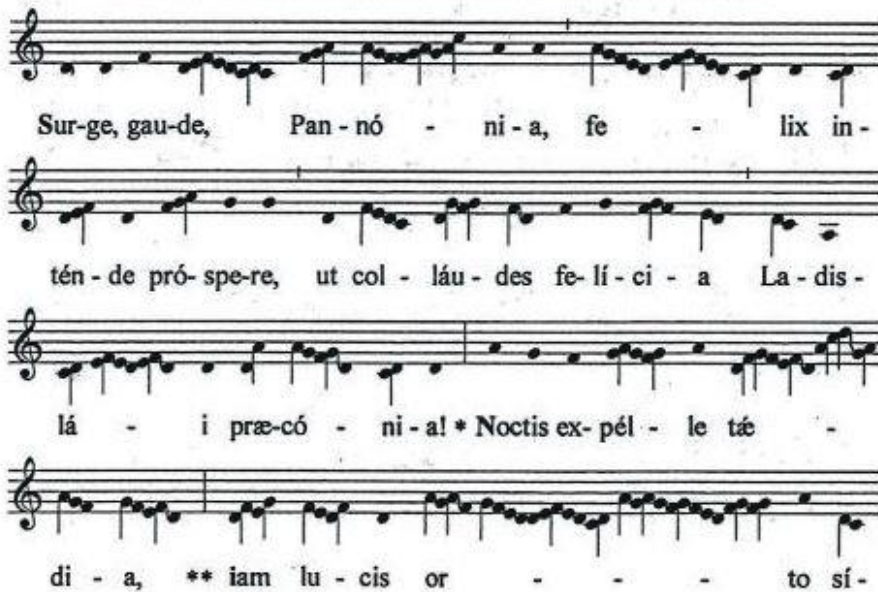
Ladislaua honoratur – cuius caput coronatur – regum rite generoso – de lapide precioso – datur illi dignitas – aeterna felicitas.

[7] A Szent László-zsoltosma egyik legsikerültebb, legjellegzetesebb tétele a **virrasztó zsoltosma 8. antifónája**, amely ugyancsak a mennyei koronázásra utal: **Ladislaua honoratur** (*Isztambuli Antifonáé*, 1360 körül, CGH 2, 61). *Fordítása:* László királyt népünk áldja, – a királyok koronája – ragyog fején, azzal ékes, – ékkövekkel fényességes, – övé a nagy méltóság, – örök égi boldogság.

Surge gaude Pannonia – felix intende prospere – ut collaudes feleicia Ladialsi praeconia. – Noctis expelle taedia, – iam lucis orto sidere.

8 A Szent László-zsolozsma tartalmában, zenéjében és szövegében egyik legszebb tétele a **9. responzórium**: „Kelj fel, boldog Pannónia, – öregbítsed jó sorsodat, – ünnepeve boldogságát, – a Szent László diadalmát! – Űzd el már az éj unalmát – Felébredt csillagfény alatt! – Serkenj fel, és Urad dicsérd, – mert nemzedet vitézeként – László által ő mentett meg: – Elfogadta rendeletnek, – Akár idők előtti fényt. – Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek.” (*Isztambuli Antifonále*, 1360 körül.) A „Kelj fel, boldog Pannónia” szöveggel Szent László király ünnepén erre az énekre kelt fel a Nap Magyarországon, a Lovagkirály országában.

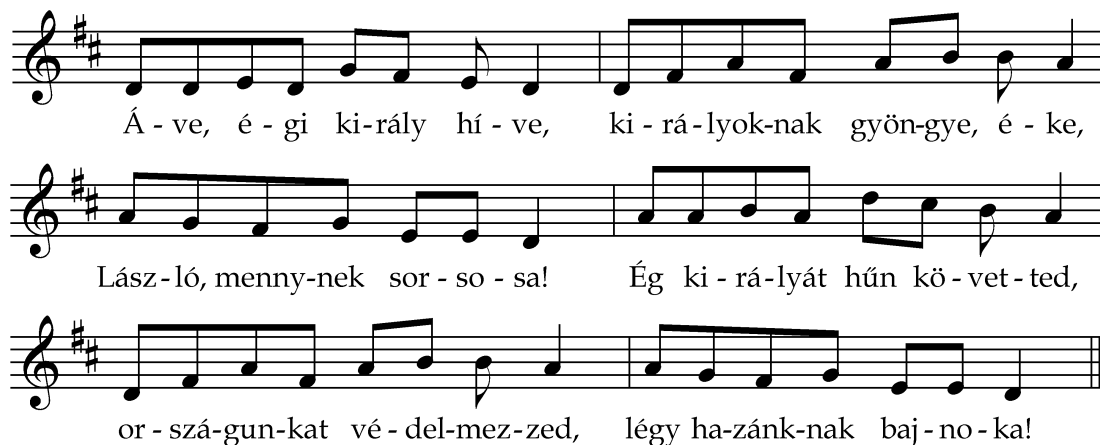

Sur-ge, gau-de, Pan - nó - ni - a, fe - lix in -
 tén - de pró-spe-re, ut col - láu - des fe - lí - ci - a La - dis -
 lá - i præ-có - ni - a! * Noctis ex - pél - le tæ -
 di - a, ** iam lu - cis or - - - to sí -

de - re! ∇ Sur-ge, col-láu-da Dó-mi-num, qui - a de vi-ris
 sán - gui - num per hunc sal-vá-re vó - lu - it, et lí-be-rá - re
 stá - tu - it te lu - cis an - te tér - mi - num! * Noctis.
 ∇ Gló-ri - a Pa-tri et Fí - lí - o et Spi-rí - tu - i
 San - cto. ** Iam lu - cis.

KÖZÖS ÉNEK: A Szent László-himnusz: Áve, égi király híve

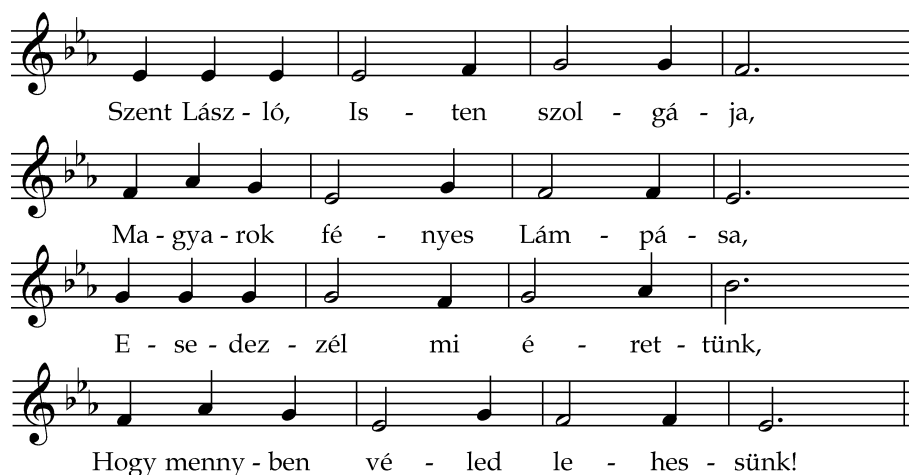

Á - ve, é - gi ki - rály hí - ve, ki - rá - lyok - nak gyön - gye, é - ke,
 Lász - ló, menny - nek sor - so - sa! Ég ki - rá - lyát hűn kö - vet - ted,
 or - szá - gun - kat vé - del - mez - zed, légy ha - zánk - nak baj - no - ka!

2. Menedéke magyaroknak, – Örök társa angyaloknak, – Égi kegynek eszköze.
 Üdvözlégy, ó, kiváltságos, – Híres, neves, igazságos, – Jó ítélet védnöke.
3. Vigadozzál, magyar nemzet, – Harsonáld, énekelj – Új királynak új dalod!
 Boldog Várad, szálljon híred, – Növekedjék dicsőséged, – Visszhangozzák századok!
4. Krisztus, földről himnusz szárnyal, – Hozzád, aki keresztfáddal – Magadhoz vonsz népeket.
 Szentek útja Te vagy égbe, – Az örökös dicsőségbe, – Néked áldás, tisztelet! Ámen.

RÉSZLET A SZENT LÁSZLÓ-SZEKVENCIÁBÓL
 (Dallamát lásd a *Segédanyag* 7–10. oldalán):

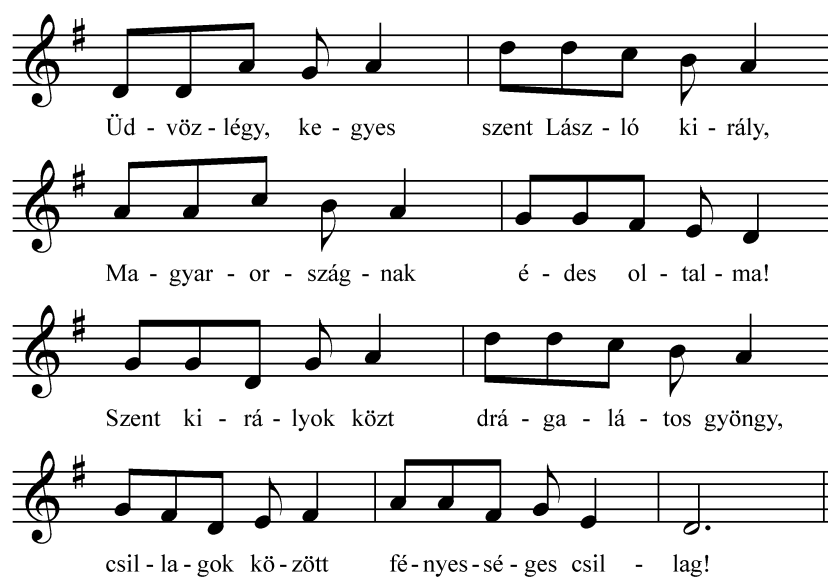
Új dicséret szava zengjen, a királynak énekeljen ujjongásunk dallama.
 Mint a lépesméz, az ének olyan édes, a dicséret László királyt zengje ma.
 Királyunknak szóljon ének, erősítse a dicséret mennyországi hangjait!
Ő a lépcső, magyar nemzet rajta lépdél az egeknek trónjához Pannónia.
Híre, neve égis szárnyal, eljut sebes híradással földünk négy határra.
 E házban meghallgatást nyer mindenre, mit kér az ember, ha a király pártolja.
 Véle semmi kardcsapást, ellenséges támadást nem retteg már a haza.
 Önlelkéből, rejtettségéből csillag támad a világnak, tündökölnék a csodák.
 Erejével, győzelmével ellenségnek, barbár népnek futamítja nagy hadát.
Dicsősége királysarjnak, áve, üdve magyaroknak, értünk támadt fényes csillag,
virág ország gyökerén.
 Királyt adó szent gyökérzet, igaz hittel a dicséret néked is zeng ember-ének te neved ígézetén.
 Urunk, ki megkoronáztad, hallgasd meg, kik itten áldnak, s szent királyunk hű szolgálait ez életből egykor átvidd mennyei palotádba.
 Akik hírét együtt zengve összegyűltünk örvendezve, add, hogy véle találkozzunk,
 és megnyervén eljuthassunk az örök boldogságra. Ámen.

KÖZÖS ÉNEK: Szent László, Isten szolgája:

Szent Lász - ló, Is - ten szol - gá - ja,
 Ma - gya - rok fé - nyes Lám - pá - sa,
 E - se - dez - zél mi é - ret - tünk,
 Hogy men - ny - ben vé - led le - hes - sünk!

2. Ó, Szent László, magyar király, – Mi nemzetünk óhajtva vár, – Imádkozzál miérettünk, – Hogy Isten kedvében legyünk!
3. Szent László, verd ellenségünk, – Ördögöt üzd el mitőlünk, – Ó, Szent László, légy oltalmunk, – Ne pusztuljon mi országunk!
4. Kiért dicséret Atyának, – Légyen az ő Szent Fiának, – Mi országunk oltalmának, – Boldog Szent László királynak. Ámen.

ARANY JÁNOS: SZENT LÁSZLÓ (legenda – lásd a *Segédanyag* 60–63. oldalán)

KÖZÖS ZÁRÓÉNEK: ÜDVÖZLÉGY, KEGYES SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY!

Üd - vöz - légy, ke - gyes szent Lász - ló ki - rály,
 Ma - gyar - or - szág - nak é - des ol - tal - ma!
 Szent ki - rá - lyok közt drá - ga - lá - tos gyöngy,
 csil - la - gok kö - zött fé - nyes - sé - ges csil - lag!

2. Szentháromságnak igaz szolgája,
 Jézus Krisztusnak jó tanítványa,

Te Szentléleknek tiszta edénye,
Szűz Máriának választott vitéze.

3. Testedben ékes, karodban erős,
Lelkedben fényes, szívedben bátor,
Igaz ügyeknek gondját viselted,
A szegényeknek te voltál oltalma.
4. Mert kiválasztott a Szűz Mária,
És felmagasztalt sok ajándékkal,
Hogy Te őrizzed, s megoltalmazd,
Néki ajánlott jó Magyarországot!
5. Dicsérnek Téged szent zsolozsmával,
Papok, diákok és városnépek,
Dicsérnek téged magyarok, mondván:
Üdvözlégy mennyben, Szent László királyunk! Ámen.

Szindarab

ILLEI JÁNOS

SALAMON KIRÁLY, LÁSZLÓNAK FOGLYA*Játék hét kimenetben*

(Kassa, jezsuita gimnázium, 1767)

Az allegorikus szereplők énekeit korabeli más iskoladráma-források
Benyák Bernát: *A megszegyenült irigység, azaz Salamon magyar király* (Nyitra, 1772);
Friz András (1718–1790): *Salamon*
 alapján összeállította: Medgyesy S. Norbert

ARGUMENTUM

Az egyik legjelentősebb jezsuita drámaíró, Illei János (1725–1794) *Salamon király, Lászlónak foglya* című történeti játékát elsőként Kassán, 1767-ben látta a közönség. A darab forrása: Antonio Bonfini *Rerum Hungaricarum Decades* című művének (1488–1497) 2. tized 4. könyve.

A hét kimenetelből álló történeti játék a mosoni síkságon játszódik, 1080-ban. A cseldrámák körébe tartozik, hiszen az 1074-ben a trónról elűzött, pártütő Árpád-házi Salamon volt király itt is cselt forral Szent László ellen, akit három évvel korábban, 1077 tavaszán az egész ország választott a királyi trónra, és azóta is szeretett. Illei János a Zabolts (Szabolcs) nevet adja annak, akit Bonfini említett krónikája küldöncnek említ. A Salamon fővezéréként tevékenykedő Zabolts sebét a kegyes László bekötözi és nem hajlandó elfogni, mire Zabolts – lelki tusakodás közepette – elmondja László királynak Salamon tervét: tárgyalni szeretne Lászlóval, de a szomszédos barlangban elrejt katonáit, hogy egy bizonyos jelre jöjjenek elő, és öljék meg unokaöccsét, Lászlót. A Lovagkirály töpreng, hogy mit tegyen, mert szereti unokabátyját, Salamont, és annyi viszály után kerülni szeretné a testvérgyilkosságot és az ország további pusztítását. Ennek érdekében – és az ország főrendjei akarata ellenében – még a trónt is hajlandó visszaengedni Salamonnak. A rövid történeti játék 6–7. kimeneteleiben összetalálkozik Salamon és László a mosoni síkságon. Salamon haragtól és bosszútól ég, de a Lovagkirály békülni szeretne. Mivel ellenfele erre nem hajlandó, a visegrádi várba zárátja Salamont.² A zárójelenetben – Friz András *Salamon* című drámájából átvéve – Szent László Magyarországot Szűz Máriának ajánlja, őt teszi meg királynévá.

A barokk iskolai és iskolán kívüli színjátszásból szinte nélkülözhetetlen allegorikus figurák az egyes szereplők tulajdonságait jelenítik meg a színpadon vagy igyekeznek befolyásolni a tényleges szereplőket.

² Kritikai kiadása: *Jezsuita iskoladrámák. Ismert szerzők*, s. a. r. ALSZEGHY Zsoltné – CZIBULA Katalin – VARGA Imre, Argumentum – Akadémiai, Budapest, 1992, 299–324. (RMDE XVIII. század, 4/1.) Népszerűsítő kiadása mai helyesírással: *Iskoladrámák. (XVIII. század) A magyar dráma gyöngyszemei*, szerk. DEMETER Júlia, Unikornis, Budapest, 1995, 187–204.

SZEREPLŐK

Főszereplők:

1. László király
2. Salamon király
3. Szabolcs (katonai fővezér Salamon, majd László mellett)

Kisebb szerepek:

4. Első Vezér
5. Második Vezér
6. Harmadik Vezér
7. Martinus püspök
8. Prologus
9. Epilogus

Allegorikus és egyben énekes szerepek:

10. Bosszúállás (Poena)
11. Csalárdság (Dolositas / Fallitia)
12. Harag (Dolor / Tristitia/ Ira)
13. Kevély Irigység (Superbia et Invidentia)
14. Ravaszság (Dolus / Casuistica)
15. Ébrenvigyázás (Vigilantia, néma szerep)

SOKAT GONDOLKODTAM A RÉGI ATYÁKRÓL....

Az alábbi, dél-dunántúli népdalt a somogyi Nemespátró hagyománya őrizte meg. Ez a község Surd szomszédja, ahol a *Röpülj páva, röpülj...* kezdetű, méltán szimbolikussá vált népdalt gyűjtötték. A *Fújnak a fellegek...* kezdetű népdal a Páva-dallam változata: ötfokú (pentaton) hangsoron énekel kvintváltással, a magyar népzene régi stílusának egyik ékes példája:

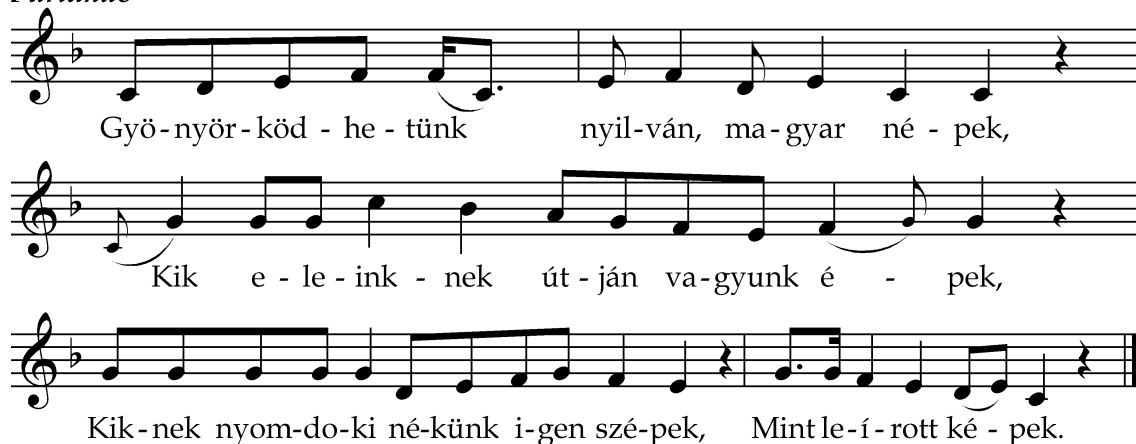
1. **Fújnak a fellegek** Somogy [Bihar] megye felől,
Sokat gondolkodtam a soraink felől.
2. Sokat gondolkodtam még annak előtte,
Felségednél sorsunk el vagyon rendezve.
3. Sokat gondolkodtam a régi atyákról,
E világon való sok bujdosásinkról.

PROLOGUS – ELŐHANG

1.
Kedves, kegyes Vendégek, fő rendek, méltón főt hajtván ma tisztelgünk.
Nemes, eszes személyek, ősz fejek: köszöntünk, üdvözlünk!
Szívünket hívségünkért kitesszük, noha megvalljunk,
csekélység, mit mutatunk.
2.
Való, Salamon királyon László irgalmasságot téssen, s vitézen bosszút áll,
ami illeti, életét, szentségét játszuk, rajzoljuk mind kettőnek.
Előtökben adjuk, mint tudhatjuk. Lássátok, halljátok, mit csinálunk!
3.
Ki vermet ás másnak alája, magának lesz az koporsója,
Azon kútba esik, maga megtapasztalja, maga lába szakad, Salamon ennek a példája.
4.
Nagyra vágyók, példát vegyetek Salamonról, kit szemléltetek,
Hogy bánt vele vak szerencse, keseregjétek,
Mely szerencse szembekötve jár, megértsetek!
5.
Ne csudáld hát, hogy maradandó királysága nem volt állandó,
Mert gyöngy olvad, gyémánt hasad, ember halandó,
Rózsa lankad, ruha szakad, mint rothadandó.

EPIKUS-HISTORIKUS NÉPÉNEK

A Szent Korona égi eredetének, a Salamonnal vívott mogyoródi csatának (1074) és Vác alapításának históriája – a kislalföldi *Dőri énekeskönyv* (1763–1774) szövegével.
(LFZE – citerával: Dömény Krisztián, éneklő Sárközi Mária Stella, LFZE)

Parlando

Gyö-nyör-köd - he - tünk nyíl-ván, ma-gyar né - pek,
Kik e - le - ink - nek út - ján va-gyunk é - pek,
Kik-nek nyom-do-ki né-künk i-gen szé-pek, Mint le-í - rott ké - pek.

5. **S** a Gézza herceg a váci mezőben
Salamon királyt meggyőzte vitézen,
A Szent Korona tétetett fejében
A Gézza hercegnek.
6. **Ki** tette oda, azt senki nem tudta,
De a Szent László testi szemmel látta,
Hogy angyal volt az, aki ráhelyezte,
Hogy lenne királlyá.
7. **A**zután azon a mezőn vadásztok,
Gézza és László azon tanácskoztak,
Egy szép templomot a Boldogasszonynak,
Hogy ott rakassanak.
8. **Nagy** véletlenül egy szarvas elől jött,
Egy templom helyet nyomával megjegyzett,
Vadászok előtt sűrű erdőben ment,
Dunába enyészett.
9. **Ez** a nagy szarvas sokaktól láttatott,
De csak Szent László tudta, hogy Angyal volt,
Kit az Úr Isten a végre bocsátott,
Templomról jelt adott.
11. **Idő** jártában Gézza hogy meghala,
Magyar Királyság Szent Lászlóra szálla,
Kiben szerencsés győzedelmes vala
Szent életű vala.

ELSŐ KIMENETEL

SALAMON, SZABOLCS

SALAMON: Hadd el a többi: a királyi névvel ne fonnyaszd kedvemet, barátom! Nem engem illet.

SZABOLCS: Megbocsáss, felséges uram, én országunkban még egyéb királyt nem ismerek.

SALAMON: Mi jó hasznom e pípés-púpos névben, ha belül üres? Hiába csatáztam mindeddig. Hiába izzadott homlokom a kardvillongások között. Ímé, László, a negédes, tobzódik sajátomban, elnyomott legutoljára is.

SZABOLCS: A földi háború változik, mint a tündér, és mint a kockának, soha nem bizonyos perdülése. Imént hozzánk, most meg Lászlóhoz csapta magát. Ne törődjünk véle! Nincs még László kezében az ország aranyalmája, sem fejében koronája. Egyedül csak melléd szegődött mind a kettő.

SALAMON: Úgy, de másnak szolgál mind a kettő. Én neveztetem királynak, és amaz süvegeltetik. Elhódította tőlem a magyar népet esküdt pártosom. Ő szájátul függ az egész ország. Mostoha szerencse, így, így játszasz Salamon magyar királlyal? Szégyen, gyalázat!

SZABOLCS: Úgy vagyon. Sima talpú a hercegek méltósága, és mennél nehezebb tetejére emelkedni, annál könnyebb róla lecsúszni. A mennykövek is közelebb érik a szálos tornyokat. Mindazonáltal, azon Isten, ki e mostani eseteket fejedre hárította, valamint megbiccintette lábadat, úgy talpra is építhet, s visszatérítheti jussodat.

SALAMON: Visszatéríti-e hát?

SZABOLCS: Vissza, ha úgy fog tetszeni.

SALAMON: Micsodát? Tehát ha csak úgy fog tetszeni? Nem, nem hagyom magamat. Esküszöm bosszúálló pallosomnak élére, szembe szállok, üstököt vonok az ellenem dörgő egekkel. Hátraköttem ma Lászlónak kezeit, és itt pöngettetem véle a láncot. Nem tudja az eszeveszett, mire mehet elméjével Salamon király, ha megcsökkent ereje fegyverének!

SZABOLCS: Miben füstölög fejed, felséges király? Tűzbe, vasba kész vagyok éretted.

SALAMON: Hívségedet tapasztaltam mindenkor. Te élesztetted lankadtságomat.

SZABOLCS: El sem pártítja tőled szívemet semmi eset.

SALAMON: Kiszabtam Lászlónak az időt és órát, amelyben ezen a téres mezőn ide jelenjünk mind a ketten vitéz és fegyver nélkül, hogy megegyezzünk, kié mely része légyen Magyarországnak, és hogy több követ ne fűjjunk egymás ellen.

SZABOLCS: Helyesen bizonyára, fölséges király! Mert mi nem sül ki az atyafiak között pattant szikrából? Tönnön magad...

SALAMON: De mégis forr bennem a méreg! Egy égben két napot, egy királyi székben két koronás fejet, egy hüvelyben két kardot soha senki sem látott.

SZABOLCS: Az istenért, mi módon kerítéd hálóba?

SALAMON: Vítatni fogom, hogy az egész Magyarországból kibogározzon teljességgel. Ezen szerrel szent lesz a békesség közöttünk. Máskülönben egy csepp véremig fogok vagdalkozni királyságomért. „László, László, atyámfia”, teli torokkal fogom kiáltani. Hallván te ezeket, tüstént melléje lövellj fegyveres kézzel! Verd vasba és lóddítsd által a pozsonyi várba! Engemet ismerjen immár egyszer koronás, igaz urának Magyarország, és rettegjen!

Ezen *(mutatja néki, hol vagyon)* halom alatt kanyarodik egy setét barlang.

Huszadmagaddal szorulj gyomrába. Ébren várjad említett kiáltásomat!

SZABOLCS: Tetszik a bölcs találmány. Ezt soha meg sem álmodhattam volna!

MÁSODIK KIMENETEL

SZABOLCS és az allegóriák: KEVÉLY IRIGYSÉG, TSALÁRDSÁG, BOSSZÚ-ÁLLÁS

SZABOLCS: Be súlyos parancsolat! Már is látom az iszonyú zűrzavart, amelybe zagyválja országunkat Salamon, a méregette. Magát édes hazánkat szégyen kótyavetyére fogja vetni, gyökeréből kimetszeni. Szegény anyám! Gyámoltalan hazám, Magyarország! Ha pedig László herceg nyomát veszi a hímes álnokságnak, szent Isten, mit várhatok én nyakamra Salamonnal? Mihez ragaszkodjak? Becsületemet, életemet kötöttem Salamon szolgálathoz. Ha embere leszek hitemnek, ha törbe ejtem ugyan Lászlót, de ő (amint mestere az effélének) kitépi magát belőle, hányadán lesz a dolgom? De már késő. Salamonnál nagyon kezem. Királyomat, akármi legyen is, el nem hagyom. Tekintsük meg a barlangot! De reám üget valaki. *(Tekintgete mindenfelé.)* Elrejttem magamot, míg sarkamon nem érnek szemei. *(Elbújik az halom mögé.)*

A' KEVÉLY IRIGYSÉG biztatja magát, a BOSSZÚÁLLÁS pedig len ellent-áll:

KEVÉLY IRIGYSÉG	Mi fényes, mi gyönyörű nap ez, Örömet tesz reménységemhez. Nagy kár volna, Ha elmúlna Szívem' homálya nem tisztulna.
-----------------	--

TSALÁRDSÁG	Csalárdságként kérlek, Menj odább, az ajtó nyitva vár, Kívánt királyságra utat tár! Éppen ne félj, Semmi veszély Cserbe nem ejt, buba ne vesszél!
------------	--

BOSSZÚ-ÁLLÁS	Ne bízzál, mert vissza kergetlek! Királyi széktől hátra vetlek, Szemtelen vagy, Fortélyod nagy, Mindennek inkább jobb, békét hagyj!
--------------	---

HARMADIK KIMENETEL

SZABOLCS és LÁSZLÓNAK kész VEZÉREI

ELSŐ VEZÉR *(néznek mindenfelé)*: Itt még a fű sem rezeg.

MÁSODIK VEZÉR: Itt sincs mitől félnünk. Bízvást eljöhet László király.

HARMADIK VEZÉR *(reá akad Szabolcsra)*: Ki vagy?

ELSŐ VEZÉR: Mi lelt? Mi dolog? Talán valami rosszra tapodtál?

HARMADIK VEZÉR: Ide vezérek!

MÁSODIK VEZÉR: Kicsoda? Nem Salamonnak kémje?

HARMADIK VEZÉR: Lódingja, köntöse Salamon hercegé.

ELSŐ VEZÉR (*hozzámegy*): Szerencsétlen, micsoda fergeteg vetett ide?

(*Néki méri a kardot. Szabolcs pedig bolonddá teszi magát.*)

HARMADIK VEZÉR: Megficomodott esze, menjen dolgára!

MÁSODIK VEZÉR: Amint arányzom, igen is eszén jár ez az ember. Szánt szándékkal tetteti magát, hogy valami olyast ki ne böffentsen, ami megégetné a száját. (*El akar esni.*)

HARMADIK VEZÉR: Ihon hanyatt-homlok esik. Gyámolítsuk a szegény bolondot!

SZABOLCS: Jó barátim, ugyan mivel vétettem?

ELSŐ VEZÉR: Ebnek vagy barátja, nem nékem. László magyar királynak címerit tarsolyunkon nem látod, tökéletlen?

SZABOLCS: Oda vagyok, ha fel nem adom, amit főzők! De hová lesz hitelem?

ELSŐ VEZÉR: Mit dörmögsz magadban? Szólj egyenesen izibe!

SZABOLCS: Vitézek, akarjátok tudni kivel vagyon közötök? Ellenségekkel, Salamonnak fővezérével. Szabol... Majd ki mondtam. – Nevemen ne törjétek fejetek, mert ki nem mondom! Egy szó úgy, mint száz, markomban Lászlónak élete, szabadsága.

ELSŐ VEZÉR (*néki szegezi kardját*): Halálnak fia vagy!

SZABOLCS: Csak rajta, nem bánom. (*Ő is kardot ránt.*) De mégis a titkot magammal viszem a másvilágra.

ELSŐ VEZÉR: Tehát, amint keresed, úgy vedd hasznát. (*Megvagdalkoznak.*) Patkolj pokolba! (*Megsértetik Szabolcs kezét.*)

SZABOLCS: Jaj, jaj, istentelen!

MÁSODIK VEZÉR: Kell-e több, világ kevéske? Majd én is megpróbálom rajtad László királynak magyar acélját.

SZABOLCS: Hagyj békét!

ELSŐ VEZÉR: Kipöketem véle hamis lelkét! (*Által akarja verni.*)

NEGYEDIK KIMENETEL

LÁSZLÓ, SZABOLCS, 1–3. VEZÉR

LÁSZLÓ: Az istenért, micsoda vérontás ez? Tedd hüvelyébe a fegyvert! Sajnálom, amint ellenem buzog Salamonnak forró mérge.

SZABOLCS: Felséges király!

ELSŐ VEZÉR (*néki indul a karddal*): Ravasz lélek! Ismét...

LÁSZLÓ: Tedd vissza, mondtam!

ELSŐ VEZÉR (*visszateszi*): Nem tudod, felséges király, kicsoda álnok hamissággal bír ez az istentelen!

LÁSZLÓ: Beszéld el!

MÁSODIK VEZÉR: Bolondnak tetette magát, hogy elbocsássuk. Midőn pedig néki szegeztem kardomat, visszaszegezte ellenem pallosát. Meg is vagdalkozott vélem.

LÁSZLÓ: Dicsírem iránta. Amihez kezével nem férhetett, eszével próbálta. Ne (*odaadja a maga kendőjét*) a kendő, kössétek bé, ahol megvéreztétek! Vigyétek orvosomhoz, onnan ha béforr a sebe, akkor meg Salamon udvarába.

HARMADIK VEZÉR: Ezt nem vártam volna!

SZABOLCS: Isten lesz e kegyességnek fizetője, felséges király. Én meg nem hálálhatom.

ELSŐ VEZÉR: Tehát, aki nem érdemes, hogy a magyar földet tapodja, ily becsülettel menjen el tőlünk?

LÁSZLÓ (*visszaveszi a kendőt, maga törli a sebet*): Sőt, én magam törölöm ki sebeit. Ezt a büntetőbélyeget vigye Lászlótól Salamonnak fülébe.

SZABOLCS: (*Szinte magában:*) Miért nem súgom meg a veszélyt ily kegyes hercegnek? (*László felé fordulva:*) Pirul az orcám, ó, kegyes király, midőn ország pálcájához született kezeid ellenségednek sebeit illetik.

LÁSZLÓ: Nem barátom, az ország pálcáját még a minap készakarva Salamonnak odaengedtem. Ő parancsoljon a magyar népnek szerencsésen!

SZABOLCS: Annak uralkodását sokáig el nem nyögheti a magyar.

LÁSZLÓ: Nem tehetek róla, én megelégszem egy csekély szegletével is az országnak, csak tartós legyen a szövetség és a béke közöttünk.

SZABOLCS: Nem fér ez a szövetség Salamon fejébe. A békességre nem édesíthetik.

LÁSZLÓ: Meglesz, reménylem, még ma, ezen a helyen.

SZABOLCS: Adná Isten! De, ó, herceg! Mit mívelek? Hol a hitel, hol a titok...?

LÁSZLÓ: Tudom, sebedet jajgatod, kedves barátom.

SZABOLCS: (*Magában:*) Felbontom a Salomonnal kötött szövetségemet, nem véték véle! Megérdemli életét, ez a hazánk szerető fejedeleme. – (*Lászlónak kiáltja:*) Ó, herceg! Sokkal inkább fáj nekem a te sorsod. Vigyázz magadra, kérlek, mert ma, midőn kezet akarsz fogni Salomonnal, a békesség helyett láncot fogsz pöngetni a pozsonyi várnak mélységében.

LÁSZLÓ: Mit mondasz? Csak kettecskén leszünk szemben és minden fegyver nélkül... Vagy Salamon új ravaszságot sző...?

SZABOLCS: Sző, igenis! Ezen (*megmutatja*) halom alatt csavarodik egy barlang. Midőn ezen szókkal, „László, László, atyámfia!” lármát fog ütni Salamon, hús vitéz tör ki a barlangból, és tégedet megragadnak.

LÁSZLÓ: Szent Isten! Mire nem vetemedik Salamon! Salamon! Hát, így készülsz a szövetségre?

SZABOLCS: Meg ne ütközzön szíved! Mellőzd el a veszélyt, felséges király!

LÁSZLÓ: Lesz gondom reá. De valaki... (*Eleibe megy egy vezér.*)

SZABOLCS: Ha kétes beszédem, rabod leszek mindaddig, amíg...

LÁSZLÓ: Nem kételkedem igaz szavadban! Reátok bízom barátomat. Néki köszönöm Isten után szabadságomat. Palotámban gyógyítsátok, Lászlót tiszteljétek benne.

SZABOLCS: Isten veled, felséges uram! (*Elviszik.*)

ÖTÖDIK KIMENETEL

LÁSZLÓ ÉS ELSŐ VEZÉR

LÁSZLÓ: A reám vigyázó magyarok Istene szétszórja Salamon mesterkedését. Salamon tekintete mosolygó, mint a sima márvány, de szíve teli fullánkkal. Levelében (*mutatja Salomonnak levelét*) írja s ígéri a szent egyességet... Salamon, szerelmes vérem, ezért jössz erre a mezőre fegyver és vitéz nélkül? Szeretem én a békességet. Sőt, ha nem ellenzi az országnak színe, mind egy szálíg válladra szállítom a királyságot. (*Megnézi az órát.*) Már közelét az alkura rendelt óra. Vezérek, tekintsetek meg csínját a barlangnak! Ereszkedjetek belé huszadmagatokkal! Készen legyetek!

ELSŐ VEZÉR (*A barlangot elébb megvizsgálván*): Felséges király, mindnyájon elférünk benne.

LÁSZLÓ: Siessetek, és mikor fennszóval fogja káromolni nevemet Salamon, amelyet nekem rendelt, azon láncsal néki udvaroljatok! (*Odaadja a kardját az egyik Vezérnek.*) De halkan s gyengén bánjatok véle, minden becsülettel! És eszetekbe jusson, hogy magyar koronás herceggel, atyámfiával bántok. (*Leereszkednek.*) Te tudod, te látod, seregeknek, s magyaroknak szent Istene, hogy semmi kegyetlent, semmi olyast nem forgatok, ami legkisebb fелsésre is váljék az ország törvényének. Sohasem szomjúhoztam Salomonnak véré, amely majd szinte azon egy csatornából szivárodott az enyémmel... Megkötöztetem,

és Visegrádba küldöm. Talán megtöri, s magába szállítja a mérges szívet. Már ide ballag. Én szólítom meg előre a kemény kösziklát...

ÉNEK

Kardok, nyilak, lándzsák, buzogányok innen vitetnek a jelenethez.

A' RAVASZSÁG ékesen énekelvén elállítja az ÉBRENVIGYÁZÁST:

RAVASZSÁG:

1. Híves szellő fújdogál,
Aludj el, Ébrenvigyázás,
Vidám napod járdogál,
Aludj el, Ébrenvigyázás!
2. Meg fojtod pokol torkát,
Aludj el, Ébrenvigyázás,
Meggyőződ Mársnak markát,
Aludj el, Ébrenvigyázás!
3. Sem fegyver, sem ellenség,
Sem bú, sem kelletlenség,
Sem más szerencsétlenség
Rád nem száll illetlenség.
Aludj el, Ébrenvigyázás!
4. Itt függ a gyilkos lándzsa,
Hogy tüstént szívét szántsza,
Kinek lesz oly tanácsa,
Hogy élted' törbe rántsza.
Aludj el, Ébrenvigyázás!

HATODIK KIMENETEL

SALAMON, LÁSZLÓ

LÁSZLÓ: Felderül szívem, hogy egymást láthatjuk!

SALAMON: Felséges király!

LÁSZLÓ: Ím, kezdi immár a békességet!

SALAMON: Örömmel telik szívem kívánt egészségeden!

LÁSZLÓ: Szép üdvözet! Isten segíts!

SALAMON: Mint folynak az ország dolgai? Nincs kétség benne, hogy te éppen okosan, boldogul kormányzod.

LÁSZLÓ: Békességet az atyafiak között. Arra kéri egeket, hogy minket egybe kapcsoljon a szeretet.

SALAMON: Térjen vissza az hajdani szeretet! Élünk cívódás nélkül egymást illető jussunkkal!

LÁSZLÓ: Ne, a kezem! Egy cseppig mindent betöltök, amit az ország nagyjai kívánnak. Gyűlölöm a pört és a patvarkodást!

SALAMON: Mind igazlom, amit mondasz. Ki-ki elégedjen meg a magáéval! A másét ne áhítsa. Szemével ne hējazzon magosabban, mint a nyoszolya engedi.

LÁSZLÓ: Értem, mit akar. – A király tartsa koronáját mindaddig, míg Istennek és az országnak tetszik.

SALAMON: Veszem észre, mire céloz. Kitöltöm bosszúmat, kezemben vagyok. – Én királyi ágyból s ágból szakadtam. Magyarországhoz jussomat atyámnak vérivel hoztam e világra.

LÁSZLÓ: Erőnek erejével ragasztották rám három esztendeje ezt az igát az országnak érdemes, értelmes tagjai.

SALAMON: Ha mindjárt fejére is áll egész Magyarország, kezemből ki nem facsarja igazságomat. Sőt, véremet áldozom iránta. E lesz *(megüti kardjának a helyét)* bíró közöttünk.

LÁSZLÓ: Salamon, ez-e a békesség, melyet ígérsz leveledben? *(Megmutatja.)* Ezért alkudtunk idejövételünkre?

SALAMON: Nem hallom. Add vissza országomat, menj el szemem elől, s ki minden magyar határból, hogy sohase lássalak!

LÁSZLÓ: Ellenzi a törvény és az ország.

SALAMON: Ellenzi? Elszántam már magamat, megkeresem a magamét, akár mint légyen is. Ellepem fegyveremmel, haragommal...

LÁSZLÓ: Vajon honnan várhatod a fegyveres népet, hogy belém merjél kapni, szerelmes vérem? Talán Henrik császárnak tollában bízol? Torkán akadt ennek a minapi nyitrai falat.

SALAMON: Gyáva, akarod tudni, hol veszem? *(Mutatja az halmot néki.)* Föld gyomra is terem Salamon királynak fegyvert és embert. László, László, atyámfia, én magyarok ura, királya vagyok! Ezennel meg fogod tapasztalva látni.

LÁSZLÓ: Csak álom és szemfényvesztés, amit képzelsz magadnak, édes atyámfia.

SALAMON: Még álom és szemfényvesztés? *(A barlangra mutat, ahonnan kibújnak az elrejtett emberek.)* Látod-e a fegyveres népet?

HETEDIK KIMENETEL

HARAG, LÁSZLÓ, ELSŐ VEZÉR, SALAMON

Az HARAG minden utolsó következtésekre el szánja magát, csak üldözhesse az igaz ÁRTATLANSÁGOT:

HARAG

(Nyilat hoz a kezében:)

1. Elindulok, nyílhoz nyúlok,
Távul legyen az ijedség!
Szerencsém lesz, királlyá tesz
A bajvívó nagy Irigység.
Kivetkőzöl vigasságból,
Elköltözől e világból,
Oh, rettenetes merészség!

2. Ím, rohanok, kardot vonok
(Kardhoz nyúl a színpadon)
 Hogy végezzem életedet.
 Mérget iszom, nem is nyugszom,
 Meddig nem rontom lelkedet.
 Nem élsz tovább, méltó nem vagy,
 Halj meg inkább, vétkeid mert nagy
 Íme, tapodom testedet.
(Örjöngve elmegy.)

SALAMON: Ide a vasláncot! Kelepcében vagy, istentelen denevér!

LÁSZLÓ: Már vergődik maga hálójában. – Salamon, az egekre kérlek!

SALAMON: Nem, nem akarlak hallani. *(Megnézi közelébb a barlangból kijövő embereket.)*
 Micsoda páncél ez? Ez nem az én vitézimnek színe.

ELSŐ VEZÉR *(egyik kezével a láncot Salamonnak, másikkal a kardot nyújtja Lászlónak):*
 Herceg, ihon a lánc, amint parancsoltad.

SALAMON: Egek, mi lehet ez? Ébren vagyok-e?

LÁSZLÓ: Mit hallgatsz, atyámfia, Salamon?

SALAMON: Szabolcs, Szabolcs, hol vannak a vitézek? Szaporán, hol a kardom?

LÁSZLÓ: Ne emíszd magadat, épen vannak mindnyájon.

SALAMON: Hol a kardom?

LÁSZLÓ: Ez a békó a te fegyvered. Öltözz belé! Ah, Salamon, s nem iszonyodtál csak ki is gondolni vérednek, magyarok lábára ezt a gyalázatot? Mivel érdemlettem?

SALAMON *(el akar futni):* Félre az útból!

LÁSZLÓ: Kezét, lábát vessétek láncra!

SALAMON: Engemet, engemet? Egy koronás királyt? Te, te, apró herceg, köttetnél láncra?

LÁSZLÓ: Önnön magadnak tulajdoníthatod. Öltözz belé!

SALAMON: László köttet engemet láncra?

ELSŐ VEZÉR: Ez a parancsolat. *(Meg akarja kötni.)*

SALAMON: Megnevetné egész világ eztet, ha Salamon, magyarok uráról meghallaná. László, vakmerő jól gondolkodjál erről, és mérsékelj meg, amit kezdesz.

LÁSZLÓ: Nem tekinted királyi személyemet, Salamon? Kössétek meg! *(Megkötik.)*

SALAMON: Szeretlen óra. Ez-e becsületem szolgámtól? Nem tűrheti királyságom.

LÁSZLÓ: Tedd félre a puffadt dagályt! Ideje immár, a visegrádi tömlőc léssen nyoszolyás palotád. Szabadulásod az én gondom. Ne vádold keménységemet, én sem szoptam tigristejet, sem a vad, szilaj erdőkben nem születtem kősziklától. Tudja Isten, tudja Magyarország és tönnön magad, hogy erőltetve viselem a kardot hüvelyén kívül. Ha látnád belső csínját szívemnek hozzád, mely mód nélkül ég az atyafiságos szeretetnek tüztétül. Ah, édes... *(Meg akarja ölelni.)*

SALAMON: Távozz tőlem, vérszopó lator! Előbb fogja látni Mosonynak térsége Duna és Rába vizeit Pozsony felé föltolódni, előbb elhagyják a sík mezők ezeket a határokat, mintsem az én két karjaim a bosszúállásból kidőljenek.

LÁSZLÓ: A forgó szeleknek hinted mérgeidet. Annyi számtalan sok esetid megzabolázhatták immár régen kevélységedet. Magad vakartad fejedre mindezeket, atyámfia. Fogj kezet vélem, mert mégiscsak megesik rajtad szívem! Bémehetsz Pozsonyba, de korona nélkül.

SALAMON: Inkább kössétek hátra királyi pálcával született kezeimet, inkább temessétek Visegrád setét mélységébe, minthogy Pozsonynak csúf játéka legyen korona nélkül! *(Itten leteszi egy vánkosra minden királyi címerit.)* Menjünk! De te vigyázz magadra, álnok lélek, ki nem karddal, nem katonae erővel, hanem hamis ravaszsággal szaggatod a borostyánkoszorút! Vigyázz magadra! Megfordul még a kocka. Kezemre, békómra

kerítelek, valahogy tehetem szerit. Visszaadom, amit kölcsön szenvedek tőled, teljes mérgemet töltöm rajtad.

LÁSZLÓ: Akkor élhetsz véle, mikor markodban léssen üstöke a szerencsének. Én kész vagyok mindenre, amint Istennek tetszik, úgy legyen! Én is ember vagyok. Most parancsolatja szerint fogadjátok szavát. Vigyétek, de úgy, mint herceget. (*Indul Salamon, és ismét visszatér.*)

SALAMON: Nem mint herceget, nem, embertelen, hanem mint magyaroknak koronás királyát. Talán nem vagyok urad még most is? Elmegyek, de mégis szolgálomnak térdet nem hajtok. De számot veszek még tőled is, hitetlen Szabolcs! Megduplázom ezt a szégyent, gyalázatot ugyan a visegrádi setétbe mind a kettőtökön pátosommal.

LÁSZLÓ: Erről akkor... Vigyétek! (*Elviszik.*) Tanuljatok királyi picin maradékok Salamon példájából! Sohasem boldogítja azokat a felséges Isten, kik a királyi polcon... Többit értsétek reá!

NYOLCADIK (UTOLSÓ) KIMENETEL

László, Martinus püspök és négyen a fő rendek közül

MARTINUS: Felséges Király!

LÁSZLÓ: Ah kérlek! Királyi névvel ne epeszd szívemet, ne fonnyaszd kedvemet. Hidd el, ezerszer boldogabb az alacsony, mint a fel emelt rend.

MARTINUS: Meg bocsáss, felséges Uram, de újból megerősítjük: én az egész magyar főrendekkel egyetemben kívüled egyéb királyt nem ismerek. Íme, most is avégre gyűltünk felséged eleibe, hogy ezen Magyarországnak Angyali s Apostoli Koronáját, mint sajátodat, érdemes fejedre helyeztessük.

LÁSZLÓ: Távul legyen; él meg koronázott fejetek, Salamon, kit pártütése miatt most száműztünk a visegrádi tömlöcbe. Egy égben két napot, egy királyi székben két koronás fejet senki nem látott.

MARTINUS: Mi sem akarunk kettőt, hanem csak egyet, és pedig tégedet az királyi székbe látni. Ezt kívánja a főrend, ezt a nemesség, ezt a közösség.

MINDANNYIAN: Ezt kívánjuk!

MARTINUS: Egész ország fegyverben áll melletted!

LÁSZLÓ: Martinus, Mária legyen Magyarország királynéja, én pedig csak helytartója leszek.

MARTINUS: Szent gondolat! Helyben hagyom istenes szándékat, így boldogíthatod Magyarországot. Nemkülönb cselekedett első királyunk, Szent István, amennyire emlékezem. Ki életében is sokszor, de leginkább halála előtt Máriának általadta országunkat, mint örökös királynénknak.

LÁSZLÓ: Ugyanaz vitt engem reá, hogy ezt a Koronát, mint Máriának örökségét és tulajdonát magaménak nem tulajdoníthatom.

MARTINUS: Üdvözlégy, magyaroknak örökös Királynéja! Teneked, mint sajátodat engedi László; ő lesz helytartód ezen a földön, mint a római pápa Szent Fiadnak. Viseld gondját országodnak, fiaidnak!

LÁSZLÓ: Hozzád fordulok, Világ Királynéja, ez földkerekségének legkisebb részét most hív gondviselésedbe adom. Kivetkezem minden hozzám való jussomból, egészen tied legyen egyedül; mint tetszik, úgy kormányozd! Én pedig, mivel így parancsolod, helytartód leszek! Törvényedre esküszöm, hogy ha megszegem, vedd el tisztségemet, taszíts le méltóságomról, nálam jobbat, hívebbet, igazabbat állíts! Bizonyosága akaratomnak legyen azon korona, melyet kezded fejemre tett; ez alá vetem az országot. Uralkodj és országolj!

EPILOGUS – MÁRIA-KÖSZÖNTŐ (szöveggel)

Örvendjünk, magyarok, Új Királynénknak,
Ma meg koronáztatott Asszonyunknak,
Vigadjon, kiben van igaz magyar vér,
És kinek szívéhez szent öröm fér!

Mert amint játékban már előadtuk,
Úgy krónikákban feljegyezve találtuk,
Azért mondom, hogy nincs abban magyar vér,
Ki Máriának szárnya alá nem fér!

KÖZÖS ÉNEKEK A KÖZÖNSÉGGEL

A legelső Szent László-népelemek (*Cantus Catholici*, Kassa, 1674; KÁJONI János: *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó, 1676) szövegét énekeltük hazai, késő középkori himnusz dallamon (*Énekek Szent László király tiszteletére*, nr. 31–32):

Szent Lász - ló ki - rály, Is - ten - nek szol - gá - ja,
Krisz - tus hi - té - nek i - gaz plán - tá - ló - ja,
Légy ma-gyar-ság-nak menny-ben szó - szó-ló - ja, És or-vos-ló - ja.

2. Kegyes voltából irgalmas Istennek, – Szent László király adattál e földnek, – Hogy szent híreddel útja igaz hitnek, – lennél e népnek.
3. Krisztusnak Anyját, áldott Szűz Máriát – Híven tisztelé, mint édes Asszonyát, – Ennek érezte országostul hasznát, – Szent László király.
4. Légyen örökké áldott Atyaisten, – És egyetemben a Fiú Úristen, – A magas mennyben Szentlélek Úristen, – örökké, ámen.

Ósi himnuszunk:

BOLDOGASSZONY ANYÁNK, régi nagy Pátrónánk, – nagy ínségben lévén így szólít meg hazánk: – Magyarországról, édes hazánkról ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

Tudod, hogy Szent István örökségbe hagyott, – Szent László király is minket reád bízott. – Magyarországról, édes hazánkról ne felejtkezzél el szegény magyarokról!

(Sz: *Szoszna Demeter György-énekeskönyv*, Pannonhalma, 1714–1715;
D: 17. századi, a siratóstílus dallamköréből. *Éneklő Egyház / Dicsérjétek az Urat* 234; H 284)